

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

БРОЈ 6 и 7

ЈУНИ, ЈУЛИ 1911

ГОД. XXXII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

МИ

П Е Т А Р I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДНОЈ

КРАЉ СРБИЈЕ

Проглашујемо и објављујемо свима и свакоме да је Народна Скупштина, сазвана у трећи редован сазив за 1. Октобар 1910. год., на СХЛII састанку, 16. маја 1911. године, решила и да смо ми потврдили и потврђујемо:

ЗАКОН

О

НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ У БЕОГРАДУ

који гласи:

Члан 1.

Народно Позориште је државна имовина. Оно је аутономна државна установа под надзором Министра Просвете и Црквених Послова.

Држава осигурава и одржава у добром стању зграде и инсталације Народног Позоришта, плаћа указне чиновнике, пензије сталних чланова и даје сталну годишњу новчану помоћ, која не може бити мања од сто хиљада динара.

Народно Позориште издржава се својим приходима и помоћу државном. У своме буџету оно се креће самостално, у границама средстава, по прописима закона и Уредбе, под сталним надзором Министра Просвете и Црквених Послова и Главне Контроле.

Члан 2.

Народном Позоришту задатак је да негује позоришну уметност. Оно ће приказивати и подстицати српско-хрватску и југословенску драму, а пре-

саживати из других књижевности драмска дела од вредности. Оно ће неговати чистоту српскога језика и служити својим средствима националној идеји. Народно Позориште неговаће тако исто и музику, националну и туђу, која помаже правилно и здраво развијање домаће музике.

Члан 3.

Народно Позориште дужно је помагати правилан развитак позоришне уметности и у земљи, дајући представе ван Београда и помажући путничка и местна позоришта. Ова позоришта могу се организовати само на основу одобрења, која ће издавати Министар Просвете и Црквених Послова, а по саслушању Управника Народнога Позоришта. Новчану помоћ позориштима ван Београда издаваће Министар Просвете и Црквених Послова из суме, која ће се за то буџетом одредити.

Члан 4.

Народним Позориштем управља Управник, по овом Закону и Уредби. Његови су помоћници: секретар, благајник, редитељи, капелници и декоратор. Управник, секретар и благајник морају бити државни чиновници.

Зваће управника има три класе: трећу од 5400 динара годишње; другу од 6300 динара и прву од 7200 дин. — Зваће секретара има шест класа: шесту од 3000 динара годишње; пету од 3600 динара; четврту од 4200 динара; трећу од 4800 динара; другу од 5400 динара и прву од 6000 динара. — Зваће благајника при благајници Народнога Позоришта, — која се као специјална додаје специјалним благајницама, предвиђеним чланом 20. закона о уређењу Главног Државног Рачуноводства, — има четири класе: од 2500, 3000, 3500 и 4000 динара.

Делокруг рада управника и секретара одређује се Уредбом; делокруг рада благајникова одредбама закона о уређењу Главног Државног Рачуноводства у опште а уредбом о Народног Позоришту специјално, у колико природа посла одређује особене дужности. Уредба одређује постављање и плате редитеља, капелника и декоратора, који могу бити указни, неуказни и хонорарни, као и делокруг рада и односа ових и свих других службеника.

Члан 5.

Представљачко особље мушко и женско чине чланови: *привремени, редовни и стални*. Привремени су чланови почетници, које ангажује управник својим решењем највише до године дана. Редовни чланови ангажују се уговором. Онај редовни члан, који се одликује уметничком игром и ревносним радом, може, по навршеној петнаестој години редовнога чланства, бити постављен за сталнога члана. Образложен предлог о томе, са рефератом о уметничком раду оваквога члана, подноси Управник Министру Просвете и Црквених Послова на потврду. Стални члан мора бити српски поданик.

Члан 6.

Привременим члановима одређује плату Управник решењем; редовни чланови добијају по уговору; стални чланови имају сталну плату од 3600 динара годишње и, по игри, особене накнаде, чије се одређивање регулисава Уредбом.

Члан 7.

Стални чланови после прве навршене године сталнога чланства, стичу право на пензију из државне касе, која почиње са 41·33% од сталне плате, расте годишње са 3% до пуне пензије од 3000 динара годишње. Редовни чланови после навршене двадесете године службе стичу право на пензију из Пензионог Фонда Народног Позоришта, чија се стопа према годинама службе регулисава Уредбом. Истом Уредбом ће се одредити у коликој ће се размери признати године службе проведене на српским и словенским позорицима.

Члан 8.

Сва ближа наређења која проистичу из овога закона, одредиће се Уредбом, која ће имати силу закона и која ће се прописати Краљевим Указом, на предлог Министра Просвете и Црквених Послова а по саслушању Министарског Савета.

Уредба се на овај исти начин и мења.

Члан 9.

Прелазна наређења:

а.) За преправке и проширење зграде Народног Позоришта, овлашћује се Министар Просвете и Црквених Послова, да може утрошити до 300.000 динара из Школског Фонда.

б.) Најдаље месец дана после обнародовања Уредбе сви чланови Народног Позоришта стављају се на расположење и новим избором, саобразно овом Закону и Уредби, утврђују се за сталне, редовне и привремене чланове, без наплате основне таксе за постављање. Непостављени чланови се према досадањем Закону о Народног Позоришту пензионису и отпуштају.

в.) Свима члановима који су улагали у „Пензиони Фонд чланова Народног Позоришта“ а нису стекли право на пензију по досадањем Закону, нити су новим избором утврђени за чланове, са отказом ангажмана издаће се из Позоришне касе накнада у суми уложених улога без интереса.

г.) Затечени пензионари примаће пензију, према тач. 1. чл. 7. овога закона, из државне касе.

д.) Данашњи стални чланови са преко пет година сталног чланства, који не би били изабрани за сталне чланове по овом Закону, могу бити и новим избором задржани са титулама и правима сталних чланова по досадањем закону. Њихове пензије регулисаваће се према стеченим правима и одредбама старог Закона и Правила о Пензионем Фонду Народног Позоришта.

Члан 10.

Закон овај задобива обавезну снагу по истеку десет дана од његове објаве у званичним новинама. Тада губе важност: Закон о Народног Позоришту од 18. октобра 1870. године и сва наређења и Правила на основу тога закона прописана, у колико им сила и важност за особене случајеве није задржана прелазним наређењима.

У потпуности пак овај Закон мора бити уведен у живот најдаље у року од шест месеца после обнародовања.

Препоручујемо Нашем Заступнику Министра Просвете и Црквених Послова, Нашем Министру Народне Привреде, да овај закон обнародује, а свима Нашим министрима да се о извршењу његовом старају, властима пак заповедамо да по њему поступају, а свима и свакоме да му се покоравају.

27. маја 1911. год.
у Београду.

(М. П.)

*Видео и ставио државни печат,
чувар државног печата,*

Министар правде,

К. Л. Тимотијевић С. Р.

П Е Т А Р С. Р.

*Председник
Министарског Савета,*

Ник. П. Пашић С. Р.

Министар иностраних дела,

Д-р М. Ђ. Миловановић С. Р.

Министар финансија,

Стој. М. Протић С. Р.

*Министар војни,
почасни ађутант Њ. В. Краља,
генерал,*

Степ. Степановић С. Р.

*Заступник
Министра просвете и црквених послова,
Министар народне привреде,*

Ј. М. Продановић С. Р.

Министар правде,

К. Л. Тимотијевић С. Р.

*Министар
народне привреде,*

Ј. М. Продановић С. Р.

*Заступник,
Министра учутрашњих дела,
Министар финансија,*

Стој. М. Протић С. Р.

Министар грађевина,

В. Н. Вуловић С. Р.

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 29 јуна 1911 године на предлог Господина Министра Просвете и црквених послова одликовани су:

Орденом Св. Саве другог реда:

Марко Стојановић, адвокат из Београда.

Орденом Св. Саве трећег реда:

Тодор Ј. Михаиловић, трговац из Београда.

Орденом Белог Орла четвртог реда:

Петар Стејић, изванредни посланик и пуномоћни министар у пензији; и *Лука Ђеловић*, трговац из Београда.

Орденом Белог Орла петог реда:

Никола Саасић, *Давид Симић* и *Коста Ризнић*, трговци из Београда, — сви чланови Задужбинског Одбора при Министарству просвете и црквених послова.

Орденом Св. Саве трећег реда:

Др. *Никола Вулић*, ванредни професор Универзитета.

Орденом Св. Саве четвртог реда:

Драгутин Ј. Ђорђевић, *Драгољуб Спасић*, *Никола Б. Несторовић*, *Миленко Турудић*, *Аћим Стевовић*, *Владимир Митровић*, ванредни професори Универзитета; *Јеврем Бојовић*, професор у пензији, *Светозар Стојадиновић*, *Владислав Вулићевић*, *Радосав Васовић*, *Драгутин Антић*, *Јован Шплихал*, др. *Стеван Окановић*, др. *Данило Катић*, *Драгутин Костић*, професори средњих школа, и *Симеон Роксандић*, виши учитељ.

Орденом Св. Саве петог реда:

Др. *Милоје Стојиљковић*, др. *Милош Трифунац*, *Душан Томић*, *Бранко Таназевић*, *Драгомир М. Андоновић*, *Петар Бајаловић*, др. *Милета Новиковић*, др. *Тома Живановић*, др. *Лазар Марковић*, стални доценти Универзитета; *Никола Тодоровић*, *Љубомир Јовановић*, *Ђорђе Кока*, *Сава Максић*, *Милан Мајзнер*, *Александар Крстић*, *Љубомир Стефановић*, *Тодор Коблишка*, *Тјешимир Старчевић*, *Бождар Ђорђевић*, *Светозар Павић*, *Милоје Добросављевић*, др. *Михаило Вукчевић*, *Милан Костић*, професори средњих школа; *Михаило Борисављевић* и *Бождар Јоксимовић*, виши учитељи и *Душан Јанковић*, учитељ музике и певања у београдској реалци.

Орденом Св. Саве петог реда:

Мића Петровић, београдски трговац, благајник Савеза соколских друштава Душан Силни.

Милош Хаџи Динић, редитељ и члан Српског народног позоришта у Новом Саду.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I на предлог Заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

да се *Јован Васић*, помоћник благајника прве класе у Државној Штампарији, на основу § 70. закона о чиновницима грађанског реда стави у стање покоја с пензијом, која му припада по годинама службе.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I на предлог Заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде постављени су:

у министарству просвете и црквених послова:

за начелника прве класе просветног одељења:

Мирко М. Поцковић, начелник друге класе истог министарства; за писара прве класе: *Милутин Чекић*, судски писар у оставци.

у крагујевачкој гимназији:

за суплента: *Милован Ристић*, свршени ученик филозофског факултета.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I на предлог Господина Министра просвете и црквених послова, постављени су:

на Универзитету:

За сталног доцента у филозофском факултету за Историју и Уметност д-р *Владимир Р. Петковић*, помоћник чувара Народног Музеја и хонорарни наставник за Историју Уметности на Универзитету.

у II београдској гимназији:

За професора: *Јаша М. Продановић*, Министар на расположењу.

у Државној Штампарији:

За писара I класе, са годишњом платом од 2000 динара: *Милан Јовановић*, писар II класе Државне Штампарије.

у Народном Позоришту:

за секретара шесте класе: *Милан Предић*, суплент прве београдске гимназије.

у Нишкој Гимназији:

за вишег учитеља I класе: *Стеван Никшић*, виши учитељ II класе у тој гимназији;

у Смедеревској Гимназији:

за вишег учитеља I класе: *Димитрије Андрејевић*, виши учитељ II класе у тој гимназији;

у Ужичкој Гимназији:

за вишег учитеља II класе: *Стеван Мацура*, виши учитељ III класе у тој гимназији.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I на предлог Господина Министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

„Одобрава се Тодору Н. Наумовићу, судји првостепеног суда из Лесковца, да, на основи члана 7. закона о средњим школама, издржава о своје трошку непотпуну четвороразредну средњу школу за женску децу у Лесковцу, коју је, према Указу од 20 септембра 1907 године издржавао покојни СотирТомић, трговац, чије је власништво престало“.

Задужбински Одбор при Министарству Просвете и Црквених Послова

У циљу што интензивнијег рада по просветним и осталим добротворним задужбинама, којима рукује и води надзор подручно ми министарство поставља:

За шефа овом одељењу г. Јована Николића, судију Касационог суда у пензији, са годишњом платом од 1800 — хиљаду и осам стотина динара, која ће се исплаћивати почев од данас месечно из прихода задужбина сразмерно њиховој јачини.

Досадањи благајник задужбинског одељења г. Зарије Поповић, предаће дужност и касу г. Николићу, а г. Никола Петровић, рачуноиспитач Главне Контроле, који је уредио књиге и израдио билансе, укњижиће и све приходе и расходе из ове године и за то време — док овај посао буде вршио — са г. Николићем пречистиће питање о документима, која се у каси налазе, а као хонорар за сав овај посао имаће месечно по шесет динара до даље наредбе. Плата му припада од дана кад почне дужност вршити, а пада на терет прихода задужбина сразмерно њиховој јачини.

Г. Д. Рошу остаће и даље секретар задужбинског одбора, коме ће и даље бити:

Председник г. др. Ђ. М. Павловић, председник касационог суда у пензији.

Потпредседник г. Ж. Живановић, државни саветник.

Редовни чланови г.г.:

Пет. Стејић, пензион. изванр. посланик;

М. Стојановић, адвокат;

М. Поповић, судија касационог суда;

Никола Спасић, трговац;

Давид Симић, трговац;

Прота Стев. М. Веселиновић, ректор Богословије Св. Саве; и ванредни чланови:

Г.г. др. Светолик Радовановић, професор универзитета;

Лука Ђеловић, трговац;

Т. Михаиловић, трговац; и

Коста Ризнић, трговац, који ће се позивати место редовних, када су ови спречени да на седницу дођу.

Г. Николић као шеф управљаће свима пословима и реферисати потписаноме, а у исто време руковати и свом имовином, у коме ће му се

циљу дати на службу нарочити надзорник непокретних имања и потребан персонал.

Ово саопштити на потпис г.г. Николићу, Поповићу, Петровићу и Рошу, а састав Одбора објавити у „Српским Новинама“ и увести у књигу записника.

ПБр. 255.

9 маја 1911 год.

у Београду.

Заступник Министра
просвете и црквених послова,
Министар
народне привреде,
Ј. М. Продановић, с. р.

ИЗАСЛАНИЦИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

За моје изасланике на овогодишњим испитима зрелости у средњим школама и за преглед тих школа одређујем:

1) *За I београдску гимназију:*

а.) у I одељењу г. д-р Јована Скерлића, ванредног професора Универзитета;

б.) у II одељењу г. Момчила Иванића, професора гимназије у пензији. Сем тога г. Иванић ће прегледати и крушевачку државну и приватну гимназију;

2) *За II београдску гимназију:*

Г. Јефту Стефановића, редовног професора Универзитета.

3) *За III београдску гимназију:*

Г. д-р Јована Радовића, ванредног професора Универзитета. Сем тога г. Радовић ће прегледати и алексиначку и свидајначку приватну гимназију.

4) *За реалку:*

Г. Драгутина Ђорђевића, ванредног професора Универзитета.

5) *За женску гимназију:*

Г. Мирка М. Поповића, начелника Министарства просвете и црквених послова.

6) *За Богословију Св. Саве:*

Г. Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета.

7) *За нишку гимназију:*

Г. д-р Александра Белића, ванредног професора Универзитета. Сем тога г. Белић ће прегледати и пиротску државну и приватну гимназију и приватну гимназију у Нишу.

8) *За пожаревачку гимназију:*

Г. Боку Станојевића, редовног професора Универзитета. Сем тога г. Станојевић ће прегледати приватну гимназију у Пожаревцу, неготинску учитељску школу и неготинску државну и приватну гимназију.

9) *За зајечарску гимназију:*

Г. Саву Урошевића, редовног професора Универзитета. Сем тога г. Урошевић ће прегледати приватну гимназију у Зајечару и књажевачку приватну гимназију.

10) За крагујевачку гимназију:

Г. д-р Бранислава Петронијевића, ванредног професора Универзитета. Сем тога г. Петронијевић ће прегледати и крагујевачку Вишу женску школу и краљевску приватну гимназију.

12) Г. Светозар Атанацковић, директор гимназије у пензији, прегледаће IV београдску гимназију, шабачку гимназију, шабачку Вишу женску школу и ваљевску државну и приватну гимназију.

13) Г. Живојин Ј. Јуришић, професор реалке, прегледаће: врањску државну и приватну гимназију, лесковачку државну и приватну гимназију и прокупачку приватну гимназију.

14) Г. Петар Ст. Павловић, професор и управник музеја српске земље, прегледаће: приватну женску гимназију у Београду, приватну гимназију г. Зделара и јагодинску државну и приватну гимназију.

15) Г. Милан Банић, професор I београдске гимназије, прегледаће Вишу женску школу у Београду и у Смедереву државну и приватну гимназију; и

18) Г. д-р Михаило Поповић, помоћник библиотекара Народне Библиотеке, прегледаће: ђупријску и параћинску приватну гимназију.

Именована ће господа поред дужности председника на вишем и у колико буде могуће, на нижем течајном испиту, извршити преглед рада и администрације, као и стања кабинета и књижнице у школама, које ће обићи и поднети ми посебан извештај о свакој прегледаној школи, њеним наставницима и ученицима. За приватне средње школе поднеће ми се нарочито извештај о томе, да ли и колико свака од њих задовољава потребе уређене школе како у погледу материјалном, тако и у погледу наставника и ученика.

Општи извештај неће се посебице подносити. Но да бих добио једно мериторно мишљење о општим потребама средњих школа, државних и приватних, које би добро дошло као прилог реорганизацији Министарства просвете и изменама и допунама у закону о средњим школама, препоручиће се и умолити г. г. изасланици, да се по свршеном послу одазову позиву г. Саве Урошевићу, Председника Главног Просветног Савета, и да у једној или према потреби и више конференција претресу и поднесу ми своје закључке и мишљење о свима питањима, која би се тицала општег напретка средњих школа и свега, што је с тим у вези.

ПВр. 8387

16. маја 1911 год.

Београд.

Заступник

Министра просвете и цркв. послова,
Министар народне привреде

Ј. М. Продановић с. р.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Старшинама средњих школа и основних школа.

Господин Министар Грађевина овластио је Дирекцију српских државних железница да према пропису о издавању бесплатних и повлашћених карата

може, у извесним случајевима, издавати бесплатне карте и повластице наставницима и ученицима средњих школа.

И ако је у своје време, писано Министарству Просвете кад се и како се те карте издају, те је оно о томе упознало Директоре средњих и управитеље основних школа, ипак се, у последње време, врло често не пази на то, због чега Дирекција мора да води велику преписку. Да би се то избегло Дирекцији је част замолити Министарство Просвете да изволи школским властима упутити распис, у коме ће им се препоручити, да се при тражењу бесплатних и повлашћених карата придржавају ових прописа:

1. При екскурзијама, које предузимају наставници с ученицима, бесплатне карте дају се само сиромашним ученицима, а то су они чији родитељи плаћају непосредне порезе испод 5 — динара годишње, и школски послужитељ; сви пак остали ученици и наставници добивају повластицу за вођу у четвртини цене. Зато при тражењу карте треба тачно означити колико ће бити једних а колико других.

2. Преко године дају се повластице за вођу у половини цене само сиромашним ученицима, а другима се никакве повластице не дају. Молбе за карту подnose се преко школске власти која ће оверити: је ли молилац ђак сиромашног стања и је ли му одобрено путовање.

3. Пред главни школски одмор, као и о Божићу и о Ускресу, кад велики део ђака хоће да путује, треба саопштити свима сиромашним ученицима, који желе путовати, да се на време јаве својој школској власти а она ће послати Дирекцији *списак* свих тих ученика, с тачним назначењем одакле и докле који жели путовати и да ли ће карта важити и за повратак или само за одлазак. И

4. Ако сиромашни ученици, по савету лекарском, буду морали ићи у бању на лечење, школска ће власт такођер то потврдити а евентуално приложити и лекарско уверење, и тада ће им се издати бесплатна карта за вођу.

Моли се Министарство Просвете да овај распис одмах изда, јер су дочеле тражити бесплатне и повлашћене карте за сваког ђака засебно.

Бр. 20.223/11.
12. маја 1911. год.
Београд.

За директора,
Св. Недељковић с. р.

Свима окружним школским одборима и надзорницима народних школа.

Одбор госпођа „Књагиња Љубица“ одлучио је да се од сад сваке године на Видов-дан, ради успомене на Косовску битку, продају црвени цветови, а приход од те продаје да се употреби на одржање српских цркава на Косову. Одбор ме је умолно да допустим ову продају по женским основним школама у већим местима.

Ценећи васпитну вредност оваквих народних и школских свечаности с једне стране и корист за цркве на Косову, која ће се постићи продајом цветова, радо се одазивам позиву Одбора Госпођа „Књагиње Љубице“ и препоручујем свима учитељицама народних школа у окружним варошима и

WWW.UNILIB.BS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у већим среским местима да на Видов-дан, пошто пригодним говором објасне својим ученицима значај тога дана, упознаду их са узвишеном намером друштва „Књагиње Љубице“ и упуте их како ће продајом црвених цветова својим родитељима и другим грађанима и оне и родитељи њихови и грађани допринети одржању српских цркава на Косову. Новац од продатих цветова слаће се Одбору Госпођа „Књагиње Љубице“ у Београду.

Окружни школски одбор може, према своме нихођењу и познавању прилика, препоручити продају црвених цветова и женским школама у другим већим местима.

Саопштите ову моју наредбу свима учитељицама народних школа у окружним варошима и већим среским и другим местима.

ПБр. 8873.

1 јуна 1911 године
у Београду.

Заступник Министра
просвете и црвених послова,
Министар
народне привреде,
Ј. М. Продановић, с. р.

Окружним школским Одборима и школском надзорнику за град Београд.

Решењем својим од 28 маја ове године ПБр. 8762, господин Министар просвете и црвених послова одобрио је, да се друго издање Српске Виле од г. Михаила Станојевића, учитеља у Београду, може препоручити основним школама за поклањање ученицима о испиту и за књижнице основних школа.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења.

ПБр. 8762.

3 јуна 1911 године
у Београду.

Начелник
Министарства просв. и цркв. послова,
Мирко М. Поповић, с. р.

Директорима гимназија, управитељима учит. школа и народних школа.

Решењем својим од 23 јуна ов. год. ПБр. 10145 господин министар просвете и црвених послова одобрио је, да се књига: „Жан-Жак-Русо и Природно Васпитање“ од Габријела Компјејре-а, у преводу г-ђе Јелисавете С. Марковића, учитељице из Крагујевца, може препоручити за књижнице народних, средњих и учитељских школа.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења.

ПБр. 10145.

23 јуна 1911 год.
у Београду.

Начелник
Министарства просв. и цркв. послова,
Мирко М. Поповић, с. р.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Свима средњим школама.

Решењем својим од 2 јула ове год. ПБр. 9441 господин Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига: „Физика за ниже разреде средњих школа“, од г. Светислава Обрадовића, професора, може употребљавати као уџбеник приватног издања с продајном ценом од 2.50 днн. од комада.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења.

ПБр. 9041.
2 јула 1911 год.
у Београду.

Начелник
Министарства проsv. и цркв. послова,
Мирко М. Поповић с. р.

Свима средњим школама.

Решењем својим од 8 јула, ове год. господин Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига: „Грађа за флору гљива у Брањевини Србији“ од г. Миливоја Симића, директора II Београдске гимназије, може препоручити за књижице средњих школа.

Извештавате се о овоме ради знања и даљег Вашег рада.

ПБр. 9944.
8 јула 1911 год.
у Београду.

Начелник
Министарства проsv. и цркв. послова,
Мирко М. Поповић с. р.

МИ

П Е Т А Р I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДНОЈ
КРАЉ СРБИЈЕ

• На предлог Заступника Нашега Министра просвете и црквених послова, Нашега Министра народне привреде, по саслушању Нашег Министарског Савета, а на основу чл. 8. Закона о Народном Позоришту, потврдили смо и потврђујемо

УРЕДБА

о

НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ У БЕОГРАДУ

која гласи:

Управа

Чл. 1.

На челу управе Народног Позоришта стоји Управник који је уметнички и административни шеф Народног Позоришта, и према томе његова права и дужности су ове:

а) Управник руководи и даје иницијативу свему књижевно-уметничком раду у Народном Позоришту.

б) Прегледа сам или упућује секретару или нарочитим референтима на преглед позоришна дела, и доноси решење о њиховом примању или непримању.

в) Утврђује репертоар.

г) У свима приликама представља Народно Позориште, и води преписку с Министром Просвете и свима земаљским властима.

д) Рукује преко чиновника и подручног му особља целом позоришном имаовином, наређује набавке и води контролу над инвентарима, употребом ствари и материјала.

ђ) Сви чиновници, представљачко и техничко особље и послуга, стоје под његовом влашћу, од њега примају налоге и упутства и њему одговарају за свој рад.

е) Поставља, унапређује и разрешава сам: хонорарне редитеље, редовне чланове до 10 година, техничке шефове до 12 година службе; привремене чланове, приправнике и хористе, техничко и помоћно особље, лекаре, писара, архивара, шаптаче, сценаристе, преписаче, надзорнике, статисте, послугу итд.; а подноси Министру предлоге о осталом особљу, саобразно тачкама ове Уредбе.

ж) Одобрава све што се штампа за Народно Позориште.

з) Присуствује кад је то потребно пробама на позорици, нарочито комада нових и реприза, и даје упутства о што вернијем уметничком тумачењу дела.

и) Настојава преко својих потчињених, да се, како за време представе тако и иначе, не би догодио какав неред или појавила каква опасност за публику.

ј) Одређује висину и наређује исплату хонорара глумачких и ауторских, особених додатака, награда и дневница, саобразно тачкама ове Уредбе.

к) Одређује таксу за уступање сале, процент или хонорар уметницима гостима у Народном Позоришту.

л) Саставља уз припомоћ благајника годишњи позоришни ибуџет и подноси га надлежном Министру на одобрење.

љ) Пази да се рачуни тачно воде и да се улазницама правилно рукује.

м) Прегледа, кад год нађе за потребно, све рачунске књиге и касу.

Издаци ће се вршити само по његовом писменом наређењу, као одговорног наредбодавца пред Главном Контролом.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

н) На основу одредаба о бесплатним улазницама, даје бесплатне улазнице онима који припадају позоришту или га помажу својим радом.

њ) Извиђа кривице свега особља и изриче казне.

о) Одобрава одсуства неуказном особљу до месец дана, а према лекарском предлогу до три месеца.

п) Прописује правилнике за рад и ред у појединим одељењима, и издаје сва потребна упутства и наредбе у смислу ове Уредбе.

Чл. 2.

Секретар се поставља указом Краљевим на предлог Министра Просвете, по саслушаном мишљењу Управниковог.

Уз опште образовање и довољне административне способности, колике су потребне помоћнику и по потреби заступнику Управниковог, секретар мора имати добру књижевно-уметничку спрему.

Секретар је помоћник Управнику у свима пословима, а нарочито у књижевно-уметничким. Он прегледа дела, оригинална и преведена, врши у њима потребне исправке, предлаже их Управнику за пријем или одбијање; прегледана и примљена дела коментарише, прилажући им своје студије, објашњења, запажања, и све потребне податке за инсценацију; у споразуму са редитељима предлаже поделу улога; сам чита или присуствује читању дела на проби читања; заступа Управника или заједно с њим присуствује пробама на позорници, пазећи на верност тумачења дела; доставља своје примедбе редитељу и у споразуму с њим упућује глумце на тачно извођење дела; у споразуму с редитељима предлаже Управнику репертоар и распоред проба; присуствује представама и води сталне белешке о њиховом извођењу, о поправкама и изменама које је корисно учинити за наредне представе, и о примедбама учињеним у критици; саставља објаве и белешке за листове, и води коректуру свих штампаних ствари за Народно Позориште.

Он рукује службеном архивом, библиотеком и рукописима.

Секретар је званични заступник Управника, кад је овај на одсуству.

Чл. 3.

Благајник се поставља указом Краљевим на предлог Министра Просвете, по саслушаном мишљењу Управниковог.

Благајник је рачуновођа и књиговођа, он је одговоран рачунопологач пред Главном Контролом.

Благајник води инвентар државних ствари у канцеларијама и свима позоришним зградама, и свих принова, он се стара да тим стварима уредно рукују и уредно их враћају они којима су поверене на употребу.

Он је економ куће, он води бригу о згради, намештају, гардероби, помаже Управнику у набавкама, и свима осталим економно-административним пословима.

Благајник води непосредан надзор над нижим особљем ван позорице, билетарима, гардеробарима и послужитељима и реферисхе Управнику о њиховој неисправности.

Редитељи

Чл. 4.

Инсценацијом дела на позорници руководе редитељи. За редитеље се постављају стручни познаваоци позоришне вештине, који располажу општим књижевним образовањем и особеним познавањем позоришне уметности и технике.

У недостатку нарочитих стручних и сталних редитеља, ту дужност хонорарно могу вршити искуснији добри глумци, с довољно општег и књижевног образовања и уметничко-административних способности, колике су потребне за добар и дисциплинован рад на позорници.

Чл. 5.

Плата је стручном редитељу, који може бити указан или неуказан, од 3.000 до 6.000 динара годишње, по стопи класа као и секретару (3.000, 3.600, 4.200, 4.800, 5.400, 6.000).

Ако за редитеља буде постављено лице чији ранији положај и општи услови дају разлога за указни положај, редитељ ће се постављати с том платом указом.

Плата редитељу може се састојати или из систематске плате, или из систематске плате и додатака према броју комада које режира.

Кад глумац поред редовне дужности врши дужност редитеља, за ову службу има особен хонорар од 80 до 120 динара месечно, или појединачне хонораре од пробе и представе. У случају да стални редитељ, поред своје редовне дужности редитељске, учествује улогом у представи, за њу ће имати особен хонорар.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Постављање, разрешење, повишавање плата сталним (указним и неуказним) редитељима предлаже Управник Министру Просвете; хонорарне редитеље поставља, унапређује и разрешава Управник.

Чл. 6.

Број редитеља одређује се према потреби, према броју представа, али сталних (указних или неуказних) редитеља не може бити више од два.

Чл. 7.

По потреби један од редитеља може бити постављен за главног редитеља или директора позорнице, с нарочитом наградом и додацима.

Капелници

Чл. 8.

Капелници руководе музичким радом. Они сами или уз припомоћ корепетитора и помоћника припремају хорове, солисте, оркестар, руководе музичким пробама, представама, приређују концерте.

Положај и плата капелника одређује се исто тако као и положај и плата редитеља. Они могу бити указни, неуказни, хонорарни, према квалификацијама и потребама.

Позоришни сликар

Чл. 9.

У декоративној опреми дела (напрт и израда декора, стилови костима, оружја, намештаја, композиција слика, боја и светлости) редитељу је помоћник и сарадник главни позоришни сликар декоратор. Службеник овај може бити указан, неуказан или хонораран.

Кад је указао, главни позоришни сликар може имати плату од 2400 до 4200 динара (четири класе: 2400, 3000, 3600, 4200 динара) годишње.

Помоћно управно особље

Чл. 10.

Помоћни управни службеници су: архивар, библиотекар, писар, надзорници, контролори, преписачи, билетар (помоћ-

ник благајника). Дужности ове врше нарочити службеници или чланови са додатком на ову службу.

Помоћни службеници придодати на службу редитељима на позорници су: сценаристи, учитељи статиста, предводници хориста и статиста.

Хонорарни стручни референти Управнику су: позоришни лекари и позоришни адвокат.

Редитељско веће

Чл. 11.

Ради утврђивања репертоара, поделе улога, распореда проба, припрема за режије појединих дела, претреса о набавкама и радовима потребним за рад на позорници, ради претреса о кривицама особља и реферисања Управнику о дисциплинским мерама и казнама, о исходу појединих проба и представа, о успеху дебитовања, гостовања за ангажман, избора приправника за Глумачку Школу (кад она постоји у Народном Позоришту); ради прегледа, оцене и пријема крупнијих набавака, и свих питања у којима Управнику буде потребно заједничко већање и мишљење чланова позоришне Управе, на позив Управника састаје се Редитељско Веће, у коме су: Управник, Секретар, редитељи, капелници, а по потреби поједини технички шефови и благајник.

При спремању оригиналних дела, том већању присуствује аутор (писац, композитор.)

Представљачко особље

Чл. 12.

Представљачко особље састоји се из чланова: привремених, редовних и сталних.

Привремени чланови ангажују се на једну годину дана решењем Управника.

Чл. 13.

Редовни чланови ангажују се уговором, и то за првих 10 година увек само на годину дана — највише две, а после тога рока уговором од једне до три године.

Уговори чланова после десете године обнављају се и отказују по одобрењу Министра Просвете.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Одобрење Министра Просвете потребно је поред тога за сваки уговор с роком од три године и сваки уговор с платом већом од 3.600 динара годишње.

Уговор на дужи рок од 2 године дана у првих десет година службе може се склопити само с глумцима призната гласа са сталних и страних позорница, по одобрењу Министра Просвете.

Чл. 14.

С листом чланских уговора за које тражи одобрење Министра Просвете, Управник ставља Министру на знање листу уговора које сам закључује, као и листу свег представљачког, техничког и помоћног особља за наредну сезону. Тај је извештај неизоставан прилог програму рада и буџетском нацрту за наредну сезону.

Чл. 15.

Уговори се по правилу обнављају или отказују на три месеца пре истека рока, осим у случајевима нарочитих уговором предвиђених услова и околности.

Обнављање и отказивање после чланства од 10 година врши се увек с мотивацијом. Особенаисцрпна мотивација упућује се у предлогу Министру за обновљење уговора нарочито иза десете и петнаесте године.

Чл. 16.

Чланови који се између свих особено одликују уметничком игром, ревносим радом и признатим гласом у својој вештини, по навршеној 15. години редовног чланства могу постати стални чланови.

Чл. 17.

Уз плату од 3.600 динара годишње стални чланови добијају загарантовани минимум особених накнада за представе у којима играју.

Висину накнада према предлогу Управника утврђује Министар Просвете крајем сезоне за наредну сезону.

Она се одређује с обзиром:

- а) На уметничку вредност игре,
- б) На ревност и савесност у раду,
- в) На особене околности, тежину репертоара и потребе које он изискује.

Загарантовани минимум броја представа у којима члан додељује, утврђује се с обзиром на побројане тачке а), б), и в), и статистику представа последњих двеју година.

Чл. 18.

Постављење редовног члана за сталног врши се по молби. Прва стопа накнаде за игру новопостављеном сталном члану утврђује се на три године.

Иза три прве године сталнога чланства минимум се утврђује увек за време од две године најмање.

Чл. 19.

Поред сталних, редовних и привремених чланова, као помоћно особље престављачком су: приправници, статисти, хористи и свирачи.

Приправници су младићи и девојке који похађају глумачку школу и истовремено се практично вежбају у раду на позорници. Из позоришне касе они могу имати помоћ за школарину, набавку потреба и издржавање, која им је као свака стипендија слободна од свих такса, пореза и намета, осим казне у случају огрешења о школска или позоришна правила.

Хористи и свирачи на сталној су плати или хонорару, статисти су хонорарни.

Хонорари и накнаде за игру

Чл. 20.

Накнаде за игру од представе додељују се:

- а) У проценту од плате или одређеној суми за сваку представу.
- б) У проценту од плате или одређеној суми за прве две преставе са новом улогом.

Чл. 21.

С обзиром на особене потребе у тоалетама, женским члановима, сразмерно потребама њихових улога, даје се особен проценат у накнади за игру од представе или особена годишња накнада за тоалету.

Она није стална, повишава се у случају разграђавања глумачког репертоара који тражи све нове и веће издатке, а смањује у случају сужавања или промене репертоара.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Уз сталне годишње додатке на тоалету, који се додељују уговором или решењем о хонорарима сталних чланова, у току године, особену помоћ за набавку изузетних потреба за поједини комад, (нарочито глумицама које немају додатке на тоалету) у суми до 50 динара додељује Управник. Изузетно, привременим мушким члановима, хористима и приправницима са платом до сто динара месечно, у случају оправданих потреба, може се додељивати помоћ за набавку изузетних потреба у тоалети.

Чл. 22.

Хонорари у виду додатка на тоалету, режију и накнаде за игру у појединим представама, дају се глумцу ради сабндревања потребама за представу и ради изузетних изда- така које тај вечерњи рад проузрокује. Они се ни за какве обвезе, дуг, казне, обуставе, било судском, административном одлуком, било личним пристанком, не могу узапћивати.

Чл. 23.

Поред плате и накнада од представе, чланови могу добити и особене награде за одликовање у ревносном раду и доброј игри.

Ове особене награде додељиваће се (ако за њих буде оправданих разлога и могућности) крајем позоришне се- зоне, иза нарочитог конкурса или просто на предлог Управ- ника, Министар Просвете. Оне треба да послуже као један подстрек више утакмици у раду.

Чл. 24.

У данима са две представе, стални и редовни чла- нови имају за дневну представу хонорар у величини своје дневне плате.

За исту представу не може бити два хонорара за игру: већи хонорар искључује мањи.

Техничко особље

Чл. 25.

Техничким особљем управљају шефови техничких оде- љења: главни машинист, сликар декоратор, електричар, гар- деробар, главни реквизитор, власуљар. Један од њих је главни шеф и референт редитељу и Управнику за сва лична дисциплинска питања техничког особља.

Шефови техничког особља руковаоци су позоришног инвентара, магацина ствари и материјала у својим одељењима.

Чл. 26.

Техничко особље ангажује се решењем Управника. Шефови техничких одељења ангажују се у првим годинама решењем или уговором; после навршене 12. године службе, технички шефови с платом преко 2.000 динара годишње, ангажују се увек уговорима са одобрењем Министра Просвете.

Технички шефови с платом преко 2.000 динара годишње улажу у Пензиони Фонд Народног Позоришта.

У погледу пензије, помоћи, накнаде улога после 12. године службе, они се равнају с редовним члановима, ако им уговором није предвиђено другачије.

Чл. 27.

Радници на позорници имају или сталну плату или плату с додатцима према броју представа и вечерњих проба (после 8 часова) у којима раде. При изванредном ноћном раду преко пола часа иза вечерњих представа, или преко пола часа иза вечерњих проба, имају двогубу награду за сваки час, срачунавајући га сразмерно часовима дневног рада.

Особени услови за награђивање радника утврђују се посебним уговорима, или нарочитим тарифама с одобрењем Министра Просвете.

Чл. 28.

Све техничко особље, шефови, квалификовани и неквалификовани радници, све помоћно особље и послуга, без обзира на то у који фонд улажу или не улажу, користе се правом чл. 79а ове Уредбе који гарантује издржање службенику или породици у несрећи причињеној у позоришном раду.

Репертоар

Чл. 29.

Репертоар Народног Позоришта састоји се из дела оригиналних и преведених.

Оригиналној драми српско-хрватској, и словенској у опште, Народно Позориште дужно је поклонити особену пажњу, и достојном бројном размером у укупном репертоару, и инсценијом и опремом.

Чл. 30.

Репертоар једне позоришне сезоне треба да изнесе:

- а) довољан број новина, у којима морају бити колико је могуће сразмерно представљене књижевности и врсте драмске;
- б) довољан број реприза преведених дела, међу којима мора бити достојно заступљена класична драма;
- в) довољан број реприза оригиналних дела, међу којима морају бити сразмерно заступљени стари и нови писци.

Уз редовни српски репертоар, српска драма мора се по утврђеном програму износити систематским прегледом, како би се у периодима од неколико година наизменце обнављали и оживљавали писци и дела од најстаријих до најновијих.

Чл. 31.

Ради подстрека младим писцима и новим правцима, Нар. Позориште ће се трудити да у свакој сезони изнесе по који смелији покушај младих или у опште нових писаца.

Чл. 32.

О пријему дела у репертоар решава Управник према сопственом читању рукописа или реферату секретара, или стручних референата којима Управник упути дело на оцену.

О пријему поднетих оригинала и поручених превода доноси Управник решење најдаље после три месеца.

Примљено дело инсценише се и увршћује у репертоар за датум који Управник утврди, с обзиром на поделу, опрему, потребно време за студију, и свеколике опште услове за изношење једног дела на позорницу.

Чл. 33.

Једном примљен оригинал и утврђен писменим решењем Управниковим да буде представљен у току исте сезоне, Управник не може одагати без пристанка пишчева.

Писац има права захтевати одлагање у случају да Управник стави премијеру у последњи месец сезоне.

Чл. 34.

Писац има права повући своје примљено и за извођење спремљено дело ако га изгледу на успех у извођењу не задовољавају — али најдаље после прве пробе на позорници.

У том случају губи право на представљање свога дела на позорници Народног Позоришта за годину дана.

То исто право обуставе студије дела на позорници после прве пробе има Народно Позориште.

Чл. 35.

У току године (сезоне) у којој је комад први пут изведен на позорници Народног Позоришта, писац не располаже правом да га уступи ком другом позоришту у земљи.

Чл. 36.

Писац у споразуму са Управником врши поделу улога у свом комаду, присуствује пробама, и чини на њима измене ако их сматра за потребне. Управник може томе ставити апсолутну забрану после треће пробе, или делимичну од прве пробе ако су измене толике и такве природе да, по његовом мишљењу, мењају услове под којима је дело примљено.

Тантијеме ауторима

Чл. 37.

Аутори оригиналних дела имају до 15% тантијеме од бруто прихода улазница сваке представе свога комада који испуњава вече. Дела особене уметничке вредности, по реферату одбора за конкурс или преглед, на предлог Управника, по решењу Министра Просвете, могу добити тантијему до 20%, или особену тантијему за прве представе.

Чл. 38.

Преводиоцима се даје једном за свагда 90—150 дин. од комада који испуњава вече, или 30 дин. од чина. Висина хонорара одређује се према дужини чинова, вредности дела и превода.

За дела класична, особено тешка језиком и стилем, и превод са стиха, тај се хонорар може попети до 180 дин. од комада или 40 дин. од чина. За превод у стиху плаћа се од 250—500 дин. од комада, или 50—100 дин. од чина.

Хонорар за поправљање превода код превода код којих би поправка биле потребне (10—30 дин. од превода у прози а 20—100 дин. од превода у стиху) платиће се прегледачима којима Управник упути дело на преглед и поправку (по пристанку преводиоца) из хонорара преводиоцевог.

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Чл. 39.

За дела с музиком тантијема се исплаћује по дносиоцу: писцу либрета у комадима са певањем и мелодрамском музиком, композитору у операма, или обојици у сразмери уговореној њиховим међусобним уговором, који се Управи подноси једновремено са делом за извођење.

Решење Управника које се доставља ауторима и добије њихов пристанак постаје уговор за ауторе и Управу.

Чл. 40.

За дела за која аутори међусобним уговором не уговоре друкче, у српским и хрватским комадима с певањем, композитор за оригиналну музику до 5 пијеса у комаду нема тантијеме, но хонорар одсеком који му исплаћује писца либрета или позориште на рачун пишчеве тантијеме; за музику преко 5 пијеса композитор има до 2%, за музику преко 10 пијеса до 3%, за музику преко 15 пијеса до 4%, за музику преко 20 пијеса до 5%, која је највећа тантијема за ову врсту рада.

Обрнуто је у музичким делима (операма, комичним операма) код којих тантијема аутору либрета не прелази 5%.

У једном и другом случају Нар. Позориште може једном аутору откупити право на тантијему, смањујући у том случају тантијему другоме.

Чл. 41.

Наследбене ауторске тантијеме српским и хрватским писцима исплаћују се само првим сродницима по реду: деци, удовици, родитељима, рођеном брату и сестри, најдуже до 20 година после смрти аутора.

Оне ни у ком случају не прелазе 15%.

Чл. 42.

Превод текста с музиком хонорише се по стопи превода са стиха у стиху, или по погодби одсеком.

Чл. 43.

Затечене висине ауторских хонорара, према решењима и стечајима пре ове Уредбе, остају у важности, и могу се, у колико буде за то разлога, према одредбама ове Уредбе и са одобрењем Министра Просвете, мењати само у корист аутора.

Повластице српским писцима

Чл. 44.

Српским писцима (драматичарима и композиторима) Управник Народног Позоришта додељује, кад за то има могућности, бесплатне улазнице, сразмерно броју њихових чинова у репертоару Народног Позоришта, под условом да су им дела у репертоару последњих пет година.

Уз то:

а) Српски писци који у репертоару имају најмање пет дела с најмање 12 чинова имају приступа на главне пробе нових комада;

б) Српски писци који у репертоару имају 10 дела са најмање 30 чинова, писци чија су четири дела (без обзира на број чинова) представљана укупно преко 120 пута, као и писци чија су три дела (са осам чинова најмање) добила награде у три драмска стечаја, имају права на цео приход једне своје јубиларне представе, о 25-то годишњици или 30-то годишњици свога књижевног рада;

в) Српски писци који у репертоару имају 15 дела са 40 чинова најмање, имају уз побројане повластице права на највећу тантијему од 20% за своја ранија и доцнија дела, као и право да сваке пуне сезоне буду представљани најмање три пута.

Чл. 45.

Слике у комадима које нису подељене на чинове рачунају се сразмерно испуњавању вечери (Вече — 4 чина просечно).

Чл. 46.

Повластице писцима личне су и доживотне.

Подела улога

Чл. 47.

Управник одлучује сам или одобрава поделу улога коју врше редитељи и секретар по његовој наредби.

Подела улога руководи се увек искључиво интересом што бољег извођења комада.

Чл. 48.

Што чешћим преподелама улога и већим бројем разних комбинација у подели, избегаваће се скалупљавање једно-

ликих типова и начина у извођењу, освежаваће се игра, оживљавати интерес гледалаца, подстицати стална и жива утакмица талената и развијања младих глумаца.

Ради тога и ради обезбеђења што редовнијег рада и стабилнијег репертоара, главније улоге по могућству делиће се увек у двоје.

Чл. 49.

У интересу доброг извођења дела и правилне утакмице и развијања глумачке вештине, вршиће се сваком репризом у новој сезони брижљива критика и ревизија раније поделе, и обазреће се на примедбе учињене на последњој представи дотичног комада.

Таквим запажањима и забелешкама испуњаваће секретар редовно полеђину једне листе, која ће се по том чувати за библиотеку и архиву позоришну.

Чл. 50.

Сваки члан дужан је играти сваку улогу, без обзира на њену величину и карактер, у драми, комедији, водвилу, комаду с певањем, у пантомими, живим сликама, на концертним вечерима, пригодним представама, свечаностима и сваком спектаклу приређеном по потреби и у корист Народног Позоришта, у згради Народног Позоришта или другој сали у којој би Народно Позориште изводило своје вечери у Београду или унутрашњости Србије или иностранству.

Певачима, солистима и хористима, у уговорима или решењима о ангажману, опредељује се мера учешћа у драмском репертоару.

Чл. 51.

Певање, играње, пантомима, у драми, мелодрами, и музичким драмама — у којима је драмски текст и драмски карактер главно, а певање, играње и пантомима само неизоставна појединост — обавезно је за свакога глумца, у колико његове способности допуштају ма и најскромније пристојно извођење ових ефеката.

Чл. 52.

Додељену улогу члан прима без поговора и без обзира на разлоге с којима може по том благовремено умолити редитеља за ослобођење од ње.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Непримање улога од првог тренутка, кажњава се губитком петодневне плате, поновно одбијање строгом новчаном казном, а одбијање улога после поновне, писмене наредбе, отпуштањем.

Чл. 53.

Распоред репертоара и подела улога за наредну недељу и наредни месец (за нове комаде и репризе) врши се благовремено.

У редовном раду глумац учи на дан најмање један писани табак (1 штамп. страну) нове улоге, или три писана табака (3 штамп. стране) улоге коју је играо у току последњих пет година.

У изванредној потреби глумац мора научити на дан најмање три писана табака нове улоге, или осам писаних табака улоге коју је играо за последњих пет година.

Улоге које је глумац играо пет пута, ма и даље од рока од пет година, равнају се са текућим репертоаром за последњих пет година. За све улоге из последњих 12 месеца довољан је дан у коме је престава.

Чл. 54.

Кад је потребно омогућити преставу заменом, у којој би глумац изванредним радом и напором савладао тежу задаћу од условљене, Управник му може доделити нарочиту награду за ту једну преставу, сразмерну величини рада и успеха.

Ова је мера изванредна и примењује се самоу случајевима када се једна престава изненадном заменом мора и може пристојно извести.

Замена чланова чији је изостанак у улози неоправдан, награђује се на рачун њихових плата.

Чл. 55.

Незнање улоге на обичној проби кажњава се једнодневном платом, на главној проби платом од два до пет дана, а на представи од три до десет дана.

Чл. 56.

Понован препис улоге уништене небрижљивошћу наплаћује се од члана који ју је примио.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Рад на позорници

Чл. 57.

Прегледано, примљено, текстом и језиком дефинитивно утврђено дело редитељ инсценише, студирајући му смисао, стил, време, средину, декор, костиме, најбоље начине за извођење.

До прве распоредне пробе на позорници редитељ подноси Управнику писмен извештај о својим запажањима, предлозима, потребним набавкама. Управник га одобрава и предаје као наредбу за извршење техничком особљу: сликару, машинисту, електричару, гардеробару, реквизитару, сценаристу.

Чл. 58.

Редитељ руководи пробом, даје сва потребна упутства за тачно тумачење дела, назначавача, објашњава, поправља игру појединаца у корист верног израза дела и целине.

Представљачима на проби свака дискусија с редитељима и капелницима забрањена је. Примедбе и упутства од руковалаца пробе глумци су дужни одмах усвојити и у игри применити.

Непослушности у овом погледу, које ометају добар рад на позорници, спадају у најтеже кривице и кажњавају се најстроже.

Чл. 59.

Најмање половина проба новог комада изводи се с декорацијама, две последње са свима реквизитама и појединостима, а једна од њих с костимима.

Чл. 60.

Приступ у позорницу саму за време проба није допуштен ником, осим по потреби с изузетним одобрењем Управником. На самој позорници за време проба и представа, приступ није допуштен ни члановима ако у коладу не играју, а нису по нарочитој потреби звати да проби присуствују.

Чл. 61.

Глумци без одобрења редитељева а редитељ без одобрења Управникова, не могу ни у чем мењати ни један слог у тексту, никоји нагласак, радњу, положај у игри, костим, ни реквизиту од оних које су имали на главној проби.

Чл. 62.

Самовољне или нехатне импровизације у тексту и у опреми кажњавају се строго; у случају да садрже непристојности, алузије и увреде, отпуштањем.

Чл. 63.

Сви подаци, коментари, нацрти, спискови и планови сценаријума, намештаја, реквизита, костима, декорација, осветљења, сачињавају књигу режије, која се за свако дело чува у архиви режије.

Дупликати свих тих података чувају се у књигама којима се служе руковаоци појединих техничких одељења (сценаријума, гардеробе, декорација, костима, реквизита, власуљарнице и осветљења).

Ред и дисциплина

Чл. 64.

Ради обезбеђења тачности и исправности у раду, ради одржавања реда, ради чувања угледа установе и њених службеника, Управа Народнoг Позоришта одржаваће строгу дисциплину.

Нарочито су забрањена и најстрожим казнама кажњавају се огрешења о дисциплину, непослушност, пијанство, писање по новинама о Народном Позоришту и његовим службеницима.

У кажњавању ових кривица не примењује се поступност казни, и Управник Народнoг Позоришта ценећи тежину кривице, властан је изрећи казну отпуштања при првом случају.

Чл. 65.

У интересу реда и доброг рада на позорници:

а.) Чланови имају долазити на пробе најмање 5 минута пре почетка; на главне пробе са костимима, и представе, пун час пре почетка ако излазе у првом чину, иначе 5 минута пре почетка првог чина ако излазе ма у којем чину.

б.) У току пробе чланови пазе на текст и радње које изводе, не разговарају се, не чине никакве примедбе за које нису позвани, не дају суд ни о делу ни о извођењу, безусловно примају напомене редитеља и одмах по њима поступају.

в.) Закашњавања на сцену присутних чланова кажњавају се подједнако строго као сваки закашњени долазак на пробу.

г.) За време намештања позорнице, нико, изузев техничког особља и редитеља, не сме се налазити на позорници.

д.) За време проба исто као и за време представа, забрањено је долазити у туђе облачонице, као што је забрањено у својим облачионицама гласно говорити и узнемиравати другове у облачионицама и реметити општи мир.

ђ.) По свршеној улози глумцу је забрањено да излази у публику и да се појављује ма у ком делу сале и фоаје-а.

ж.) Беспосленим и страним у свако доба забрањен је приступ на позорницу, осим с нарочитим допуштењем Управниковим.

За огрешења о ово правило одговарају службеници који су страном лице пустили или довели на позорницу.

з.) У облачонице је забрањено доносити јело и пиће, осим по изузетној потреби и изузетном допуштењу.

и.) Свуда и на сваком месту члановима Народног Позоришта забрањена је критика и омаловажавање дела која се изводе, игре, другова — глумаца, режије и Управе.

Чл. 66.

Чланови Народног Позоришта без одобрења Управе не могу суделовати ни у каквим представама, концертима и забавама, за време рада као и за време одмора.

Чл. 67.

У секретаријату и код вратара налазе се тачни податци о стану свих службеника, који су дужни све промене благовремено јавити Управи.

Без одобрења Управе ни један службеник Народног Позоришта не сме се ни у ком случају удаљавати из Београда, ни за неколико часова.

У данима када не игра члан је дужан оставити код своје куће податке о томе где би се могао наћи у случају изненадне потребе (промене репертоара, пробе, замене).

Огрешења о ове одредбе кажњавају се, а свака штета проузрокована овим кривицама наплаћује се.

Чл. 68.

Објављивање репертоара врши се окружницама, које се подносе на потпис свима члановима; објављивање ре-

довног распореда проба објавом у одељењу на главном уласку за позорницу; промене у репертоару и распореду проба и хитне наредбе окружницама на потпис.

Казне

Чл. 69.

Казне су :

- 1) опомена усмена, писмена, укор;
- 2) објављени укор;
- 3) новчане казне од 0·50 динара до два месеца плате (сразмерно кривици и плати), и једновремено потпуно или делимично уклањање с редовних дужности и положаја;
- 4) отпуштање.

Чл. 70.

Управник изриче чиновницима новчане казне до 15 дана плате, представљачком и техничком особљу до месец дана плате; преко тога према предлогу Управника казне изриче Министар Просвете.

Казну отпуштања (односно раскидања уговора) Управник изриче над особљем које сам поставља или с којим сам закључује уговор.

Чл. 71.

Једном отпуштени члан или члан који је самовољно напустио дужност или раскинуо уговор, не може се понова ангажовати у истој сезони; а после поновног — другог отпуштања или напуштања дужности или уговора — изузетно, с особеним обзирима, дваред отпуштени члан може се ангажовати тек после рока од 2 године. Но и после тога рока о поновном пријему дваред отпуштеног члана решава се с обзиром на његове моралне и дисциплинске исто колико уметничке особине.

Чл. 72.

Отпуштањем по казни губе се сва права у Пензионем Фонду, која се повраћају само новим ангажовањем.

Чл. 73.

По казни отпуштени редовни члан (и у првим годинама службе и с платом мањом од 3600 динара) ангажује се понова са одобрењем Министра Просвете.

Чл. 74.

После отпуштања, самовољног напуштања дужности и уговора, члан се не може ни у ком случају ангажовати понова ако не накнади материјалну штету причињену првашњом кривицом или оштету предвиђену уговором.

Пензије

Чл. 75.

Стални чланови иза навршене шеснаесте а редовни иза навршене двадесете године службе стичу право на пензију, у ванредним случајевима: редовни рок за пензију је једним и другим члановима по навршеној тридесетој години службе.

По потреби тај се рок може продужити до навршења 55. године старости члана; преко тога рока само с пристанком његовим.

Чл. 76.

Пензија сталних чланова по навршеној 16 години службе износи 41·33%, сталне плате (1240 динара годишње), а с доцнијим годинама службе расте годишње са 3% до удне пензије од 3000 динара годишње. Пензија ова издаје се из државне касе.

Чл. 77.

Пензија редовних чланова по навршеној двадесетој години службе почиње са 60% од макси мума пензија које су (по навршеној тридесетој години):

За плате до	2000	динара	1200	дин.	годишње
»	»	преко	2000	»	1800
»	»	»	3000	»	2400
»	»	»	4000	»	3000
од 20. године до 30.	расту са 2% год.				

Пензије редовних чланова издају се из Пензионог Фонда Народног Позоришта.

Чл. 78.

Пре 30. године службе стални и редовни чланови могу ићи у пензију само у случајевима онеспособљења, дугих болести, честог побољевања које онемогућава редован и поуздан рад, или из уметничко-репертоарских и финансијских разлога, нарочито код чланова који би у две три године узастопце слабили у свом репертоару.

Чл. 79.

Пре времена које им даје право на пензију (стални пре 16., редовни пре 20. године):

а) у случајевима несреће у раду позоришном, у свако доба, чланови добијају своју прву пензију (стални 41·33%, систематске плате, редовни 60% максимума одговарајуће пензије).

б) Исто тако пре стеченог права на пензију, од навршених 10 година непрекидне службе, у случајевима онеспособљења, изнемоглости у раду (ако они нису дошли неуредним животом и пи јанством), савесним члановима може се дати ванредна помоћ на издржавање у суми 30% максимума њихове пензије.

Чл. 80.

Пензију на коју је стекао право, члан не може уживати у случају да без допуштења Управника Народног Позоришта као пензионар игра у Београду. За сваку такву представу у којој би играо, пензионар плаћа казну равну двогубој својој редовној такси, а при дужем игрању од 5 пута губи пензију за то време и три месеца више.

Редовна такса глумачком пензионерском фонду за одобрена гостовања пензионисаних чланова у Београду је половина редовне таксе активних чланова; изван Београда пензионери играју без таксе.

Члан 81.

У случају да пензионисани члан буде ангажован за члана које сталне позорнице на страни, може уживати за то време само 50% своје пензије.

Члан 82.

Члан који би био пензионисан због болести или по својој молби, по потреби може бити реактивиран кад разлози за пензионисање отпаду. Члан који није пензионисан ни због болести ни по својој молби, као и члан који је стављен у пензију за навршених 30 година службе односно 55 година старости, може бити реактивиран само по своме пристанку.

Члан 83.

Ослобођени су улагања у Пензиони Фонд и не могу имати пензију из њега чланови који буду ангажовани у Народном Позоришту по навршеној четрдесет другој години.

Члан 84.

Године службе иза навршене тридесете године службе не повећавају сталном и редовном члану пензију, али повећавају са сваком годином по 1% породичну пензију.

Члан 85.

Редитељи, капелници (ако нису указни), шефови технички (главни сликар, главни гардеробар, главни машинист, шеф електричар, главни реквизитар, власуљар) архивар, писар, инспектор и шаптачи, имају права на улагања у Пензиони Фонд Народ. Позоришта, под истим условима под којима имају стални и редовни чланови.

Члан 86.

У године за пензију сталном или редовном члану могу се урачунати године које је провео у ком другом страном, словенском, српском или хрватском сталном народном позоришту, ако за то време уплати улог Пензионем Фонду с интересом 6%. Из година службовања у повлашћеним путничким дружинама може се на овај начин урачунати половина година.

У сваком случају у збиру година које дају право на пензију, најмање 8 година мора бити одслужено у Народном Позоришту.

Члан који, после навршених 10 година службе, одлазећи из Народног Позоришта (ако само није случај отпуштања по казни) у страна позоришта или српска повлашћена позоришта, жели да продужи улагати у фонд, улаже двогуби улог према својој последњој плати, или исти улог с правом на половину пензије.

Члан 87.

Не могу продужавати улагање у Пензиони Фонд чланови који престају бити глумци.

Чл. 88.

Губи право на пензију члан који је дисциплинском казном отпуштен из службе или самовољно прекршио уговор и напустио службу.

Пензија се не може уживати истовремено у Народном Позоришту и другом ком позоришту, ни истовремено ма с каквом платом у државној служби.

Чл. 89.

Пензија редовном члану срачунава се према просечној плати за последње три године.

Породична пензија

Члан 90.

По смрти активног или пензионисаног сталног или редовног члана, удовица с децом прима из Пензионог Фонда помоћ у величини половине пензије на коју је умрли стекао права, удовица без деце помоћ у величини трећине пензије на коју је умрли стекао права.

На доживотну целу стечену покојникову пензију има права породица у случају предвиђеном чл. 79. тач. а). Ова последња помоћ породици издаје се из позоришне касе.

Члан 91.

На пензију удовица има права ако је брак закључен најмање пет година пре прекида активне службе покојникове, ако је закључен пре 40. године његове старости, и ако разлика година супружника није већа од десет.

Деца из таквога брака уживају пензију: женска до 18, мушка до 16 година.

Ни удовица ни деца немају права на пензију ако већ примају у Позоришту или ма где у државној служби плату или помоћ ма у кома облику.

Удовица и кћери покојникове губе право на пензије удајом.

У случају да једно или друго (удовица или деца) ма из ког разлога нема права на пензију, оно друго прима свој сразмерни део помоћи.

Но ипак зато ни у ком случају помоћ породици не може бити мања од 36. динара месечно.

У случају да покојник нема жене и деце, на позоришну помоћ имају права стари родитељи, ако су дотле живели од издржавања покојникова или покојничина.

Чл. 92.

Деца сталне или редовне чланице имају права на помоћ само ако су из брака закљученог најмање пет година пре прекида активне службе, и ако су остала и без оца.

Чл. 93.

Између пензије материне и очеве деца имају права избора.

Чл. 94.

Све остале појединости у процедури признавања права и срачунавања, и сви посебни случајеви у регулисавању ове пензије, управљају се према закону о удовичком фонду државних чиновника.

Пензиони Фонд

Чл. 95.

Пензионим Фондом Народног Позоришта у Београду рукује Министар Просвете преко Управника Народног Позоришта.

Чл. 96.

Фонд се подиже:

а) До сад састављеним новцем за то и његовим интересом;

б) Припређивањем најмање двеју ванредних представа, а затим концерата, балова и лутрије у Народног Позоришту у свакој сезони;

в) Завештањима и добровољним прилозима добротвора;

г) Процентом 5% од плате сталних и редовних чланова Народног Позоришта, 3% од њихових пензија;

д) Процентом 5% од суме плата сталних и редовних чланова из позоришне касе;

ђ) Првом месечном платом свих редовних чланова Народног Позоришта;

е) Првом месечном повишицом плате свега особља Народног Позоришта;

ж) Новчаним казнама од свега особља Народног Позоришта;

з) Таксом од 10% од плате сваког члана Народног Позоришта за свако ступање пред публику, где било ван Народног Позоришта; за гостовање чланова у повлашћеним позоришним дружинама до три представе такса је 5% од плате, преко три представе 3% од плате за једно ступање пред публику.

и) По 5% од целокупног прихода кад глумачка трупа Народног Позоришта делимично или укупно, где било ван Народног Позоришта, представља за свој рачун.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ј) По 5% од сваког хонорара, било процентуалног, било утврђеног, кога било госта у Народном Позоришту.

к) По 25% од закупне суме за вече, кад би се зграда Народног Позоришта уступила коме по одобрењу Управниковомили Министровом.

л) 10% од прихода (или процента) јубиларних престава сталних и редовних чланова.

љ) По 3% од сваког преводилачког хонорара или ауторске тантијеме или откупа дела одсеком или, најзад, од сваког иначе хонорара, сталног или ванредног, коме год од особља Народног Позоришта.

м) Таксом од свих оних, без разлике, којима би се уступило преписивање рукописа и музикалија из репертоара Народног Позоришта.

н) Таксом од свих којима би се позајмило, за извесну потребу, што год од позоришних ствари.

њ) Казном од 10% од улога спољних улагача (бивших чланова) после месец дана закашњења с уплатом улога, 20% после два месеца закашњења.

Чл. 97.

Улози се не враћају, али чланови који после 10 година улагања у Пензиони Фонд престану бити чланови Народног Позоришта а не желе се користити чл. 86. Уредбе, могу добити натраг половину уложеног улога без интереса.

Чл. 98.

Губе право даљег улагања у фонд спољни улагачи ако свој заостали улог не уплате у року од три месеца.

Чл. 99.

Сталним и редовним члановима који би, због буџетских немогућности Пензионог Фонда или државне касе, привремено били стављени у пензију на рачун својих плата, пензије ће се издавати из Позоришне касе.

Чл. 100.

Од дана оснивања до дана трајања „Фонда за помоћи у болести и старости техничког и помоћног особља Народног Позоришта“, све таксе и казне од тог особља, наплаћују се у корист тога фонда.

Фонд за помоћи у болести и старости помоћног и техничког особља

Чл. 101.

Ради обезбеђења у болести и старости особља које нема права на пензије из Пензионог Фонда Народног Позоришта, основаће се засебан *Фонд за помоћи у болести и старости техничког и помоћног особља Народног Позоришта*.

Фондовај подизаће се уловима чланова и службеника Народног Позоришта, разним приходима које правила овог удружења предвиде, као и помоћу Народног Позоришта у виду ванредних престава на ову целъ.

Обвезе и таксе предвиђене чл. 96. Уредбе о Пензионом Фонду, у колико се тичу овог особља, наплаћиваће се у корист овог фонда од дана када буде заснован до дана до ког буде постојао.

Чл. 102.

Правила „Фонда за помоћи у болести и старости техничког и помоћног особља Народног Позоришта“, према предлогу Управника, одобрава прво Министар Просвете а за тим Министар Народне Привреде.

У случају да рад овога Удружења престане одговарати циљу и изгуби разлоге за потпору и заштиту, и Министар Просвете укине му повластице, све техничко и помоћно особље враћа се у обвезе према Пензионом Фонду Народног Позоришта предвиђене чл. 96. Уредбе.

Поштеда у боловању

Чл. 103.

Сви службеници Народног Позоришта имају права на поштеду у случају болести, ако она ниједошла пијанством или неуредним и лакомисленим животом, и то:

Стални чланови: са пуном платом и минимумом загарантованих додатака прва три месеца; пуном систематском платом наредна четири месеца, две трећине систематске плате последњих пет месеца у години боловања.

Редовни чланови и шефови техничког особља — у колико особеним уговорима није друкчије уговорено — имају право на поштеду у боловању:

а) До пете године службе: месец дана с пуном платом, месец дана с половином, месец с четвртином.

б) Преко пете године : два месеца с пуном платом, два с половином, два с четвртином плате.

в) Преко дванаесте године службе : три месеца с пуном, три месеца с половином, три месеца с четвртином.

Остало представљачко, техничко и помоћно особље у размери тих година службе ужива половину поштеде боловању.

Чл. 104.

У случајевима понављања болести, и у случајевима болести у којима се не предвиђа скоро оздрављење, поштеда може бити замењена пензијом или помоћу на издржање код чланова којина то имају права, или отпustom код чланова који на то права немају, уз помоћ одсеком на боловање. Помоћ одсеком може бити до суме наредних плата које би отпуштени службеник имао права још уживати.

Чл. 105.

Уживана поштеда у случају понављања боловања у истој години урачунава се укупно.

Чл. 106.

О порођају женски чланови имају поштедукао у болести.

Чл. 107.

У случају болести, имао пробу или представу тога дана и те недеље у опште, или не, члан је дужан одмах благовремено извести управу, која ће му послати позоришног лекара.

Поштеду у опште и рок поштеде позоришним службеницима одређују само званични позоришни лекари. Мишљење приватног лекара који члана лечи, позоришни лекар усваја или не усваја. У последњем, спорном случају члан може апеловати само на конзилијум позоришних лекара, у који од стране болесникове улази његов приватни лекар. Решење овог укупног лекарског конзилијума, у који Управа може по потреби позвати кога специјалисту у појединим болестима, меродавна је основа за примену свих одредаба Уредбе, дисциплинских правила и уговора.

Чл. 108.

Право на поштеду у боловању губе службеници који се не придржавају лекарских наредаба и упутстава.

Позоришни одмор

Чл. 109.

Редован рад у Народном Позоришту траје $10\frac{1}{2}$ —11 месеца годишње, дванаести (један од летњих месеца) даје се на одмор глумачкој трупи.

Време одређено на одмор чланови могу по одобрењу Управе употребити на организовање представа у унутрашњости Србије и на гостовања у повлашћеним путничким дружинама.

Организовања дружина из чланова Народног Позоришта које би приређивале представе изван граница Србије, могу се вршити само са одобрењем Министра Просвете а по саслушаном мишљењу Управника Народног Позоришта.

Ни у ком виду и ни са којим разлогом чланови не могу приређивати представе ни гостовања за време позоришног одмора у Београду.

Осуства чланова

Чл. 110.

Осуства члановима ради студија, гостовања на српским и страним позорницама, или ради несумњиво оправданих личних разлога, до месец дана даје Управник, а преко месец дана, према предлогу Управника, Министар Просвете.

Осуства или делимичну поштеду од рада према предлогу комисије позоришних лекара до три месеца одобрава Управник, више од три месеца Министар Просвете.

Студије у иностранству

Чл. 111.

Поред ванредних случајева осуствовања, Управа ће, у колико то материјалне и репертоарске околности допуштају, сваке године, из реда добрих, даровитих, вредних глумаца (нарочито оних који знају страни језик) одашиљати једног или двојицу у иностранство, ради студија страних великих позоришта.

Чланови који у овом уметничком циљу буду одаслани у иностранство, могу добити поред платепопутнину, и помоћ, која не може бити већа од половине систематске плате.

Осуства дужа од месец дана — ради студија — одобрава Министар Просвете.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У случајевима осуства од месец дана, изаслани члан мора слати Управи редовни недељни извештај, у дужим осуствима месечни извештајо своје раду.

Нарочите услове и нарочиту помоћ позоришним питомцима који би били изаслани на студије од године дана или више, у глумачке школе, или били упућени на рад и вежбу у страним позориштима, одређује Министар Просвете.

Глумачки јубилеји

Чл. 112.

Управа Народног Позоришта може одобрити својим заслужним члановима прослављање јубилеја у Народном Позоришту.

Јубилеји могу бити о двадесетпетогодишњици глумачкога рада, и приликом одласка у пензију после навршених 30 година службе.

Чл. 113.

Право на прослављање јубилеја по овим правилима могу имати чланови који су својом глумачком вредношћу истакнути у репертоару, и као носиоци главних улога уживају уметнички глас у дужем низу година.

Право на јубилеј могу имати стални и редовни чланови, у чији 25-то годишњи рад улази најмање 12 година глумачког рада у Народном Позоришту.

Одобрење јубилеја саобразно овим правилима, Управник даје у мотивисаном решењу.

Чл. 114.

Чланови којима се према овом правилу призна право на јубилеј уживаће *цео приход од јубиларне представе* (са одбитком 10% Пензионем Фонду), за које цене могу бити нарочите али утврђене.

Чл. 115.

Члановима, који у недостатку кога од по бројаних услова не би имали права на јубиларне представе а својим савесним радом заслужују особена призрења и пажњу, Управник може одобрити јубилеј изузетно. У таквим случајевима, јубилари уживају 50% прихода од редовне представе у којој излазе са својом јубиларном улогом о 25-то

годишњици (са одбитком 10% Пензионом Фонду), а цео приход од опроштајне представе (са одбитком 10% Пензионом Фонду) иза навршених 30 година службе, или коју годину пре овог датума, ако је та опроштајна представа једина јубиларна којом се члан члан користио.

Чл. 116.

Глумачки јубилеји не могу се држати у времену од 1. октобра до 1. марта. У погледу начина на који се обављају, објављивања, утврђивања цена, продаје улазница, подлеже редовним правилницима о реду у кући, и особеним наредбама које Управа нађе за потребно прописати.

Благајна

Чл. 117.

Редовне издатке, у границама средстава, наређује Управник, кружније ванредне издатке шаље на одобрење Министру Просвете.

Поред тога, уз редовни месечни извештај о стању касе, управник подноси Министру специјалан преглед издатака у том месецу.

Чл. 118.

Уз редовне и ванредне прегледе касе, Управник врши стални надзор аједном у недељи преглед и обрачун о продаји позоришних улазница у тој недељи.

По истеку једне седмице, у присуству рачуноиспитача, Управник сам или преко секретара, врши обрачун о продаји улазница, поништава непродате, и оверава извештаје.

Чл. 119.

Набавке за Народно Позориште врше се писменим и усменим надметањем или комисијском проценом у случајевима где је прво и друго немогуће или отежано околностима. Просто набављање наредбом Управника врши се у случајевима набављања ситнијих потреба, у случајевима хитности, у случајевима понављања редовних сталних набавака ствари с познатим ценама и од сталних набављача. Но и у тим случајевима с времена на време цене ће се ревидирати, комисијски процењивати и покушавати да добију што повољније понудама других набављача.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чл. 120.

Наређујући набавке и исплате Управник ће имати стално у виду стање касе тога тренутка и оно с којим се рачуна према околностима које наступају, према приходима и расходима који се предвиђају.

Набавке ће се исплаћивати одмах.

О набавкама чији рачуни буди из којих разлога нису исплаћени одмах, водиће се стална евиденција, и у редовним благајник овим извештајима о стању касе Управнику, и у месечним извештајима Министру.

Исплате

Чл. 121.

Плата представљачком особљу издаје се у првој половини месеца за цео месец; хористима, свирачима, радницима, послузи, разводницима итд., петнаесто-дневно или недељно.

Сем и случају дисциплинарног отпуштања, откази овом особљу чине се 15 дана у напред.

Чл. 122.

Хонорари за поједине представе представљачком особљу, радницима, статистима, певачима и свирачима исплаћују се по свршеној седмици или низу представа које улазе у један касени преглед.

Чл. 123.

Додатци сталним радницима на позорници за представе, пробе и часове прековременог рада, исплаћују се према заједничком недељном списку, коме претходе свакодневни извештаји Управнику о раду радника на позорници.

Чл. 124.

Списак или признанице хонорара представљачком особљу, оверавају редитељи, свирачима и певачима капелници, техничком особљу шефови појединих одељења или главни шеф.

Оверене спискове и признанице о свима личним хонорарима подноси Управнику за наредбу исплате секретар или директор позорнице, пошто их претходно сам прегледа, сравни и овери својим потписом („видео“).

Чл. 125.

Рачуни о свима набавкама носе потписе позоришних службеника који су их примили на употребу и увели у инвентар, затим потпис надзорника позорнице или техничког шефа за ствари за позорницу, или надзорника кућног за ствари за канцеларије и салу, и најзад наредбу Управника за исплату.

Чл. 126.

Признанице за ауторске хонораре носе прво благајником оверен прорачун процента ауторског, затим потврду секретарева. Признанице за преводилачке хонораре, преписе, набавку књига, носе архиваром оверен број дела у инвентару и потврду секретарову.

Признанице за ауторске и преводилачке хонораре носе и број решења на основу којих се издају.

Позоришна имаовина

Чл. 127.

Покретна имаовина Народног Позоришта, поред новца, састоји се и у инвентарима: библиотеке, архиве дела и музике, архиве канцеларијске, намештаја канцеларијског, намештаја у сали, намештаја на позорници, костима, декорација, реквизита, машинских прибора, (машинерија бинска, електрична, централног грејања), алата и материјала за израду позоришних потреба.

Сва се ова имаовина чува и одржава у добром стању у уређеним магацинима, и води по нарочитим инвентарима, који се комисијски прегледају сваког позоришног одмора.

Чл. 128.

Службеници који се по дужности служе позоришним стварима одговорни су у случају небрижљиве употребе, кварења, уништења, губљења.

Управа ће у овом погледу прописати нарочите правилнике и према њима наплаћивати сваку штету у позоришној имаовини.

При предаји дужности Управника као и приликом разрешења службеника којима су поверени на руковање поједини делови имаовине Народног Позоришта, мора се вршити комисијски преглед и предаја по инвентару, с протоколом при-

јема, који се подноси Управнику, односно Министру Просвете. Тек на основу тога протокола доноси се решење о разрешењу.

Улазнице

Чл. 129.

Сталне редовне цене местима за поједине категорије представа, одређује по предлогу Управника Министар Просвете. Особене, изузетне цене места за поједине представе, према репертоарско-финансијским разлозима, својим решењем одређује Управник.

Чл. 130.

Бесплатна места могу добити службеници и њихова у првом степену породица, редакције листова, писци и преводиоци дела, лица која својом помоћу, позајмицом и услугама разних врста помажу позориште; додељивање бесплатних улазница редакцијама и личних бесплатних улазница за поједине представе, у смислу ове тачке и упуштава Министра Просвете, врши Управник писменим наредбама.

Чл. 131.

Контролу продаје улазница, контролу улазница при уласку посетилаца у позориште, контролу места у сали, уз помоћ рачуноиспитача Главне Контроле врши Управник сам, преко секретара или нарочито за то одређеног службеника.

Чл. 132.

На бесплатним улазницама мора увек стајати назначење „бесплатна“ и име лица коме је дата. Нарочито ће се вршити контрола о употреби ових улазница. Оне ће се одузимати кад се нађу у рукама лица на која не гласе, а лицима која чине злоупотребу улазницама, ускратиће се даље давање бесплатних улазница.

Чл. 133.

У интересу народног просвећивања и популарисања позоришне вештине, Народно Позориште ће олакшавати приступ особеним попустима за ђаке, раднике и поједине корпорације, којима има разлога учинити те олакшице.

Поред редовних попушта Народно Позориште ће што чешће организовати популарне представеса врло ниским ценама.

Правилник о овим попустима на предлог Управника, прописује Министар Просвете.

Уговори

Чл. 134.

Текст уговора с позоришним службеницима, саобразно условима појединих тачака ове Уредбе, саставља позоришни адвокат, а уговор закључујеу име Народног Позоришта Управник.

Уговоре с роком до две године и до 3600 динара год. плате закључује Управник — у колико то кодпојединих редова службеника није особено предвиђено (код представљачког особља до десете године, код техничког до дванаесте).

Чл. 135.

Уговори члановима редовним и техничким шефовима отказују се на три месеца пре истека рока, осталом уговорном особљу на месец дана пре истека рока — када није нарочито друкчије предвиђено. Откази су увек, с обе стране, писмени.

Али неотказ у том року не подразумева самим тим његово продужење. Од дана његовог истека он самим собом прећутно престаје.

Зграда

Чл. 136.

Ради безбедности зграде, сваке године једном, у фебруару, врши се комисијски преглед електричног осветљења, централног грејања, водоводне инсталације, средстава за предохрану од пожара, солидности конструкција на позорници и на галеријама у сали.

Према извештају о стању зграде, после тог прегледа, подносе се Министру Просвете предлози за оправке ако би биле потребне.

Ревизија оправака или у опште стања зграде и рада врши се месеца августа.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чл. 137.

О одржавању зграде у добром стању брине се надзорник зграде.

Чл. 138.

Ради безбедности, саобразно условима уговора о осигурању зграде од пожара, у згради Народног Позоришта забрањено је пушити — осим у бифеима, канцеларијама и нарочито одређеним одељењима.

Исто тако забрањено је доносити собом запаљиве и експлозивне предмете.

Разна осветљавања, пуцњава, експлозије и слични ефекти, изводиће се најбезбеднијим начинима модерне позоришне вештине.

Чл. 139.

У циљу обезбеђења добрих хигијенских услова за публику, глумце и раднике, на позорници и у целој згради одржаваће се строга чистота, стално проветравање, уклањање прашине и дезинфекција. О овоме воде бригу инспектор позорнице и инспектор сале, и позоришни лекари, који ће стално указивати на потребне мере за добре хигијенске услове.

Уступање позоришне сале

Чл. 140.

У данима незаузетим представом или главном пробом, и у времену кад позоришни интереси допуштају, Управник може позоришну салу уступити домаћим повлашћеним позоришним дружинама, страним трупам и уметницима признатог светског гласа, с таксом од 400—1000 динара или 30 до 50% од укупног прихода.

Такса се одређује с обзиром на сврху, на режијске трошкове позоришне, на дан који се уступа, и на цене местима.

Чл. 141.

О особеним случајевима, особеним условима, као и представама на страном језику, према предлогу Управника, решава Министар Просвете.

Позоришни савет**Чл. 142.**

Ради саслушања ширег круга мишљења о крупнијим позоришним питањима (измене закона, повлашћене путничке дружине, дисциплинарно суђење, признавање година, спорови са ауторима и т. д.), Министар Просвете на предлог Управника може сазвати у позоришни савет на већање лица чија мишљења налази за корисно саслушати.

Програм рада**Чл. 143.**

Крајем позоришне сезоне Управник склапа програм свога рада за наредну сезону и, заједно са решењем о ангажманима глумаца и финансијским предвиђањима и образложењима, шаље на одобрење Министру Просвете.

Уметнички део тога нацрта објављује се у позоришном годишњаку или и у нарочитим објавама за јавност.

Повлашћена путничка позоришта**Чл. 144.**

У унутрашњости Србије позоришну уметност гаје повлашћене путничке позоришне дружине, чији је број ограничен, а право на повластице, предвиђене овим уредбама, условљено нарочитим погодбама.

Чл. 145.

Повластице путничких повлашћених позоришта су:

а.) Право на препис дела из репертоара Народног Позоришта (с обвезом минималних тантијема за оригинале и такса), на позајмицу декора и гардеробе, које би у даном тренутку Народно Позориште могло одвојити за ову цељ;

б.) Право на гостовање чланова Народног Позоришта у овим позоришним дружинама, и на гостовање чланова или целих ових путничких позоришних дружина у Народном Позоришту;

в.) Право да се члановима повлашћених путничких дружина, у случају ангажовања у Народном Позоришту, половина година службе проведених у овим дружинама може урачунати у године службе у Народном Позоришту (с пристанком Министра, а по уплати сразмерног улога у Пензиони

Фонд са 6% интереса); као и да се члановима Народног Позоришта који би после 10 год. службе у Народном Позоришту, наставили рад у овим дружинама, допусти да могу продужити улагати у Пензиони Фонд Народног Позоришта, према прописима члана 86. ове Уредбе.

г) Право на заштиту и помоћ свих земаљских власти, на материјалне помоћи државе, округа, општине и просветно-културних установа.

д) Право на заштиту свега позоришног инвентара (библиотеке, декора, гардеробе), који се неће залагати, задуживати ни отуђивати ни за какве дугове (в. чл. 471. грађ. пост. о обезбеђењу алата).

ђ) Право ослобођења од порезе на предузеће од државне и општинске таксе, таксе на објаве;

е) Право на особене олакшице у возњи државним жељезницама.

Члан 146.

Обвезе повлашћених путничких позоришта су:

а) Да не могу бити састављена из мање од 14 чланова-представљача, од којих половина мора имати најмање две године глумачког рада у повлашћеним путничким дружинама или у Народном Позоришту.

д) Да морају имати и стално одржавати пристојну опрему (библиотеку, декоре, гардеробу), чији инвентар, процењен комисијски, с оверењем Управника Народног Позоришта, представља вредност од најмање три хиљаде динара;

в) Да се труде да се у своме репертоару што више придржавају уметничких и националних обзира, у духу циљева изложених у програму рада Народног Позоришта.

г) Да ради тога обратe пажњу на националну драму, а за тим у опште на дела са племенитим, родољубивим и моралним тенденцијама, и у извођењу дела на чистоту и правилност српског језика.

д) Да свим напорима, у границама својих средстава и прилика, уздижу и одржавају на што већој висини, колико уметнички толико и морални углед позоришта — дисциплином и свеколиком исправношћу чланова.

ђ) Да редовно сваког месеца шаљу Управи Народног Позоришта листе и извештаје о броју представа, приходима и у опште о раду позоришта.

Члан 147.

Подробне услове за одобрење рада једне путничке позоришне дружине, у духу наведених одредаба у чл. 145—6 прописује Министар Просвете.

Они сачињавају акт о одобрењу који Министар Просвете на предлог управитеља Народ. Позоришта издаје лицу, које предузима управу над једном путничком позоришном дружином.

Члан 148.

Одобрење се даје на једну до три године. Оно се продужује или отказује на три месеца пре истека, а без отказа одузима се само по казни, којој — ако није у питању особено тежак случај огрешења о услове одобрења — претходе казне опоменом и укором.

Члан 149.

Поред Управе Народнoг Позоришта, над радом повлашћених путничких дружина, водиће надзор месни позоришни одбори, састављени из директора или професора гимназије, председника општине и окружног или среског начелника у том месту.

Овај ће одбор предузимати све мере да олакша рад повлашћеним позориштима у својим местима, и слаће свој извештај о раду позоришта Управи Народнoг Позоришта.

Обустава представа

Члан 150.

У случајевима обуставе представа у Нар. Позоришту неодољивом силом (пожар, епидемија, рат, немири) све обвезе Управе према члановима престају, изузев додељивања стечених пензија.

Упутства и правила

Члан 151.

У духу Закона и ове Уредбе Министар Просвете прописује ближа наређења и упутства за поједине редове службеника, а Управа Нар. Позоришта прописује правила и наредбе о реду у Народном Позоришту.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Чл. 152.

Ова Уредба ступа у живот од дана када је Краљ потпише, а обавезну снагу добива од дана када се обнародује.

Заступник Нашег Министра Просвете и Црквених Послова, Наш Министар Народне Привреде нека изврши овај указ.

15. јуна 1911. године
у Београду.

П Е Т А Р с. р.

Заступник

Министра просвете и црквених послова

Министар народне привреде,

Ј. М. Продановић с. р.

Господине Управнице,

Захваљујући пажњи и благовољењу које су предлозима Министра Просвете указали Његово Величанство Краљ, Народно Представништво и Краљевска Влада, Народно Позориште добило је 27. маја свој нови Закон, а 15. јуна и своју нову Уредбу.

Упућујући Вам на примену и извршење законску Уредбу о Народног Позоришту, нашао сам за умесно, у духу и идејама којима су били задахнути његов предлагач и његови потписници, још једном особено нагласити и обележити задатак и правац ове установе.

Народног Позоришту задатак је да негује позоришну уметност у опште, као једну од најзнатнијих и најпопуларнијих грана уметности са највишег живог и непосредног утицаја на развијање укуса, с највише многоструког уживања у лепом, моралном, осећајном, сликовном, ритмичном и пластичном.

Позоришну уметност на корист својих високих уметничких и националних циљева с једне стране, и на задовољство публике којој се обраћа, Народно Позориште унапређиваће до брим репертоаром и добром игром глумца. У том циљу Народно Позориште позвано је да:

а). Негује српску драму, износећи на репертоар што чешће, што већи број, и у што бољој игри и сценичној опреми, дела данашњих и старијих српских и хрватских писаца, подстичући и помажући успешним представама, хоноларима и нарочитим књижевним стечајима, развијање нове драме, подизање и одржавање на висини старе националне драме.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

б) Представља одабран репертоар из словенске и стране књижевности, износећи у том избору пре свега дела класична или у опште дела признате књижевне вредности, стара и нова, у сразмери њихових вредности, наших домаћих књижевних и уметничких прилика, и доступности укусу публике, с идејом: поступно подизати репертоар, подижући укус публике и игру глумца. У том циљу ће се обратити особита пажња делима, која сродношћу средине и мотива могу бити оним страним од доброг утицаја на развијање домаће драме и на развијање добре глумачке игре.

в). Негује глумачку уметност, озбиљном студијом у припремању представа, добром режијом, повољним материјалним условима за представљачко особље, организовањем и потпомагањем глумачке школе, и свих стручних уметничких или професионалних и хуманих установа, којима се помаже одабирање талената, утакмица у раду и материјалан и уметнички напредак глумца.

г). Негује чистоту српског језика, брижљивом редакцијом облика и нагласака у језику који се чује на Позорници Народног Позоришта.

д). Негује националну културу и националну идеју у опште, доприносећи својим средствима истицању великих националних угледа, великих националних имена и датума у историји уметности и књижевности.

ђ.) Негује све гране националне уметности, у вези са својим главним задатком, нарочито уметност музичку и декоративну.

Остајући још заједнички дом драми и музици, Народно Позориште дужно је овој нераздвојној грани позоришне уметности обраћати потребну пажњу. У свом музичком програму, Народно Позориште ће у првом реду поклонити пажњу српској и хрватској музици и српским и хрватским музичарима, композиторима и извођачима, затим словенској и страниој музици, у границама средстава, правилне сразмере с главним задатком Народног Позоришта, и доброг утицаја на националну музику. Усавршујући музички репертоар напоредо с постепеним природним развијањем домаћих снага, Народно Позориште ће оваквим радом постепено спремати прве основе за будућу самосталну српску оперу.

Очекујући од извршилаца нове законске Уредбе о Народном Позоришту сву преданост послу, све уверење и сав полет у остварењу уметничких циљева, и, сву чврстину, савесност, строгост, и у исти мах сву увиђавност и справедљивост у извршавању узаконених

административних и дисциплинских мера, не сумњам у успех пројектованих рефорама и с њима у успех Народног Позоришта, чији ће напредак и даље остати стална тежња и брига потписаног.

П.Бр. 10.109.

19. јуни 1911. год.

Београд.

Заступник

Министра Просвете и Цркв. Послова

Министар Народне Привреде,

Ј. Продановић с. р.

Управнику Народног Позоришта

Заступник Министра просвете и црквених послова, Господин **Министар** народне привреде, одлучио је, на основу чл. 9. тач. б. закона о Народног позоришту, а према Вашем предлогу Бр. 1618 од 24 ов. мес., да се:

1. Милорад Гавриловић	26. Драгољуб Сотировић
2. Илија Станојевић	27. Александар Туцаковић
3. Сава Тодоровић	28. Божидар Шаповић
4. Љубомир Станојевић	29. Петар Христилић
5. Раја Паваловић	30. Ђорђе Белкић
6. Добривој Милутиновић	31. Мара Таборска
7. Милорад Петровић	32. Драга Спасићка
8. Александар Милојевић	33. Софија Харитоновичка
9. Јеврем Божовић	34. Теодора Боберићева (Арсеновићка)
10. Драгутин Јовановић	35. Јелена Ђурђевићка
11. Димитрије Петровић	36. Марија Динуловићка
12. Радомир Петровић	37. Богобој Рудовић
13. Александар Радовић	38. Вилхем Таборски
14. Милан Стојчевић	39. Миодраг Бековић
15. Милан Ставковић	40. Никола Сланкаменац
16. Михајло Рисантијевић	41. Владимир Тасић
17. Зорка Тодосићка	42. Драгутин Жабарац
18. Емилија Поповићева	43. Ана Паранос
19. Вукосава Јурковићева	44. Јиржина Шубертова
20. Јелена Гавриловићка	45. Лепосава Стојановићка
21. Персида Павловићка	46. Зорка Тодоровићева
22. Александра Милојевићка	47. Радмила Илићева
23. Јелена Милутиновићка	48. Мила Рајковићка
24. Лепосава Тодоровићка	
25. Војислав Турски	

стални редовни и привремени чланови ставе на расположење.

Из канцеларије министарства просвете и црквених послова 25 јуна 1911 год. ПБр. 10462.

Управнику Народног Позоришта.

Према Вашем предлогу, изложеном у акту Бр. 1619 од 24 ов. мес., а у смислу прелазних наређења и чл. 9. тач. б., в., и д., Закона о Народном Позоришту, заступник Министра просвете и црквених послова, Господин Министар народне привреде, донео је 25. ов. мес. под ПБр. 10403, ову одлуку:

I

Да се према чл. 9. тач. б. закона поставе за сталне чланове по новом закону:

1. Милорад Гавриловић
2. Илија Станојевић
3. Сава Тодоровић
4. Љубомир Станојевић
5. Радован Павловић
6. Зорка Тодосићка и
7. Емилија Поповићева

досадањи стални чланови по старом закону на расположењу, с тим да им се досадашње плате имају смањити на суме предвиђене новим законом а разлику између старих и нових систематских плата дати као загарантовани минимум, по новом закону и уредби, до 1 септембра ове године односно почетка рада у новој сезони, када ће им се плате дефинитивно утврдити по прописима Уредбе.

II

Да се према чл. 9. тач. д. задрже за сталне чланове по старом закону:

1. Милорад Петровић
2. Јеврем Божовић
3. Вукосава Јурковићева
4. Персида Павловићка

досадањи стални чланови по старом закону на расположењу, са досадањим материјалним наградама.

III

Да се за редовне чланове по новом закону, поставе (чл. 9. тач. б):

- а) 1. Добривоје Милутиновић
2. Милан Стојчевић
3. Милан Станковић
4. Јелена Милутиновићка и
5. Лепосава Тодоровићка

досадањи стални чланови по старом закону на расположењу, са досадањим материјалним наградама;

- б) 1. Војислав Турински
2. Драгољуб Сотировић
3. Александар Туцаковић
4. Божидар Шапоњић
5. Мара Таборска

6. Драга Спасићка
7. Софија Харитоновичка
8. Теодора Арсеновићка
9. Јелена Ђурђевићка

досадањи редовни чланови по старом закону на расположењу и

- в) 1. Богобој Ручовић
2. Виљем Таборски
3. Миодраг Бековић
4. Ана Паранос и
5. Јиржина Шубертова

досадањи привремени чланови на расположењу; сви са досадањим материјалним наградама које ће им се дефинитивно регулисати уговорима 1 септембра ове године односно од почетка рада у новој сезони.

IV

Да се (према чл. 9. тач. б.) за привремене чланове поставе:

1. Никола Сланкаменац
2. Владимир Тасић
3. Лепосава Стојанковићка
4. Зора Тодоровићева и
5. Радмила Илићева

досадањи привремени чланови са досадањим материјалним наградама.

V

Да се према члану 9. тач. б. ставе у пензију према годинама службе, по старом закону и правилима о пензионском фонду од 10 јуна 1905 и 25 октобра 1907.

1. Димитрије Петровић
2. Драгутин Јовановић
3. Јелена Гавриловићка и
4. Александра Милојевићка

досадањи стални чланови по старом закону на расположењу.

VI

Да се према истом члану, саобразно истим правилима о пензионском фонду од 10/VI 1905 — 25/X 1907, откаже ангажман, с тим да им се надаље из позоришне касе издаје по 30% њихове досадање плате:

1. Александру Милојевићу и
2. Радомиру Петровићу

досадањим сталним члановима по старом закону на расположењу; и да се према истоме члану и истим правилима разреше од службе с тим да им се на име из позоришне касе издаје по 30%.

1. Михаило Рисантијевић, досадањи стални члан по старом закону на расположењу.

2. Марија Динуловићка, досадањи редовни члан на расположењу

3. Мила Рајковићка, досадањи привремени члан на расположењу.

VII

Да се према члану 9. тач. в. откаже ангажман с накнадом у суми уложених улога без интереса

1. Александру Радовићу (према његовој молби) досадашњем сталном члану по старом закону на расположењу;

2. Петру Христилићу и

3. Ђорђу Белкићу, досадашњим редовним члановима на расположењу.

VIII

Да се према чл. 9. тач. б. откаже ангажман Драгутину Жабарцу, досадашњем привременом члану на расположењу.

IX

Сви чланови који се стављају у пензију, разрешују од службе с помоћу од 30% или отпуштају, разрешеће се од дужности у Нар. Позоришту 1 септембра ове године, до кога ће им се дана издати плата.

Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова 25. јуна ЦБр. 10403 у Београду.

ОДГОВОРИ МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ НА ПИТАЊА О НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Ради прикупљања мишљења о вредности садашњих народних школа и прибирања података за њихову реформу тадашњи Министар просвете и црквених послова г. Јован Жујовић упутно је професорима Универзитета, средњих и учитељских школа, бившим министрима просвете и црквених послова, свештеницима, народним посланицима, земљорадничким задругама, учитељима и многим другим грађанима ова питања:

1. Шта је задатак народне школе и шта треба у њој да се учи?
2. Колико година треба да траје обавезно учење у народној школи; да ли обавезно и за женску децу? Кад треба деца да полазе у школу? Да ли по селима доцније но по градовима? 3. Треба ли све основне школе да су једнако уређене или различно: а) с погледом на разлике прилика у градовима и у селима; б) с погледом на природу мушког и женског пола и позива? 4. Ако их треба различно уредити, по којим ће се наставним предметима поглавито разликовати? 5. Треба ли поред основних школа да има и забавишта, склоништа, ученичких трпеза, штеднионица, фондова, школа за одрасле итд.? 6. Да ли би, у интересу школовања већег броја деце по селима успешнијег и лакшег рада наставника и економнијег подизања школских зграда, добро било: да се у I разред примају ученици сваке друге године те да се четворогодишња настава изводи са наизменична два разреда? [После прелазног стања једне године би радили I и III а друге II и IV разред].
7. Ако би се хтело установити шестогодишње обавезно школовање сеоских ученика, да ли би се смело помишљати, да се то школовање, без великог увећања броја наставника, изводи са три наизменична разреда: [После прелазног стања једне године би радили: I, III и V а друге II, IV и VI. Не

случај петогодишњег школовања радили би једне године разреди I, II и V а групе II и IV.] 8. Коју битну измену ваља учинити у садашњем начину издржавања и подизања школа? 9. Колико да траје школска година и у које време? Смели се, без велике штете по наставу, увећати летњи распуст у сеоским школама и у које би доба то било? 10. Имате ли шта ново да предложите у погледу спреме, права и дужности наставника? 11. У недостатку учитеља могу ли се учитељице постављати и у више разреде мушких и мешовитих школа? 12. Је ли целиходно да се у школама и даље задрже и учитељице удате за неучитеље? Је ли корисно да се у недостатку учитеља и учитељица и даље постављају за ступници који немају учитељску спрему?

Одговор Учитељског Друштва за град Ваљево:

под 1. „Задатак је нар. школе: да шири просвету и српску писменост у народу, и да васпитава децу у народном духу, и у свима васпитним правцима дела, спремајући их за грађански живот“. — „У нар. школи учи се: Срп. језик, Истор. Срба, Земљопис, Рачуница са најнужнијим знањима о геомет. облика, Веронаука, Јестаственица са Привредом и Хигијеном и грађанске поуке, Певање, Гимнастика и игре“.

под 2. Школовање је обавезно за свако дете (без разлике на пол) четири године, с тим: да после вршеног IV разр. буду обавезни ови ђаци (који не продуже школовање, за 2 године, похађати зимски течај — „ђачка вежбава“ 1 до 1 $\frac{1}{2}$ месец (од Св. Саве — до 1. марта) а тада не би радила основ. школа; за женску децу тада отворати: „школе за домаћице“.

У школу се уписују деца (мушка, женска, сеоска и градска) која до 1. септ. наврше 7 година. Мушка, старија од 12, и жен. старија од 10 год. неће се уписивати. За изузетне случајеве — решава Министар — за млађу децу, кад је у питању — разлика један месец дана.

под 3. Основне школе: градске и сеоске, мушке и женске, треба да су једнаког уређења — у основу.

Разлике би се могле чинити само у програмима код извесних предмета, где би један начин или правац био претежан у једној врсти школа, а други у другој.

под 4. Најбитније разлике учиниле би се у програмима: Природних наука, Привредних поука.

под 5. Уз сваку градску школу треба да има државно забавиште, обавезно за сву децу — пре школског доба.

Школски фондови — нарочито за сиротне ученике, да буду уза сваку основ. школу, а тако и ђачке књижице.

Све остале установе: културне и хумане, за препоруку су, и у учитељима треба да нађу јаке поборнике и пионере, и оснивати их према месним приликама, могућности и потребама.

под 6. Практично је, а и потребно: да се у четвороразр. нарочито неподељеном, (па и у школ. са два одељења) школама, врши упис деце — друге године, те да буду неизменични разреди. Ово је оправдано и са економске стране — снаге учитеља, као и самих издатака на подизање зграда, и већег броја школ. деце.

под 7. Отпада — према одговору на II питање, јер нема обавезног школовања кроз шест година.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

под 8. I Школе (сем градских, и оних, које немају приреза) издржавају се нарочитим шк. окружним прирезом који купе пореске власти, а окр. благајна даје га школама по сразмери њихових буџета; овај је прирез општи у целом округу.

Ia. Одвојено мишљење: „прирез школски (посебно разрезан) купе пореска одељења, — и раздају школама“.

II У свима окрузима (при окр. одборима) установити фонд, из којег се давати позајмице општинама без интереса — на дужи рок.

под 9. I Школска година траје $9\frac{1}{2}$ месеца: од 1. септембра па до 15. јуна.

II Распуст у сеоским основ. школама не може се продужити, са обзиром на одговор под IX, где се продужује велики шк. одмор на $2\frac{1}{2}$ месеца, а на питање под II, где се предвиђа распуст у сеоским школама зими, за време рада у продужној школи (од 16. јан. до 1. марта).

под 10. I. Већу спрему — јачу, знање бар једног живог језика сем матерњег; знање администрације.

II. Почетна плата да буде учитељима-цама 1000 дин. и повишице све да буду после 4 године; да у окр. шк. одбору, сем референта, буде и по један учитељ; необавезно певање у цркви.

III. Ван школе радити на културном напредовању народу, и помагати сваки рад у овоме правцу.

IV. Повисити станарину: у окр. местима на 50 дин., у варошицама на 40 дин. а у селима на 35 дин.

V. Учитель-ица на боловању има право на станарину.

VI. Оцене рада и успеха, заменити кондуит-листом. Казна — премештајем за кривицу, бива у томе случају, када и Просветни Савет да своје мишљење, да иста постоји.

под 11. У случају велике потребе: само у III разр. мушке школе, а у мешовитој и у IV разр. У неподељене школе, никако не постављати учитељице, све ово само због тога: што је тешко због администрације и полова у одбору око издржавања школа и др. послова.

под 12. I. Да може и даље остати у служби, али да се пред интересима службе, све друго одбаца.

II. Да не може ни у ком случају остати даље у служби.

под 13. Могу се постављати само: богослови, ђаци свршене бар 2 год. Учит. Школâ, ученици философског факултета из II и старијих година. Али се они по реферату шк. надзорника, за нерад хотимичан, могу отпустити из службе.

A. Ученик-ица рђавог владања, на које никаква казна није утицала, може се одлучити од школе на једну годину дана. Ову казну изриче окр. шк. надзорник, — у селима, на предлог шк. одбора, — у градовима, на предлог наставничкога већа.

B. Усвојити стални надзор тако: да један надзорник има највише од области 50 наставника.

Господин **Влад. Ј. Радојевић** професор одговорио је на ова питања:

под 1. Да у народ унесе писменост — читање, писање и рачунање; да народно васпитање упућује правилним путем и да у народу развија љубав према књизи, с вером и убеђењем да је књига корисна, и да је, према томе, треба читати.

Предмети готово исти. — Веронауку поглавито по Новом Завету, на *стичној* основи. Стару, легендарну јеврејску историју, са сумњивом моралном вредношћу, сасвим изоставити.

под 2. Обавезно учење треба да траје и за *мушку* и за *женску децу*: у нижем течају 3—4, а у вишем 2 године. Полазак у школу као и досад. По градовима би се деца могла узимати у школу и раније, али и то само ради припреме и физичкога развијања.

под 3. Где год се може нар. школе треба уредити *разнолико*, како с погледом на место (град, село) тако и с погледом на пол и познји позив ученика.

под 4. У главном, *читанка* треба да представља обрађен наставни програм дотичнога разреда, и у њој поглавито треба да се огледа та разлика. Поуке о привреди различите; моралне поуке и поуке о чув. здравља удесити према приликама (животним). Рачун, нар. историја, земљопис и веронаука по самој природи једнако.

под 5. У градовима би *забавишта* много допринела дечјем развијању, нарочито *физичко*. — Ученичке су *триезе* у сеоским школама неопходно потребне, а не би биле на одмет ни у градским школама (за спротиву без дневнога надзора). — Исто тако и штедионице, фондови, друштва — певачко, стрељачко и т. д.

под 6. Мислим да такав распоред наставе није подесан, јер би велики број деце прошао без школовања, и не би се сложило са оним што сам рекао у другој рубрици.

Осим тога, у нас грађа и сам рад око подизања школских зграда нису скупи, где се паметно и поштено ради, па је право да свака школска општина има и пристojну школску зграду за своју децу.

под 7. Мислим да би раније поменуте течаје ваљало одвојити прекидом од 1—2 године, и онда би било врло незгодно састављати ученике тако различита узраста. Иста незгода јавља се и кад се има у виду заједничко школовање мушке и женске деце. — Најзад, школска година нижега течаја морала би трајати 9—10, а вишега само 6—7 месеци.

под 8. Народна је школа *право исторче*, последња брига свих чиналаца од општинског пандура до..... У многим су општинама и пандури пречи од школе: председници, па чак и пандури аконтирају своју плату, а школу им чисте ученици наизменце, јер нема чим да се плати служитељ! — *Школске зграде нека подиже окр. школ. одбор* о трошку дотич. школ. општине, без обзира да ли ова пристаје или не. — А за издржавање је неопходно потребно да се законом установе фондови за сваку школу.

под 9. У сеоским школама, нижега течаја година треба да траје од 1. септембра до 15. јуна; а у вишем течају: за мушкарце од 1. октобра до 1. маја (или априла), а женска деца да походе школу преко целе године, али само недељом и празницима на пола дана, а четвртком по цео дан. За градске школе: од 1. септембра до 15. јуна.

под 10. У учитељским школама треба да се предаје и школска администрација, с познавањем свих послова те природе. Сеоску школу не треба делити, нити нову отворати док немадне за наставника пристojна стана и за ученике здраве учионице. Станарину треба за села укинути, јер је она врло често предмет свађе и шпекулације.

Учитељев добар утицај треба да се шири и ван школе; а његов рад на том послу ваља ма како наградити.

под 11. У крајњој оскудици, могле би се, привремено, постављати само у *нижем течају* постарије, удате учитељице, несумњиве моралне вредности и солидне спреме.

под 12. Могу се задржати све дотле док се не умножи број наставника толико да се може вршити одабирање бољих радних снага.

под 13. То зависи од личне вредности кандидата. Има их који су вршили и врше врло добро своју дужност, а има их и рђавих (јер су потпуно привремени). Често је бољи икакав него никакав, само да не шири неморал око школе.

Напомена. — Ваља израдити тачне програме за неподељене и подељене школе (посебно). Учителима-цама у неподељеним школама скратити програм. — Изменити овај, скроз неправичан, начин оцењивања учитељева рада; овако су оцене потпуно релативне и више зависне од ђуди надзорникове, него ли од рада.

Учители и учитељице из Чачка (срез трнавски) одговорили су на ова питања:

под 1. Задатак је народних школа, да васпитавају децу у народном духу, истичући васпитне задатке по својој правој вредности, и да их спремају за грађански живот, а нарочито да шире просвету и српску писменост у народу.

У народним школама учиће се ови предмети:

1.) Наука Хришћанска (без Старог Завета); 2. Српски језик; 3. рачуница и основи геомтр. облика; 4. Историја с нарочитим обзиром на културни развитак; 5. земљопис; 6. природне науке с хигијеном; 7. пољопривреда, поуке за домаћице и домаћа привреда; 8. цртање и лепо писање; 9. певање (црквено и световно); 10. ручни рад (за женску децу а за мушку по могућству); 11. гимнастика (телесно вежбање и децје игре).

Програм из ових предмета прописаће Господин Министар просвете и цркв. послова по предлогу Главнога Просветног Савета а са обзиром на сеоске, градске, мушке и женске школе.

Садашњи је програм претрипан; с тога да се из свих предмета скрати, а да се обрати највећа пажња лепом, тачном и течном читању, као и лепом и читком писању.

под 2. Обавезно учење у народној школи треба да траје 6 год. за мушку сеоску децу, а за женску децу уопште и варошку мушку — 4 године. — Упис деце вршиће се од навршене 7 до навршене 10 године.

под 3. Основне школе треба да су различно уређене: по селима, градовима, мушком и женском полу. Према томе прописаће се и нарочити програми за градске, сеоске, мушке и женске школе.

под 4. Разлика ће бити:

а.) По пољопривреди за сеоску децу; б.) по основима из заната, трговине за градске школе; в.) по ручном женском раду и домаћинству за женску децу.

под 5. Забавишта, склоништа и штеднионице да се установе по градовима; по селима штеднионице и ђачке трпезе.

под 6. и 7. Да се установи наизменична настава у интересу школовања већег броја деце по селима овако:

а.) школе са једним наставником: сваке друге године да се уписује I раз., тако, да једне године уче I, III и V, а друге II, IV и VI р. с тим да V и VI раз. походе школу само зимског течаја и то у месецима: но-

вембру, децембру, јануару и фебруару; а за време овог течаја изостајаће не један од нижих разреда, чије ће место заузети један од виших разреда; б.) у школама са више наставника распоред за V и VI р. извршиће шк. надзорник међу наставницима.

под 8. Школски прирез да прикупља и предаје државна власт; а у подизању школа да притекну општинама у помоћ позајмцом округ и држава.

под 9. Школска година да траје од 1. септ. до 15. јуна. Мањи школски одмори да остану по досадањем закону. — Распуст за бербу у месецу септембру да важи за све разреде — ниже и више.

под 10. 1.) Да се држава постара да у учитељске школе поставља професоре са што јачом педагошком спремом.

2.) *Да се дозволи учитељ. кандидатима аристуи на Универзитет за изучавање педагошких група.*

3.) Да се практични учитељски испит, који је досада вршен после две године службе укине.

4.) Да се заведе стални средњи инструктивни надзор (два мања среза могу бити састављена).

5.) Да се учитељске оцене сведу на две: радници и нерадници. Нерадници неће добијати повишице. А најбоље би било да се оцене сасвим укину и да се место њих установе нарочите кондуит-листе.

6.) Да почетна плата нових учитеља буде бар 1200 динара годишње.

7.) Учитељи-це треба да раде поред школског рада на свима пољима хуманог и културног рада.

8.) Повишице у платама да буду сваке четврте године.

под 11. Учитељице не могу радити у V и VI разреду, а у свима осталим разредима могу.

под 12. Према данашњем броју учитеља-ца могу се задржати у служби све удате учитељице.

под 13. Ни у ком случају несмеју се постављати учитељски заступници, који немају учитељске спреме.

Наставници окр. учитељског збора из Ужица одговорили су на ова питања:

под 1. Задатак је народне школе да наставом и васпитањем омладине шири просвету и писменост у народу у народном духу.

У основној школи уче се ови предмети: наука хришћанска (без старозаветне историје), српски језик, рачун, земљопис, историја Срба; пртање, певање, гимнастика.

под 2. Учење у основној школи траје обавезно и за мушку и за женску децу четири године; за женску децу, по селима, у којима је неподељена школа — необавезно је учење. — Деца по варошима полазе у школу у 8, а по селима у 9 години.

под 3. С погледом на задатак основне школе, она треба да је подједнако уређена и за мушку и за женску децу како по варошима тако и по селима.

под 5. Свака основна школа треба да има ђачку штедионицу и фонд за сиромашне. А поред сваке основне школе да постоји за одрасла неписмена лица празнично-вечерња школа, а по варошима дечја забавишта.

под 6. По већим школским општинама у којима је школа подељена уписивање деце у I разред врши се сваке године; по мањим сеоским оп-

штитама у неподељеним школама, уписивање се може вршити сваке друге године и тада би се четворо год. настава изводила са наизменична два разреда (I и III; II и IV).

под 7. Учење у основној школи да траје без прекида четири године. Наизменично учење и паузирање ученика, прекидањем наставе било би врло штетно; јер би се тим начином задобивена писменост брзо заборавила. Из тога разлога наизменично учење по разредима не заводити.

под 8. Садашњи начин издржавања школа као рђав и осуђен укинути. Исто тако и подизање школа је веома споро до сада било. *С тога неопходно је потребно и издржавање школа и подизање школских зграда пренети или на округ или на државу.*

под 9. Школска година и за варошке и за сеоске школе да траје од 15. септембра до 15. јуна.

Пошто је учење у основној школи обавезно и траје без прекида 4 године, — то распуст школски да буде подједнак и за варошке и за сеоске школе.

под 10. За наставнике основне школе постављати само учитеље са прописаном учитељском спремом. (Постављањем заступника и вршиоца дуж. учитеља, убија се углед учитеља а и настава губи много).

Најмања учитељска плата да буде 1000 а највећа 3500 дин. годишње. Учитељска служба да траје 30 година.

Учитеља ослободити од обавезног певања у цркви за певницом.

под 11. По сеоским школама могу се у недостатку учитеља и учитељице постављати за више разреде мушке школе.

под 13. У интересу наставе и наставничког угледа никако непостављати лица без учитељске спреме за наставнике основне школе.

На збору „Друштва учит. Беогр. Колубаре“ (Лазаревац) одговорили су на ова питања:

под 1. Задатак је нар. школе добро одређен и прописан у чл. 1. сад. закона о нар. школама.

Да остану сви предмети прописани у чл. 20. са додатком:

а.) Познавање грађанских дужности и права; б.) Моралних и здравствених поука, и в.) Домаће поуке за женску децу.

под 2. Школовање да траје 6 година обавезно за мушку и женску децу по градовима и селима.

Као и до сад по чл. 23. закона о нар. школама.

под 3. Уређење народне школе да буде једнообразно у начелу.

под 4. По месту: у сеоским школама Пољопривреда.

По полу: у женским школама жен. ручни рад и домаће поуке.

под 5. Све треба према месним приликама.

под 7. Немогуће је извести због понављача и болесних ђака.

Треба сваки разред да има свога нарочитог наставника.

под 8. Прикупљање шк. прирезе да пређе на пореске одељке, а ови да свакога месеца по једну дванајестину школског буџета предају школи.

Подизање шк. зграда да пређе на округ.

под 9. Школска година да траје од 1. септембра до 15. јуна.

под 10. 1.) Да се укине полагање практичног испита за учитеље који су свршили Учит. Школу са испитом. 2.) Да све повишице буду после четири године, 3.) Почетна плата дин. 1000. 4.) Да свака школа мора имати стан за наставнике. 5.) Да се укине данашње оцењивање наставника и завести кондуит-листе. 6.) Ослободити учитеља певања у цркви.

под 11. Као и до сад.

под 12. Јесте, ако су добре раднице.

под 13. Није.

Учитељи и учитељице из Враће одговорили су на ова питања:

под 1. Задатак је народне школе: васпитавање омладине у народном духу, ширење српске писмености и давање основног знања потребног за грађански живот.

У народним школама ваља учити све предмете предвиђене садашњим законом о народ. школама сем ручног рада, само са скраћеним програмом наставног градива за ниже народне школе. Наст. планом и програмом треба предвидети што већи број часова за читање у школи, ради постигнућа бољег успеха у течном и логичном читању, што би био главни узрок за одржање писмености код ученика после школе. Јер ко у школи научи лепо читати, он воли читати и после школе, а коме иде тешко овај посао, он га не воли радити. За то слаби ученици после школе никако не читају и забораве писање.

под 2. Обавезно учење треба да траје у народној школи 6 година за мушку децу, а 4 за женску, и то 4 године за нижу народ. школу, а две за вишу народ. школу. Женска деца да уче само нижу народну школу, а мушка обавезно и нижу и вишу.

По варошима деца треба да полазе у школу по навршетку 7 год. а по селима по навршетку 8 год.

под 3. Ниже народне школе треба да буду све једнако уређене и по селима и по градовима и за мушку и за женску децу.

Више народне школе по градовима треба друкчије уредити по селима.

У вишим народ. школама по градовима ваља предавати предмете трговачко-занатлиске природе, а по сеоским предмете свију грана Пољске Привреде. Поред ових стручних предмета и у сеоским и у градским вишим нар. школама читати и тумачити садржину свију земаљских закона, поред заједничких предмета, којима ће се проширивати раније стечено знање у нижим народ. школама.

под 4. Пошто треба више народне школе различно уредити, то ће се варошке разликовати од сеоских по трговачко-занатлиским предметима, а сеоске по пољопривредним.

под 5. По већим градовима где је развијена индустрија треба забавишта, склоништа, ученичких трпеза и фондова.

По мањим градовима и селима треба школа за одрасле где би научили писменост.

под 7. Ако се узакони обавезно школовање од 6 год., а тиме остваре по предлогу више народ. школе, онда да се не би увећавао број наставника по градовима поставити за наставнике (хонорарно) по вишим народ. школама учитеље нижих (садашњих) народ. школа а поред њих за стручне предмете, стручне људе из правне и финансијске струке по стручности за сваки предмет.

За наставнике виших народ. школа по селима, да се постара Министарство народ. привреде, да их спреми по пољопривредним школама у земљи, ради предавања стручних предмета, поред помоћи наставника и школованих свештеника по селима.

Плате и хонораре наставницима виших народ. школа и по градовима и селима да плаћа Министарство народ. привреде из прихода од Класне Лугрије.

под 8. Издржаваће и подизаће школа пренети на округе или срезове.

Само давање огрева и послуге ставити у дужност општини.

под 9. Школска година у нижим народним школама да траје од 1. септемара једне до 15. јуна друге године.

Школ. година у вишим народ. школама по градовима да траје од 1. септ. једне до 15. јуна друге године сваког радног дана по 2 сахата у вече сем петка и суботе. Осим овога сваког празника по 6 часова дневног рада. Де се не ради на велике празнике и то: на Ускрс, Божић, Нову Годину, Богојављење, Ђурђев-дан, Митров-дан, Вел. Четвртак и Вел. Петак.

Школ. година у вишим народ. школама по селима да траје од 1. октобра једне до 1. априла друге год. сваког радног дана. За време вел. одмора од 1. априла до 1. октобра стручни наставници за пољопривредне предмете да буду дужни радити и уређивати угледну башту уз сваку вишу народ. школу по селима и одржавати разне курсеве за одрасле сељаке из дотичне школ. општине.

под 10. Да је сваки наставник дужан по позиву министарства, а на предлог школ. надзорника слушати практична предавања на Универзитету која би требало приређивати сваког вел. школ. одмора, уз помоћ Министарства просвете.

Наставнике ослободити од досадашњег начина оцењивања успеха у школ. раду оценама већ *завести кондуитисање*, јер министарство боље ће створити себи слику о сваком наставнику из кондуите, где би се описале све особине и спрема дотичног наставника од стране надзорника. Из оцена одличан и повољан шта може прецизније сазнати, кад се исте дају различним наставницима по спреми и вредноћи и од различних надзорника.

Почетна плата наставницима треба да је 1200 дин. год. са 6 повишица од по 400 дин. на 4 год. тако да је највећа плата 3600 дин. Старишину да примају из окр. касе.

Сви наставници и наставнице, да су дужни писмено расправљати сва школ. питања на позив Министарства или обласних надзорника, које би требало увести поред ереских.

под 11. Не треба постављати учитељице у више разреде мушких и мешовитих школа.

под 12. Не треба и даље задржати у школи учитељице удате за неучитеље.

под 13. Не треба никако постављати за заступнике она лица, која немају учитељску спрему.

Сви просветни радници по окр. местима, да састављају просветни савет дотичног округа и да су дужни сваког месеца састајати се једном у седници на позив директора гимназије, ради решавања о ширењу писмености у округу. Решења дотичног савета да је дужан извршавати окр. одбор и скупштина дотичног округа. Чланови савета, да су дужни по решењу саветском држати популарна предавања народу у округу под условом да округ даје хонорар предавачу по предлогу савета, а с погледом на удаљеност места где се има одржати предавање.

Учитељи и учитељице из Кладова одговорили су на ова питања:

под 1. Задатак је народне школе да васпитава децу у националном духу и да им даје основна знања, која ће им послужити као темељ даљем усавршавању.

У њој треба да се уче сви предмети, чијом се наставом може постићи постављен задатак.

под 2. Обавезно учење у народ. школи, за мушку и женску децу треба, да траје шест година; деца да полазе у школу по навршеној седмој години.

под 3. Прва четири разреда треба да су једнако уређена у градским и сеоским, а у V и VI разр. различно у градским и сеоским, мушким и женским школама.

под 4. У сеоским: по опширнијим предавањима из пољopr. поука; у градским по писменим саставима из срп. језика, трг. рачуници и цртању; а у женским по поукама за домаћице.

под 5. Где год има могућности — треба. Учитеље који би се својим радом на овоме одликовали требало би наградити.

под 6. Уписивати сваке године.

под 8. Издавање и подизање школа вршити *окружним школским прирезом*, који ће прикупљати пореска одељења и предавати школама.

За подизање школа одвојити из овог приреза изврстан проценат за *Фонд за подизање школа*.

под 9. Школска година траје од 15 августа до 15 априла.

под 10. Права учитељска у свему изједначити с правима указних чиновника.

Почетна плата да буде 1000 дин.; повишице на 4 год. и све једнаке; последња плата 3.300 динара.

Учитеља ослободити певања у цркви, а ставити му у дужност рад на физичком, економном и културном препорођају народа.

Оцене рада повољан и неповољан.

под 11. Могу само у мешовитим.

под 12. Јесте.

под 13. Није.

НАСТАВА И КУЛТУРА

ШТА СМЕТА ЂАЧКОМ УСПЕХУ У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА ?

(СВРШЕТАК)

12. Школе су препуњене ученицима.

У Јевропи Србија има сразмерно најмањи број средњих школа, јер

Норвешка	има	86 ср. школа	(1 на 26,000 станов.)
Швајцарска	"	120 " "	(1 " 27,000 "
Италија	"	810 " "	(1 " 40,000 "
Шпанија	"	417 " "	(1 " 43,000 "
Француска	"	880 " "	(1 " 44,000 "
Шведска	"	111 " "	(1 " 45,000 "
Немачка	"	1140 " "	(1 " 54,100 "
Грчка	"	40 " "	(1 " 60,800 "
Ауст. Угарска	"	740 " "	(1 " 63,700 "
Румунија	"	75 " "	(1 " 80,000 "
Русија	"	1100 " "	(1 " 120,000 "
Србија	"	21 " "	(1 " 133,300 "

Србија се по горњој табели истиче као држава са врло малим бројем средњих школа, у које шаље несразмерно велики број становника своју децу, те отуда наше средње школе морају бити препуне ђака. Кад још узмемо у рачун, да друге државе у Јевропи поред тога, што код њих једна средња школа долази на врло мали број становника, имају и знатан број разноликих стручних школа, у које један део истих становника шаље своју децу; и кад знамо, да код нас тако рећи и нема стручних школа те сва за даље образовање подобра деца иду само у средње школе, онда нам је још јасније, да наше средње школе морају бити препуне ученицима.

Ево доказа.

У свима је државама одређен максимум ученика по разредима. Тај је максимум у Пруској за I—III разред 50, за IV—VI разред 40,

за VII—IX разред 30 ученика; у већини је немачких држава максимум 30, 30 и 40, или — ређе — 35, 45 и 50, а у Аустрији је максимум за све разреде 50 ученика; у Србији је за I—IV р. 50, за V и VI р. 40, за VII и VIII р. 30 ученика. Док се у целој Немачкој и Аустрији гледа, да се максимум само у неизбежним случајевима прекорачи, и, кад се то не може отклонити, максимум се прекорачи за два три ученика, а врло, врло ретко за десет, дотле је прекорачење максимума код нас скоро редовно и максимум се прекорачи врло често за више од десет а гдекад чак и за тридесет ученика. Док у поменутиим државама има скоро три четвртине разреда са бројем ђака испод максимума, дотле је код нас више од половине нижих разреда са бројем ђака преко максимума, а у осталима близу максимума и то само због тога, што просто нема више места ни за једног новог ученика. Због тога што немамо довољно спремних наставника за нове средње школе, које би се отвориле за оне ученике, који немају места у већ отвореним средњим школама, морамо примати у те већ отворене ср. школе и све прекобројне ученике те су отуда код нас уз пркос хигијени и педагогији препуњени нарочито нижи разреди, у којима гдекад имамо по 60—70 ученика, и ако су неки саграђени за 50. Остављајући на страну хигијенске разлоге, који забрањују ту препуњеност, ми помињемо чисто дидактичну штету од те препуњености: наставник нема доста времена за тумачење и објашњавање свога предмета, јер му много времена треба, док испита и оцени тај превелики број ученика; наставник често мора на брзу руку да оцени тако многе ученике те оцена не може увек да буде потпуно поуздана; код превеликог се броја ученика теже одржава ред те наставник мора један део времена да троши и на одржавање реда.]

Очевидно је, да је у врло многим одељењима наших средњих школа непоуздан и неповољан њуспех због великог броја ученика и држава је дужна да поднесе веће жртве те да отвори онолико средњих школа, колико према хигијенским и педагошким прописима за пријављене ученике мора отворити.

13. Други начин рада у почетном разреду.

Позната је ствар, да основна настава у главном све знање преда ученику у школи на часовима те ученик ретко кад има код куће да заседне и да сâм што доучи. Таком ученику, који је навикао, да све у школи научи, кад ступи у први разред средње школе, не иде лако у главу, да му сад ваља сваки дан засести и добро се промучити, док научи све, што му је који наставник раније на часу тумачио. Само ученик под јачим домаћим надзором и јаче интелигенције увиђа, да мора код куће прелазити, што му је у школи тумачено, па тек, ако је још и постојанијег стрпљења, може све сâм да савлада, али

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ипак у многим случајевима без туђе помоћи не може да разуме све оне разноврсне и тешке предмете средњешколске. Наши наставници у средњим школама већином не узимљу на ум, да у првом разреду имају пред собом ученике из основне школе са другим појмовима о раду у школи, о раду код куће; место да се у први мах замисле у положају учитеља осн. школе па да као и они поучавају своје ученике, а да их поступно навикавају на самосталнији домаћи рад, какав преовлађује у средњим школама, место, велимо, тога, наши наставници средњих школа одмах у првом разреду траже од ученика исти онакав самосталан домаћи рад, на какав су навикли ученици старијих разреда средње школе. Такав нагли прелаз од једног начина рада другога у првога разреду упропасти многе интелектуално доста добро развијене ученике.

Ми не тражимо од наставника средњих школа, да у првога разреду — као учитељи осн. школа — науче ученике свему, што им се предаје, на самога часу, али од њих с правом тражимо, да у почетку школ. године па за неколико недеља, тумачећи и пропитујући тумачено на часу, науче ученике свему, што се од њих тражи, и да приликом тог пропитивања на часу припремају ученике за доцнији самосталан рад. Тек после таква рада кроз неколико недеља наставник може изнајпре мали па доцније све већи а увек лако разумљиви и добро протумачени део предавања, непропитан на часу, остављати, да га ученици сами код куће доуче. Тај би начин рада ваљало колико се год може, задржати и у другом разреду.

Многи ученици првога разреда средњих школа одмах у томе разреду оду у страну због тога, што наставници не изједначе бар у почетку начин свога рада са начином рада у основној школи, на који су ти ученици навикли. Отуда многи директори у својим тромесечним извештајима правдају неповољан успех из неких предмета тим, „што ученици нису донели довољно спреме из основне школе“, или „што су на пријемном испиту пропуштени“. Не само да су ти ученици спремни, јер су положили прописани испит у државној основној школи, него би требало, да се уишну у средњу школу и без пријемног испита, али да се у договору с родитељима поступно навикавају на нов начин рада у школи и на самосталан рад код куће.

14. Домаће васпитање ученика.

Не само у Београду већ је скоро свуда и по унутрашњости домаће васпитање средњешколских ученика у врло много случајева испод сваке критике. Родитељи, нарочито у већим местима, не воде, колико треба, рачуна о томе, куд им деца иду, с ким се друже и шта раде па онда, кад им та деца стану рамати у науци, верују тој својој лакоумној и обично поквареној деци, кад за свој неуспех скоро редовно

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бацају сву кривицу на наставнике, па ни по јада што им верују, али се због тога чак и завађају с наставницима. Могли бисмо навести врло жалосне, званичним актима утврђене примере, из којих би се видело, како су многи несавесни родитељи ишли на руку својој неваљалој деци, да се блатом баце на школску власт. Зар је мало случајева било, да родитељ, кад види двојку у сиповљој ђачкој књижици, пред тим сином, ђаком, опсује и оца и матер наставнику, који је забележио двојку, место да дохвати батину и издевета лешину сина? Зар је мало пута родитељ од високог положаја и јаког утицаја покренуо и небо и земљу, кад му син добије коју двојку, да нападне наставнику, који је дао двојку, место да с много мање напора и неправде натера свог сина да учи? И врло је жалосно, што је многи такав родитељ успео. Све то пред децом, која као ученици треба да свог наставника сматрају као светињу и онда, кад је тај наставник дужношћу нагнан на бележење двојака, све то пред том децом убија углед наставнику, ствара у деци мишљење, да наставник не ради по савести, и најзад та деца не верују, да је наставникова оцена правична, па неће да уче, колико треба, те покажу слаб успех, јер се огромна већина наставника не даје ничим застрашити од савесног оцењивања.

Рђаво је домаће васпитање криво, што је код доста великог броја ученика наставников углед тако ниско пао, да у последње време понеки насрне чак и на самог наставника. Има родитеља, који се — страшно је рећи — таким синовима поносе, и којима се потпуно они не отворе ни онда, кад им ти синови фалсификују пописе или објаву касу или их приморају, да их мучно прикупљеном заштеђевином изкупују из апса. Очајно је, што оваких родитеља има доста међу интелектуалцијом.

Наравно има доста велики део ученика без родитеља у месту, где уче. Контролу над тим ученицима треба да води домаћин, код којих су ти ученици на стану; како је у много случајева и родитељска контрола слаба, то се за ову може рећи, да није никаква, те се ови ученици по својој бујној и обично на зло склоној природи скоро редовно наопако васпитавају. Једно је зло, што се ти ученици веома рђаво васпитавају, а друго је зло, што у школи кваре своје наче добре другове.

Рђаво васпитање ученици никад не показују устем, како би могли показати.

Без контроле је дужност сваког родитеља или чие се дете добро учи, да му прати сваку ствар у школи и кући, да од ње не брине, да одбија штетне утицаје улице, а нарочито да пред својим дететом чува и подиже углед његових наставника и за којих не знам та роди-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

тврска помоћ наставницима показати сјајне резултате у ђачком успеху, што ће у првоме реду донети велике користи родитељима.

Нарочито врховна просветна власт ни у ком случају не сме поткопавати наставнички углед држећи страну слабим ученицима угледнијим родитеља у низовим споровима са наставницима.

15. Вачки изостанци од школе.

По закону ученик може изостати од школе само, кад је болестан или кад то захте каква неодољива потреба домаћа.

Код болести ученика често претерују и родитељи и лекари, јер скоро редовно задржавају од школе дете, чим им се потужи, да му није добро. Тој се брижљивости не би имало шта замерити, кад она не би мало лабавијем у учењу детету осладила ово олако изостајање од школе те га навела, да симулише болест.

Из искуства се зна, да има ученика, који врло често изостају од школе па изостанке правдају некаквим сумњивим болестима. То је изостајање опасно због тога, што је заразно и лако прелази на друге ученике. Колико греше родитељи, што својој обично размаженој деци у овакој прилици повлађују, толико греше и лекари, што из човекољубља дају таким ученицима накнадна уверења о болести, о којој се гдекад нису ни уверили. Поред тога су лекари, кад се појаве код ученика знаци мало озбиљније болести, одвише лекари те су врло издашни у давању поштеде. Као што је за ђачки успех штетан сваки изостанак, тако је нарочито штетно давање подуже поштеде од стране лекара у случајевима, где то није прека потреба.

Гдекоји родитељи често претерују и у томе, што много пута задрже дете од школе због какве домаће неодложне потребе. У те „неодложне“ потребе више пута рачунају обичне домаће послове, које не може или неће да изврши други који члан породице. Тако задржавање деце од школе иде код малолетних родитеља гдекад тако далеко, да тој својој деци за те изостанке дају уверење о боловању. Ова се наопака пракса нарочито врши над ученицима, који по невољи послужују.

Морамо напоменути, да има ученика, у последње време све више, који за свој рачун изостају од школе па после искукају било од родитеља било од школског лекара уверење о неодложној домаћој потреби или о болести.

На крају помињемо и доста честе случајеве, да сами наставници као разредне старешине иду на руку овакоме изостајању својих ученика од школе тим, што изостанке без довољне контроле извињују, лако примају ма какво уверење — доста пута и с лажним потписима — и што допуштају неозбиљнијим родитељима, да лажним уверењима

спасавају своју децу од казне, и што храбре лакоумне ученике, да и даље без потребе изостају, јер знају, да ће се моћи спасти од казне.

Чести изостанци са часова, па било да су оправдани, било да нису, долазе у ред највећих непријатеља ђачкоме успеху. Кад се зна, да ученик треба да је на сваком часу не само, кад наставник предаје, већ и кад пропитује, па кад многи ученик или по морању (због болести) или чак и сам на свују руку пропусти знатан број часова, онда је сасвим појмљиво, што због тих изостанака и много пута само због изостанака многи ученици не могу да покажу успех, какав би требало да покажу.

С тога је у првоме реду дужност непосредне школске власти, да отежава — а за то има јасних законских одредаба — изостајање ученика са часова, било да су томе криви лени ученици, било одвише нежни родитељи, било попустљиви лекари.

Министарство Просвете пак треба да утврди што мањи максимум оправданих изостанака, после којег мора сваки ученик полагати испит, и ако је због слабости морао изостати од школе месец и два дана.

16. Рђава приватна лектира ђака.

Самозвани су се и недоучени књижевници и новинари и код нас у последње време тако намножили, да су постали озбиљна опасност за друштво.

Ти на силу књижевници, невични другом послу а лени за напоран рад, пресађују без икаква избора све спекулантске производе болесних туђинаца па их јевтино продају нашој необавештеној читалачкој публици те не допуштају, да нам ојача права књижевност, књижевност од вредности.

У том штампаном ђубрету преносе нам се из деморалисане туђине наопаки појмови о друштву, о држави, о народу и ми, нарочито наша, таким утисцима приступачна омладина, примамо отуда баш оно, што је најгоре и најопасније те навлаш срљамо у пропаст, коју нам и иначе зауради суседи одасвуд одавно спремају.

Уз то један део наше слободне штампе, коју ми према свом осредњем образовању још не заслужујемо, јер је у много прилика злоупотребљујемо, место да је бранич свега честитог и ваљаног, ступа у службу неваљалцима и руши домаће и народне светиње.

Том су се великом слободом штампе послужили некоји спекуланти па створили порнографску књижевност, коју бујна и раздражљива омладина школска у много случајева претпоставља озбиљном проучавању школске књижевности. Та бескорисна и опасна лектира не само да заузме врло многим ученику све слободно време код куће, него се њоме многи ученик и у школи чак и за време часова занима.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Мало је, што већина честите нам штампе убедљиво војује против ове штетне лектире. Школа и кућа морају је ма и оштријим средствима најодлучније сузбијати, морају код омладине створити мишљење, да је стидно, недостојно пратити ту књижевност, морају омладини после напорног рада у школи наћи лаку и пријатну али и корисну забаву, која ће јој заменити убитачно читање којекаквих пустоловских књига. Ту је мусика, гимнастика, различити спортови (клизање, пливање, велосипед, пешачење и др.), што ће све после свршеног рада за школу и разгалити и корисно уморити ученика те ће у вече лећи у кревет, да га здрав сан окрепи за исти такав рад сутра

На жалост се и у школи — и ако ретко — нађе који наставник, што допушта па чак и препоручује, да ученик чита све, што му до руку дође. Така реч оде далеко па и кад је ретка или усамљена, јер незрела школска омладина обично лакше прими оно, што не ваља, и онда треба доста времена осталим наставницима, док ово зло донекле сузбију, и ако га не могу сасвим сузбити.

Много јаче кваре у овоме погледу школску омладину родитељи или њихови заступници, који купују којекакве јевтине сенсационе романи и листове с неморалном садржином па их доносе кући и дају деци, а после се љуте, кад им та деца донесу из школе коју двојку, и већином се због двојке љуте на професоре, а неће да увиде, да су сами криви, што им деца радије читају којекакве сенсације него ли своје школске предмете.

Школа а нарочито родитељи треба да најозбиљније контролишу ђачку лектуру.

17. Приватне гимнасије.

Законом о средњим школама одређено је, колико може бити државних средњих школа у Србији. Но те државне средње школе у новије време не могу да приме сву децу, која хоће да уче средњу школу те се за ту прекобројну децу отварају приватне средње школе; гдегде се отварају приватне ср. школе и за *женску* децу, јер закон не допушта женској деци, да иду у исту школу с мушкарцима, а опет у целој Србији има само једна државна женска гимнасија.

Те приватне средње школе у главноме издржавају путем разреза грађани, који имају децу дораслу за средњу школу; тим школама и општине дају какву било помоћ.

По закону о средњим школама (7. чл.) у тим се приватним ср. школама мора исто онако радити, како се ради у државнима. Врховни надзор над тим прив. ср. школама врши Министар Просвете и по његову одобрењу у њима раде активни и пензионисани професори држав-

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

них гимнасија или свршени философи, који као суплетни имају у приватној гимнасији већу плату него у државној, а време, проведено у тој служби, рачуна се као да је проведено у државној.

Те се приватне средње школе отварају у местима, где нема државне средње или стручне школе (Свилајнац, Краљево, Књажевац, Прокупље, Ђуприја, Параћин) или где има каква државна стручна школа (Алексинац), а најчешће (у 14 места) се у местима, где већ има државна гимнасија за мушку децу, отварају приватне гимнасије за женску децу, јер се ту лакше издржавају због тога, што се за наставнике с малим хонораром узимљу наставници државне гимнасије у истоме месту.

Отварање је приватних гимнасија локална потреба и томе се не би имало шта замерити, кад се доцније не би видело, да су многе те приватне ср. школе отворене у нади, да ће их кроз годину две дана влада прогласити за државне. Бар посланици из округа и места, у ком су те приватне гимнасије, залажу сав свој углед, да трошак око тих школа уђе у државни буџет.

Има још једна врста приватних средњих школа, које отварају и на своје име воде *приватна лица*. Трошак се око тих школа подмирује великом школарином. По себи се разуме, да приватне ср. школе ове врсте могу посећивати само деца имућних родитеља.

Не треба крити, да се деца у нашим препуњеним државним средњим школама не могу ни васпитати ни поучавати, како би требало, шта више мора се признати, да се због те препуњености много дете у државној школи поквари. С тога су већ одавно и многи наставници и многи имућнији родитељи покретали мисао, да се отворе приватне интернатске и екстернатске средње школе с ограниченим бројем ученика, из којих би излазили ученици узорни и по науци и по васпитању. Тако би требало да буде у начелу, али се при остварењу те замисли код нас и то извитоперило, као и много што шта друго. Отворене су неке такве школе на место да се у њих прима ограничен број за наставу подобних ученика, примају се без икаква бројног ограничења већином размажени, покварени и умно слаби ученици богатих родитеља, да се пошто по то провуку кроз средњу школу, јер нису могли успешно свршити државну средњу школу. Због тога су неке од таквих приватних средњих школа постале у неку руку спекулативна предузећа с главним задатком, да се заради што више пара.

И те је школе закон по унутрашњем реду и раду потпуно изједначио с државнима, али се ипак у неким од тих приватних ср. школа ради нешто по закону, а много шта мимо закон, како кад то иде у рачун њихову власнику.

Тај се противзакони рад од стране надлежних трпи због тога, што се намерно или ненамерно рђаво тумачи реч „приватан.“

www.uns.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Нама се чини, да управа тих приватних средњих школа то „приватан“ тако разуме, да она све своје поступке, који се не слажу са законом о средњим школама, може оправдати тим „приватан“, а опет надзорна власт из разлога нама неразумљивих допушта, да тим „приватан“ власници такве приватне ср. школе себи приграбе веће привилегије, него што их имају државне средње школе.

Ево неколико објашњења и доказа.

По закону о средњим школама не може ни један ученик *редовно* учити исти разред *трећи пут*. Тај пропис вреди и за приватне средње школе (7. чл. закона) па ипак има у тим прив. ср. школама ученика, који редовно уче исти разред по трећи пут, јер се „приватан“ у том случају погрешно тумачи као оно „приватно“ у 51. члану закона о средњим школама, где се помињу ученици „који *приватно* уче један или више разреда средње школе.“ То „*приватно уче*“ значи: учити код куће а не у каквој било школи, значи не ићи редовно на часове ма и приватне средње школе, значи не добијати месечне оцене и из њих тромесечну оцену и онда немати права на сведочанство с резултатима, изведеним из тромесечних оцена, најзад значи имати права на полагање испита у одређено време *само* у државној школи.

То „*приватно уче*“ наопако су протумачили власници приватних средњих школа, као да је учење у њиховој приватној школи то, што је и учење код куће те примају ученике, да у њиховој школи по трећи пут редовно уче исти разред (против 7. и 40. чл. закона о ср. шк.), пропитују их и оцењују као редовне ученике па им чак на крају године на основи тромесечних оцена и сведочанства дају. Ми се не чудимо, што ти спекулантски власници тако раде, али не разумемо, зашто надлежни не стану на пут овом очигледном гажењу закона, и зашто се даје власнику такве *приватне* ср. школе привилегија, какве нема *државна* ср. школа? Свуда у свету државна школа има већих повластица од истородне приватне школе, а кад нас је обрнуто.

Други доказ.

Дешава се, да професорски савет које државе средње школе на основи закона о сред. школама (31. чл. б.) и искључи којег ученика *из свих средњих школа у томе месту*. Такога ученика не сме примити друга која државна ср. школа у томе месту, ако је има, али га прима власник приватне ср. школе, ако је у томе месту има, и без икаква зазора гази и 7. и 31. члан (тачку б.) закона о сред школама.

Још један доказ.

По закону о средњим школама (50. члан) ученици приватних ср. школа полажу нижи течајни испит у *државној* сред. школи бесплатно; ако хоће да га полажу у *својој* школи, морају испитној комисији, одређеној од стране Министра Просвете, платити прописану награду. У тој

су комисији наставници државних ср. школа и узимају од сваког приватнога ученика по 5 динара награде.

Тај су тако јасан прописе обихли власници приватних сред. школа те њихови ученици нити полажу испит у државној ср. школи, нити је испитна комисија састављена у смислу закона, нити се испитачима плаћа награда.

Прописом да се ти ученици испитују у државној ср. школи ишло се на то, да се стане на пут могућим злоупотребама власника приватне ср. школе, а то ће се постићи, ако те приватне ученике испитају наставници државних ср. школа, који нису у служби власника дотичне прив. ср. школе и не зависе од њега. Власници пак приватних ср. школа изиграли су то тим, што су узели за хонорарне наставнике својих школа наставнике државних сред. школа из истога места па су тражили, да ти исти наставници, који имају права да испитају њихове ученике у државној ср. школи на нижем течајном испиту, испитају те исте ученике у приватној — тих власника — школи: исти ученици, исти наставници, исти рад, само је разлика у месту; кад у државној ср. школи на нижем течајном испиту питају ученике они наставници, који су им преко године предавали, зашто да у приватној ср. школи то не буде? На први је поглед ово резонување оправдано и с тога су власници у своме тражењу успели. Но кад се ствар мало боље разгледа, види се, да је и овде на штету наставе изигран закон, јер је контрола, коју је држава 50. чланом закона о ср. школама хтела за себе задржати, пренета на директора приватне ср. школе, а он ће ту контролу извршити, како то тражи његов лични интерес; уз то у државној ср. школи те ученике не би испитали исти наставници, који су им у прив. ср. школи предавали, већ други, који им нису предавали, а то и јесте прави смисао 50. члана закона о ср. школама.

Министарство Просвете забрањује наставницима држ. сред. школа, да приватно поучавају не само оне своје ученике, које ће лично на нижем или вишем течајном испиту испитивати, него и оне, које ће преко године за тромесечну оцену испитивати. Из ове се забране види, да Министарство Просвете претпоставља да наставници могу погрешити и неправедно оценити ученике па им овом забраном одузима прилику да греше. Кад Министарство с разлогом, јер су се злоупотребе дешавале, не верује, да ће њени службеници потпуно савесно радити на испиту у државној ср. школи а под контролом осведочено савесног директора, онда је неразумљиво, зашто верује, да ће ти исти наставници потпуно савесно радити на испиту у приватној ср. школи, у којој нема тако рећи никакве државне контроле, а којој опстанак дакле и хонорар наставницима зависи од новца, што га родитељи плаћају за тројке а не за двојке својих већином слабих ученика?

Ево још доказа.

У приватним средњим школама *избор наставника потврђује Министар Просвете* (7. чл. закона о ср. шк.). Из тога права излази и ово друго, да Министар Просвете потврђује и отпуштање наставника. Власници приватних ср. школа отпуштају своје хонорарне наставнике по своме личном нахођењу и не само да не траже за то потврду од Министра Просвете него га ни не извештавају о свршеноме чину; било је случајева, да су власници места неких својих хонорарних наставника, који им се нису свиђали, у почетку нове школске године попунили другим наставницима и *не известивши* прве, да су отпуштени. Питаћете: што се тако отпуштени наставник није жалио? Одговарамо другим питањем: зар да се жали, на овако неуљудан и незаконит поступак, кад је у питању, хоће ли му дати заслужену сатисфакцију надзорна власт, која очевидно сматра, да се у овај поступак као и у многе друге поступке власника приватних ср. школа не може мешати?

Још нисмо готови.

Власници приватних ср. школа узимљу доста велику школарину, да подмире своје заиста велике трошкове. То наплаћивање школарине постаје најобичније пљачкање, јер власници наплаћују школарину за *целу* годину и од оних ученика, који у тој школи проведу само *седам* месеца или *три* месеца, и ако нису целе године уживали оно, ради чега се школарина наплаћује (поука, осветљење, стан, огрев, послуга и др.). И кад би им се то могло опростити, не би се могло ни смело опростити, што многим скроз слабир ученицима дају сведочанство за прелаз у старији разред, и ако ти ученици у том старијем разреду, ако пређу у државну средњу школу, не могу показати повољан успех, него се морају опет вратити у приватну ср. школу, да омет за повољно сведочанство плате скупу школарину.

Напоследку још ово.

Власници оваких приватних средњих школа примају као своје редовне оне ученике државних сред. школа, који су због неуспеха одлучени од редовног посеђивања часова (42. чл. закона о ср. шк.). Кад ученике, које једна државна средња школа по 42. члану одлучи, не сме друга државна средња школа примити као редовне до краја те шк. године, на основи чега их прима и сме да прими као редовне власник које приватне ср. школе? Ово је опет једна повластица, самовласно присвојена од стране власника приватних ср. школа, која се противи 7. члану закона о ср. школама.

Из свега, што смо навели, види се, да су власници приватних сред. школа извојевали себи право, да у својим школама за добру награду осујећавају многи оштрији пропис, који вреди за наставу у државним ср. школама и онда изгледа, да су државне ср. школе неко зло, против којег војују оваке приватне ср. школе, и да су због тога

те приватне школе важније за наставу од државних, јер државне одвајају кукољ од шенице, а приватне прихвате тај кукољ па га — наравно за добру награду — претворе у чисту шеницу!

То тако изгледа, а у ствари су такве приватне средње школе спекулативна предузећа, која не могу одговорити циљу, ради којег их највиша надзорна власт трпи, а то ће рећи: не могу прихватити прекобројне ни истински поправљати слабе и посрнуле ученике из државних ср. школа. Прекобројних је ученика мало у нас, да би могли и хтели њихови родитељи поднети све трошкове око издржавања такве школе; мучно бисмо могли наћи и довољан број за издржавање такве школе оних имућних родитеља, који желе, да им се деца у разредима с ограниченим бројем ученика боље поуче и васпитају. Главни кадар таким приватним ср. школама дају слаби и посрнули ученици, чији се родитељи често усињавају, да плате скупу школарину у овим приватним школама. Та скупа школарина одржава ове школе. Чим опстанак школе зависи само од школарине, одмах она не може своје ученике потпуно оцењивати по наставним захтевима, већ се мора обзирати на жеље оних, који школарину плаћају, те се овакве школе морају изметнути у спекулативна предузећа. Ученици се у тим приватним ср. школама због тих неповољних за наставу прилика навикавају, да баш много не уче, да се бог зна како не труде па да ипак имају повољне оцене. Изгубљено је време, које ученици, и иначе слаби, у таком полураду проведу, и они то опазе, кад је доцкан, кад се врате у државну ср. школу и виде, да се оцена не може поклањати. Многа врло многа нарочито имућнија деца показују слаб успех у државној ср. школи само с тога, што се уздају, да ће у приватној ср. школи пребродити Сцилу и Харибду, која их је хтела прогутати у државној ср. школи.

По нашем су мишљењу приватне средње школе, нарочито које су својина приватних лица, врло штетне за ђачки успех, али су постале неизбежне због тога, што држава нема доста средстава за отварање нових државних ср. школа, јер досадашње не могу да приме сву децу, која желе посећивати те школе.

С тога налазимо, да треба одобрити отварање приватних средњих школа само оним општинама, које даду потпуну гаранцију, да ће и да могу издржавати школу о своје трошку, а то ће рећи које саграде прописну зграду и набаве јој намештај, књижевницу и учила и обезбеде јој годишњу суму потребну за послугу, огрев, канцеларијске потребе и одржавање зграде. Наставнике поставља и њихов рад контролише Министарство Просвете а плата им се или хонорар издаје из државног буџета.

Приватним се лицима може одобрити отварање приватних ср. школа без икаквих нарочитих повластица, али Министарство Просвете

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

строго води рачуна о томе, да се у тим школама дословце врши закон у средњим школама. Сведочанства тих школа вреде, кад се потврде испитом у државној средњој школи, где испитачи не могу бити наставници дотичне приватне средње школе.

28. марта 1911. г.
у Београду,

М. Живковић
професор у пензији.

МЕТОДА КЊИЖЕВНЕ ИСТОРИЈЕ

Гистав Лансон

(СВРШЕТАК)

Наш главан посао састоји се у познавању књижевних текстова, у њиховом упоређивању да бисмо могли разликовати индивидуално од колективног, и оригинално од традиционалног, да бисмо их груписали по жанровима, школама и покретима, да бисмо најзад одредили однос тих група према духовном, моралном и друштвеном животу наше отаџбине, као и према књижевном развићу и цивилизацији европској.

Да би смо могли извршити тај наш задатак, имамо на расположењу извесан број поступака и метода. Спонтани утисак, и мислена анализа јесу оправдани и нужни поступци, али недовољни. Да бисмо управљали и контролисали рад духа у његовим реакцијама против текста, да бисмо смањили самовољу оцена и судова, потребна су нам још и друга средства. Главна се средства добијају из употребе помоћних наука, из познавања рукописа, библиографије, хронологије, биографије, критике текстова и употребе свију осталих наука, сваке пор еду и према приликама, као помоћних наука, граматике, историје, филозофије, историје наука, историје обичаја. Метода се састоји: у свакој нарочитој студији комбиновати, према потреби предмета, утисак и анализу са тачним поступцима, са истраживањем и контролом, прибегнути баш кад треба посредовању различних помоћних наука да би оне биле у стању допринети, према њиховој важности, изради тачнога познавања.

Познавати неки текст, значи прво знати да он постоји. Традиција, поправљена и допуњена библиографијом, назначује нам дела која су материјал нашег изучавања.

Познавати један текст, значи, потом, поставити себи, односно њега, извесан број питања; то значи провести наше утиске и наше идеје кроз серију различних операција које их претварају и прецизирају.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilj.rs

1 Да ли је текст аутентичан? Ако није, да ли је нетачно неком писиван, или је сасвим апокрифан?

2 Да ли је текст чист и потпун, без брисања и изостављања.

Та два питања треба да буду проучавана потанко с погледом на писма, мемоаре, беседе и, поглавито, с погледом, на сва издања посмртних дела.

Друго питање треба постављати увек кад се служимо модерним прештампавањем, а не издањем набављеним од самог писца.

3 Који је датум текста? Који је датум састављања дела, а не само датум његовог публикавања. Треба знати датум појединих делова¹, а не само датум целокупног дела или рукописа.

4 Како се текст променуо почев од првог издања па до последњег које је сам писац издао? Какве су еволуције идеја и укуса у варијантама?

5 Како се текст створио од првог плана до првог издања? Какво се стање укуса, какав се принцип вештине, какав се душевни рад показује у нацртима, ако су они сачувани?

6 Потом ћемо утврдити реченични, буквални смисао текста: значење, смисао речи и фраза према историји језика, граматички и синтакси историјској. Утврдићемо смисао фраза расветљујући нејасне односе, историске или биографске алузије.

7 За тим ћемо утврдити књижевни смисао текста. То ће рећи, одредићемо његову интелектуалну, осећајну и артистичку вредност.

Одвојићемо личну употребу језика од заједничке употребе савременика, индивидуална стања свести од заједничког начина осећања и мишљења. Уочићемо, у главном и логичном изражавању идеја, представе и појмове моралне, друштвене, филозофске, религиозне које образују основу интимног живота писачевог и за које писац није осећао потребу да их изрази, јер је он себе разумевао и учинио је да га и други разумеју не изражавајући те појмове. Појмићемо у једном акценту, у једном одблеску, у једној фрази дубоке и збијене намере које често исправљају, обогаћавају привидни смисао текста, па му чак и противрече.

У том послу нарочито треба употребљавати осећање и укус субјективни, али се према њима треба, исто тако, с неповерењем односити и треба их контролисати, да не би пали у погрешку да себе сликамо, под изговором, да цртамо Монтења или Виње-а. Једно књижевно дело треба познати у времену кад се појавило, и у односу према писцу. С књижевном историјом треба историски поступати: то је очигледна истина, или то није баналност.

¹ Види рад Виле-ов о Монтењу, и духовите поступке које је он употребио са толико исто мудрости колико и јачине.

www.uns.edu.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

8. Како је дело написано? Какав је темперамент реагирао и под каквим околностима? То нам казује биографија. Од каквог материјала? То се дознаје истраживањем извора. Ту реч треба узети у ширем смислу, и не треба тражити само очевидна угледања, груба избацавања, и брисања него све отиске, све трагове усмене или писане традиције. У том смислу треба терати до крајње границе сугестија и колорација које се могу појмити.

9. Какав је био успех и утицај дела? Утицај се не поклапа увек с успехом. Одређивање књижевног утицаја јесте само једна студија извора у обрнутом правцу, то се постиже истим методама. Одређивање утицаја на друштво још је важније, али га је теже констатовати. Библиографија издања и њихово прештампавање показује продају књиге. Ми је видимо у почетној тачци, код књижара. Каталогзи приватних библиотека, посмртни инвентари, каталози читаонице показују нам је у крајњој тачци; ми видимо које је личности, или бар које је друштвене класе или које је пределе књига додирнула у њеном распрострањењу. Најзад извештаји штампе, приватне кореспонденције, интимни журнари, понекад примедбе читаоца, скупштинске дебате, полемике штампе или судске пружају нам обавештења о начину како је књига читана, и о трагу који је она у духовима оставила.

Ето, то су главне операције из којих се извлачи тачно и потпуно — никад потпуно у самој ствари, али најмање непотпуно — познавање једног књижевног дела. Одатле прелазимо, понављајући исте поступке, на друга дела истог писца и на дела *других писцаца*. Затим групишемо дела по њиховом сродству с погледом на њихову садржину и облик. Конституишемо — низом облика, историју жанрова; везом идеја и осећаја, историју интелектуалних и моралних струја; — саживем извесних боја и извесних техника у делима жанра и духа различитих, историју епоха укуса.

У тој трострукој историји човек се само онда креће сигурно кад води рачуна, и то што је могуће више, о незнатним и заборављеним делима. Она окружују узор-дела, она их припремају, скицирају, коментаришу, чине прелаз од једнога ка другоме, осветљују његов постанак и његову важност. Геније припада увек своме веку, али га он увек и премаша. Осредњи писци увек припадају њиховом веку, они су увек на температури њихове средине, на нивоу њихове лублике. Заборављена дела једне епохе увек су нужна да обележе и одреде несводљиву и несаопштљиву оригиналност великог писца, да дефинишу средњу естетику једне школе, уобичајену технику једног жанра, обичну намењеност и општу употребу једне извесне категорије књижевне.

Најпосле, књижевна историја довршује се изражавањем односа који постоје између књижевности и живота и ту се она додирује са социологијом. Књижевност је израз друштва. То је једна неоспорна

истина која је породила много заблуда. Књижевност је, често, допуна друштва; она изражава оно што се нигде на другоме месту не остварује: жалости, снове, аспирације људи. Она је баш тиме израз друштва, али онда треба дати тој речи смисао под којим се не разуму само установе и обичаји него који се шири и протеже на оно што нема актуелну egzистенцију, на невидљиво што ни факт ни чист докуменат историски не откривају.

А затим, није довољно опазити само главни однос између књижевности и друштва. Слика или огледало нису довољни за нас: ми хоћемо да дознамо њихове узајамне акције и реакције које они врше једна на друго, хоћемо да дознамо шта иде напред а шта долази позади, и у коме тренутку једно од тога двога служи као образац или имитије. Ништа финије од испитивања тих размена!

Неће нам бити тешко замислити: да главни проблем треба разложити на подпроблеме, и да ћемо само на крају бесконачно многих делимичних решења моћи наћи, не велим главно решење, него напрт једног решења које ће приближно вредити за једну епоху или за један покрет.

Химерично је хтети поставити одједном питање о утицају једне целе групе дела на целу једну групу факата. Утицај књижевности на Револуцију моћи ће се само онда опазити кад се буду брижљиво посматрале почев од 1715 па чак и од 1680 па до 1789 многе размене које су се вршиле без прекида између књижевности и живота.

Ако је књижевност дејствовала на Револуцију, нит је она дејствовала као какав блок, нити је пак дејствовала на један блок, него је она дејствовала многобројним позивима на безброј индивидуалних душа дуже од једног века тако, да се на крају крајева, у 1789 читаво једно књижевно столеће упило, наслагало по различитим сировинама и у разним количинама у колективну свест француског народа и утицало је на свој начин на политичка факта.

* * *

При свима операцијама, које сам писао, изложени смо сваког тренутка да се преваримо. Наш прави и цео наш начин писања научног рада састоји се баш у томе: да се стално плашимо заблуда. И баш је с тога гледишта метода, коју сам изложио, у највећој противречности са књижевним навикама генијалне критике. Ми, књижевни историчари, страхујемо увек да се не варамо, ми немамо вере у наше идеје; а генијална критика, напротив, осећа се добро у својим; она жели да оне буду нове, забавне, уочљиве; ми пак желимо да оне буду само истините; она јури за њима или их краси са виртоузности; ми обраћамо пажњу да ништа не пређе утврђена факта. Монтењ или Русо нису ништа друго до кугле с којима она жонглира: главна је

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

ствар да се дивимо сили и окретности критичаревој. Ми хоћемо да будемо заборављени, и да читалац не види ништа друго до Монтења и Русо-а, такве какви су били, такве какве ће их свако видети, ако ли он примени верно, стрпљиво свој дух на књижевне текстове. Субјективна критика налази само зато толико љубимаца што је помоћу ње најлакше да критичар самог себе истакне уместо дела које изгледа да проучава.

Сва наша метода, рекао сам већ, састоји се у одвајању личног утиска од објективног познавања у циљу да тај утисак ограничи, да га контролише и да га протумачи у корист објективног познавања.

Али, у спремању објективног познавања, заблуда нас вреба сваког тренутка и из свију кута нашег предмета. Ја видим четири главна облика у којима се она јавља.

1. Ми радимо са непотпуним или лажним познавањем факата. Ми не састављамо доста брижљиво списак текстова које имамо да проучавамо; ми не познајемо рад наших претходника и резултате до којих су они дошли. Библиографија је томе још лек: знање сухо, акутно, ако се од ње начини сврха, али један потребан и снажан инструменат за припрему материјала који ће се после обрадити у тачне идеје.

Ми исто тако грешимо и из лености. Ми примамо врло лако, као стечене резултате, закључке наших претходника, ако само не долазе у сукоб са нашим одлукама и симпатијама. Ми их само логички испитујемо, али не и критички. Ми не сондирамо довољно биће књиге, ми не ценимо са доста оштрим неповерењем каквоћу њених доказа. Треба прво да дамо себи рачуна како је она написана, да видимо јасно шта она употребљује а шта занемарује, како она оперише с оним што узима, и да ли је њено тврђење тачно сразмерно средствима која изгледају да то тврђење утврђују; треба најзад тачно проценити стварни принос новог и здравог знања које дугујемо тој књизи.

2. Ми утврђујемо нетачне рапорте: час из незнања, и онда се та заблуда своди на претходну; час из нестриљења, и лек је томе да себе саме дисциплинишемо, да себе натерамо на лаган рад, при коме идеја сазрева; час из нерасудног поверења у резоновање. Јер у историским наукама резоновање је само варак. Ми готово никад не располажемо датима доста простим, доста тачним да бисмо били у стању да тачно детерминишемо резоновање. Треба резоновање свести на кратке операције, извући, на пример, непосредну последицу, кад друго што није могуће. Али нам се ваља одрећи од прављења ланаца резоновања: они се издужују, али слабе. Очеvidност, која на први корак излази из непосредног додира с фактима, смањује се сваким кораком кад се од њих удаљујемо. Ма како обраћали пажњу да тачно резонујемо, при сваком прогресу у дедукцији, број могућих конструкција расте, и избор постаје све произвољнији. Према томе треба, после

WWW.UNILIB.SA

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

сваке операције формалне логибе, враћати се фактима, и из њих из-
 www.univerzitet-ska-biblioteka.com довољно дата да бисмо одредили следећу операцију. Не извла-
 чимо никад без претераног неповерења једну конзеквенцу из друге.

Потом, тумачимо текст директно. Не замењујмо никад текстове
 њиховим еквивалентима, као што то чинимо несвесно.

Ми преводимо на наш језик документе о којима дискутујемо; а
 наш превод, који осиромашава, или квари оригинале, изгања их сасвим
 из нашег духа. „X... пише *a*; али је *a* иста ствар као и *b*. Ако је
 дакле X... мислило о *b*, то...“ И ми се више не занимамо са *a* које
 је једино стварни текст: ми радимо само по *b*, апокрифном тексту
 који смо ми установили претераним и комотним поверењем у наше
 суђење о идентитету.

3. Ми проширујемо, неоправдано, важност факата које смо по-
 сматрали. Ми констатујемо аналогију, ми од ње правимо зависност.
 „X... личи на Y...“ постаје... „X копира или имитује Y“. Ми конста-
 тујемо зависност, ми објављујемо да је она директна или непосредна:
 „X се инспирише Y...“ али ми заборављамо да је постојало Y' које
 се инспиришало Y-ом... које је једино инспиришало X... Ми приме-
 ћујемо тачан, ограничен, деонички однос; ми му приписујемо проши-
 рени или генерални закључак. „Та фраза датира се таквим алузијама:
 дакле цела глава, цело дело јесте тога датума“. У принципу, неко
 место које је датирано, датирано је само оно и нико више: *не разуме*
се само по себи да оно датира какав већи одломак из дела.

Сваки факт или сваки ред факата која проучавамо помрачују, за
 тренутак, остала. Ми изучавамо енглеска или немачка порекла роман-
 тизма; и традиција француска улази у таму. Ми проучавамо уплив
 Ламане-а на Виктора Хуга или Ламартина; и ми уништавамо у нашим
 мислима све оне канале помоћу којих су исте идеје, иста стања свести
 њима могли доћи у исто време. Није то мала ствар држати увек у
 мислима карту многих струја мисли и вештине, са тачним положајима
 главних писаца, и путеве често нејасне и заобилазне који те писце
 уједињују. Међутим никад не треба губити из очију ту карту па ма
 какав био предео или стаза која се проучава. Наши инжињери ути-
 цаја, и истраживачи извора врло се лако убеђују да само један пут
 води у Рим.

Ми проширујемо, готово увек, смисао факата и текстова: сужа-
 вајмо га на против скрупулозно. Не покушавајмо да му повећамо су-
 више важност на рачун тачности. Истина је да критика блиста на-
 рочито у вештини: да доказима даје већу важност него што је они
 стварно имају. Решимо се, дакле, да не блистамо, и примајмо само
 опинљиву, неоспорну и „грубу“ сигурност као што Паскал говораше
 о истини геометријској.

Факта се узајамно ограничавају. Тражимо увек она која одузимају смисао онима која су нам пала у очи, и не заборавимо да узимамо у рачун „негативна факта“. Рачунајмо на велики губитак: ми не можемо никад дознати за све околности једног факта, нити познати све мисли једног писца, и, нашим најочигледнијим тумачењима, ретко је да не постоји изглед за заблуду. Умножавајмо дакле опажања тако, да се заблуде детаља допуњују и уништавају. Обележавајмо биљегама наш пут у колико је боље могуће и смењујмо међупросторе које дух мора прећи између позитивних дана.

4. Ми се варамо у употреби нарочитих метода, и ми тражимо од једне методе закључке које нам само друга може дати. Ми утврђујемо факта на веру дедукције *a priori*, или на веру субјективног утиска: то су груби случајеви. Ми употребљујемо, нпр. биографију да утврдимо интелектуалну или моралну вредност једног дела. Или, ако треба да се цени неки писац: зар његове стварне намере, приликом састављања дела, нису нужно одређење догађајима његове прошлости? Ни петоро деце која фигуришу у делу: „Нађена деца“, ни пантљика Мариона не казују нам ништа о моралној инспирацији Жан-Жаковој у 1760 год., а још мање о моралној врлини, и, ако би могао рећи, о здравствености Емиловој. Тај се проблем не решава помоћу пишчеве биографије, него помоћу реакције од стране публике. У тим се реакцијама живот и карактер Русовљев више не рачунају по ономе што су они стварно били, него само по сликама, правим или лажним, које су читаоци о њима себи стварали и које се могаху мешати, више или мање, са ученицима књиге.

Ми се обично варамо у избору *représentatif* — *представних факата*. Не говорећи о претпостављањима или о пристрасностима које нас заводе, једна обична илузија чини те ми узимамо крајна, *претерана* факта за *представна*. Дакле, пошто су претерана, она су, према томе и изузетна: она су представна само за једну границу једног максимума интензитета. И, у нашим студијама, она садрже увек један значајни део индивидуалности која чини њихову представну вредност нејасном и неизвесном. Узор-дела јесу факта изванредна, крајна. *Федра* представља француску трагедију; али у *Федри* има, можда, много више онога што је специјално само Расиново него што тога има у француској трагедији.

Факта видљиво представна јесу средња факта. Кад се она скупе у великом броју, онда њихова заједничка садржина излази јасно на видик, и тада постаје лако бирати она, која су најзначајнија, то ће рећи она, која представљају најнормалније и најчистије облике општега типа. И тиме се узор-дело, факт крајни расветљује, оно стиче у том приближавању, сву вредност значаја; и ми видимо тад јасно у чему је, и докле је оно представно не престајући бити и јединствено.

Али се средња факта, најчешће, не могу скупити у једну хомогену групу. Она иду у различном правцу. Морне, у својој лепој студији: о осећању природе у XVIII веку, организовао је једну оригиналну методу да би био у стању разликовати, међу супротним струјама и повраћајима, правац кретања идеја. Он уређује по хронолошком реду супротна факта у паралелне серије: серија која расте обележава нову тежњу, серија која опада јесте серија преживљаја где се прошлост продужује. Један једини пресек учињен ма у једном моменту оставиће нас нерешљиве пред групама, од прилике у равнотежи, супротних факата.

Код Морне-а и Казамиап-а можемо наћи методе помоћу којих можемо решавати fine проблеме о акцији једног писца или једног дела. Ми их готово увек решавамо помоћу једне предрасуде која је повољна по генија: ми му драговољно приписујемо иницијативу или силу, дејство. Ми ћемо овлаш испитати четири или пет претпоставка једну по једну које можемо имати, сем оне која све генију приписује.

а) Узор-дело може трубити победу добивену од других.

б) Оно може освојити град већ ослабљен, извршити последњи јуриш који осваја.

в) Оно може бити само труба која труби јуриш.

г) Оно може само скупљати људе расејане по свима пословима живота, и стављати на дневни ред јавнога мњења једну мисао. Све те поставке хоће да кажу: да урнек-дело долази после других књижевних дела о којима такође треба водити рачуна.

Најзад, како ми не волимо да се мучимо ни зашта, ми понова практикујемо већ добивену извесност. Врло мали број докумената и метода, у књижевној историји, дају праву извесност. А извесност, у главном, стоји у обрнутом смислу према општности познавања. Ево, то треба да имамо на уму. Али вероватноће, приближности нису за презирање; и ми ћемо врло добро бити награђени кад будемо прешли преко неколико прагова ка савршено јасном познавању. Треба знати, у исти мах, оценити стечене резултате да бисмо могли избећи скептицизам обескуражавајући, и смањити њихову вредност, да бисмо избегли блажену духовну обамрлост. Релативност је и овде, као и свугде, принцип, у исти мах, и сигурне технике и моралне хигијене.

Ми обично грешимо што уздижемо за неколико степени, а понекад чак и до апсолутнога, нетачне извесности које течемо нашим изучавањима. Могућности постају вероватноће, вероватноће очевидности, поставке истине доказане. Дедукције и индукције стапају се са фактима одакле их извлачимо и узимају силу доказа непосредних.

Међутим, има већ двадесет или тридесет година, како су историчари и критичари употребљујући историске и критичке методе лите-

ратуре постали мудрији и све више изискују. Душевно стање једног Сент-Бева, који је увек био на стражи и у неповерењу, ако још није постало универзално, бар сад није ни изузетак. Јер се прогрес може примити само ако се усвоји факт: да учитељи после извесног времена њиховог учења, налазе ђаке који их превазилазе и који имају, сасвим природно, научну свест коју су њихови учитељи сами себи створили тако тешко и тако касно.

* * *

Можда ће се читалац уплашити од слике коју сам му нацртао. Ако су захтеви методе такви, ако су они тако строги и тако многу струки, који је тај живот човечији који ће бити довољан да изучи француску књижевност? Без сумње ни један неће бити довољан за њено потпуно познавање. Али оно што један човечији живот не може урадити, много ће живота то урадити. Историја француске књижевности јесте једно колективно предузеће: нека свако привесе свој кам добро отесан. То неће спречити никога да чита оно што буде желео зарад свог задовољства.

Готово нема нарочитог предмета, сем малих проблема учености, које ће моћи човек потпуно обрађивати вршећи све послове сам самцит. Са тог разлога треба знати оно што су други урадили пре нас, и поћи од стечених резултата. Отуд излази, да је не могуће доспети до чега без добрих библиографија.

Подела рада јесте једина рационална и плодна организација међу књижевним студијама. Свако ће себи задати задатак сразмеран својој моћи и своме укусу. Једни ће бити научари, који ће спремати материјал, вршити открића, критиковати документа, фабриковати оруђа рада. Други ће састављати монографије писаца и књижевних родова. Трећи ће опет покушавати велике синтезе. Четврти ће се посвећивати популарисању резултата који су стечени оригиналним радом.

Не верујем, у осталом, уз пркос мишљењу Лангловљевом, да је добро да постоји потпуни разлаз између инвентариста и популаризатора, између оверилаца детаља и генерализатора. Детаљ се добро разуме само помоћу целине. Човек рђаво популаризира, ако не зна како се израђује познавање и колико вреди стечени резултат. Подела рада има дакле и своје опасности.

С друге стране, живот је тако кратак, и човек врши само оно добро што ради с укусом и природним позивом. Подела рада јесте једна нужност било с погледом на зграду коју треба подићи, било с погледом на раденике које треба употребити.

Али има једно време кад она није ни потребна ни жељена. То је време припреме. Желети је, да на Универзитету младићи, који проучавају књижевност, буду вежбани поступно у свима операцијама

помоћу којих се она гради, да буду сročени са руковањем свију метода, да науче писати библиографије, да науче тражити неки датум, да науче суочавати издања, да знају извући користи из концепта једног узор-дела, да познају изворе, да знају изразити утицај, да умеју размрсити почетке једног покрета, да буду кадри одвојити елементе од мезелне форме; нека се окушају у делимичним синтезама, у излагањима где популаризовање чува знању његову тачност и његову солидност. После тога, они ће у даљем животу радити што буду хтели и што буду могли. Они ће проћи кроз све *службе*, и ма какав рад предузели, они ће чувати двогубу идеју, идеју о нарочитом руковању и идеју о тоталном резултату.

Биће чак добро да касније, популаризатор и генерализатор чувају навику да с времена на време решавају тачне проблеме ерудиције, да врше покатак критику докумената или спремање каквог издања. И, обрнуто, научник ће добити, у томе, ако баш сам главом покуша синтезу, и ако покуша да говори, у извесне дане, маси. Те размене вежбања очуваће духовима њихову гинкост и јачину, спречиће једне да се не смање, друге да се не поуче, и сачуваће их од оне врсте сухопарности која је, чак и у умном животу, налице поделе рада, и од које специјалисти лакоће нису изузетни исто онако као и остали.

* * *

Многи књижевни критичари страхују: да метода не угуши генија и падају због тога у ватру као да имају личног интереса. Они презиру механички рад, јалову ученост. Они хоће идеје.

Наша је жеља да их умиримо. Ученост није наша сврха; она је наше средство. Фишови су оруђа за проширење знања, осигурања против нетачности памћења: њихов је циљ изван њих самих. Ни једна метода не дозвољава механички рад, и нема ни једне која не вреди у сразмери интелекција радника. И ми исто тако желимо идеје. Али ми желимо идеје праве, истините.

И на тај начин активност оригиналног духа који осећа, аналише или размишља састоји се у употреби тачних метода. Изумевање идеја врши се слободно, и ми не ограничавамо моћ или плодност ни једне интелекције. Али, како ми желимо праве идеје, ми тражимо доказе, оверавања; ми захтевамо да се употребљује материјал доброг квалитета, и да се човек потруди те да научи ствари које хоће да објасни. Кад тих доказа, тих оверавања, код те критике материјала и тога тачног знања нема, ми и у том случају не одбацујемо надахнућа генија, али их примамо као поставке; ми стављамо себи за задатак да их контролишемо, да у њима одвојимо добар метал од примеса; и животи трпљивих раденика троше се на извлачење истине из забава немарнога генија.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNICIB.RS

Не само да не ограничавамо активност изумевања, него је, на против, удвајамо: ми јој пружамо ново и неограничено поље. Стварати идеје није све: треба стварати методе. Не постоји метода *калауз*. Пошто су постављени неки општи принципи, сваки специјални проблем решава се само помоћу методе састављене специјално за њ, прилагођене према природи њихових дана и према природи његових тешкоћа. Проблеми сами себе не постављају: идеја питања захтева често толико исто генијалности као и идеја одговора. Сугерирајући творачкој уобразиљи да се она посвећује изналажењу проблема и метода, а не само решењима, ми проширујемо круг њене акције, и ми јој отварамо бесконачне могућности за њену активност. Наши се генијални људи могу умирити: ми ћемо им увек пружати посла.

Али због онога што од истине можемо дознати у књижевности, вреди ли се мучити да то дознамо? У то многи сумњају. Одговор ме Монтењов задовољава: ако ми нисмо створени да нађемо истину, нама је бар задатак да је тражимо. Али би занат: да ценимо дела другог, био мало племенит, кад не би било на крају нашег напора, поред задовољства које осећамо, и мало истине коју треба саопштити. За професора књижевности, поглавито, настава би била комедијаштво или хипокризија, ако би свако од нас предавао само своју фантазију или догму. Постоји читав један део књижевности који се не изучава; ми можемо само рећи нашим ђацима: „читајте, осећајте, реагирајте против писца. Ми нећемо замењивати наше реакције вашима. Али ћемо вас учити ономе што саставља материју науке, дакле наставе; ми ћемо вам саопштити цео удео релативних и несавршених истина, али тачних и контролних — историских, филолошких, естетичких, стилистичких, ритмичких — све оне идеје које зависе од тачнога знања и које могу бити истоветне у свима духовима, и које ће вам пружити средства да утанчате, да исправите, да обогатите ваше утиске да би увидели ваше ствари и дубље завирили у узор-дела која се увек читају. Ми ћемо вам показати како се то тачно знање добија. Ми ћемо вас оспособити да радите на његовом повећању, ако за то имате укуса, или бар да знате шта оно вреди, да би се њиме послужили, да га не би ни презирали ни сувише прецењивали“.

У осталом, данас се може опазити: да сви они, који су желели, пре једног века, дати књижевним идејама мало више солидности научног знања, макакве да су биле илузије или лутања многих од њих, а понекад и највећих, нису узалуд радили. Ни Сент-Бев, ни Тен, ни Бринтијер, ни толике монографије, докторске тезе, чланци критичких и научних прегледа нису губили њихово време. Основи књижевног знања постају све сигурнији. Многе биографије писаца очишћене су. Многе су хронологије прецизиране. Све врсте проблема о изворима, утицајима, верзификацијама итд. размршене су или бар постављене.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Порекла, стварање, правац великих струја књижевних или осећајних, стилова и жанрова трасирани су са већом тачношћу. Ништа није савршено, све је у покрету. Сваке године, контролисани материјал и репертоаре добро начињене стављају научари на расположење инвентаристима идеја; неће ускоро више остати извињења леном незнању које нам износе пред очи као претпоставку талента.

Без сумње, најсигурнији резултати постигнути су у најограниченијим проблемима, и сигурност, као што сам казао, иде слабећи у колико се опшност повећава. То је случај са свима знањима. Али, при свем том, зграду треба почети темељом, а после тога тачно знање расте, шири се и достиже веће проблеме.

Већ се дефиниције о духовитости великих писаца, идеје о стварању и о акцији великих дела прецизирају и у извесној мери устаљују. Биће увек непознатога у Монтењ-у, Паскал-у, Босуелт-у, Волтер-у, Шатобријан-у и у другима; биће још много противречности у сразмери онога што је непознато. Али је требало не пратити покрет књижевних студија у овим последњим годинама па не приметити: да се поље препирака све више и више сужава, да се област науке готове, знања несумњивог, све већа шири, и да на тај начин оставља све мање слободе кретања, сем ако све то не измиче незнањем забавама дилетаната и пристрасностима фанатика. Све је то тако, да се без химере може предвидети дан када ће се, споразумевши се о дефиницијама, о садржини и смислу дела, дискутовати само о њиховој вредности или невредности, то ће рећи о књижевним оценама. Али ће се о томе, држим, препирати увек.

Данас се велики број радника труди само да добро позна прошлост. Али, шта више, и други, ватренији или радећи на врелом терену и немогући потпуно неутралисати њихова лична претпостављања, обављају, међутим, добре послове историчара и критичара. Слободни мислиоци, протестанти, католици, у свима вероисповедима има људи — а њихов број расте мало по мало — који схватају књижевни рад као науку, и који се строго држе употребе тачних метода. Ако остаје и поред свег тога трагова о њиховим осећајима у њиховим списима, бар се у њима налази партија имперсоналног и овереног знања, и лојалности њиховог излагања није тешко за дуже време наћи полазну тачку између онога у што они верују и онога што доказују.

Најзад историски дух и критичка метода умирују духове. То је један од разлога због кога ми тражимо за наше студије једну од користи које доноси собом научна активност. Она садржи, познато је, један принцип умнога јединства. Нема народосне науке: Наука је човечанска. Али исто тако као што тежи да створи умно јединство човечанства, наука такође конкурише да одржи или васпостави интелектуално јединство народа. Јер, као што нема науке немачке, па ни

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Француске до само једне и исте науке за све народе, још мање има партијске, монархиске, републиканске, католичке или социјалистичке науке. Сви људи једне земље, који узимају учешћа у стварању научног духа, учвршћују тиме духовно јединство њихове отаџбине. Јер се примањем једне и исте науке ствара заједница међу људима свију партија и свију веровања. Примајући резултате до којих долазимо покорављујући се лојално тој науци, ми на тај начин образујемо чврсто земљиште стечених истина где се сви људи, дошавши са свију тачака хоризонта сусрећу. Кад примимо суверену арбитражу правила методских, ми тиме одузимамо жучност препиркама, и пружа нам се средство да се оне окончају. Не одричући се ни једног личног идеала, ми се разумемо, ми се слажемо, ми каоперишемо: то води ка уважавању и симпатији наизменичној. Критика догматичка, фантастичка или страсна раздљује: историја књижевности сједињује као и наука чијим се духом она запаја. Она постаје на тај начин средство зближавања међу суграђанима које све остало раздваја и ставља у супротност, и зато смем рећи, да ми не радимо само за истину и за човечанство: ми радимо за отаџбину.

С француског Т. Милушић.

НАСТАВНА СРЕДСТВА ЗА ЈЕСТАСТВЕНИЦУ

Ниједна настава није тако тесно везана за посматрање као природњачка. Представе о природним телима и природним појавама јесу верне и тачне само онда, кад постају у духу ученика на основу посматрања. С тога јестаственица, као наука о природним телима, мора у настави полазити од посматрања, другим речима: јестаственичка настава мора бити очигледна. За успешно извођење очигледне наставе из јестаственице, нарочито у нижим разредима, потребно је имати на расположењу многобројна средства, од којих на првом месту долазе природни објекти, па онда модели, слике итд. Без њих не може бити праве јестаственичке наставе, те је и питање о њима за ову наставу врло важно питање.

Очигледни материјал за зоолошку наставу састоји се поглавито из испуњених или како било друкчије препарованих животиња. Ови мртви објекти могу корисно послужити за проучавање спољашње грађе, што је у главном било довољно за јестаственичку наставу, док је јестаственица била строго дескриптивна наука. Али од како у савременој јестаственици осваја тежња, да се посматра живот, а не само облици, од тада се све више цени посматрање живих животиња. „Мртва живо-

WWW.UNILIBRARY

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

жива“, каже један педагог, „никад нема онолику вредност за посматрање као жива; јер животињу не чини само облик, већ још више начин, како се она креће и живи.“ Али посматрања живих животиња у школи већином не може бити. Док ситније животиње (инсекте, пужева итд.) могу сами ученици живе лако набавити и у школу донети, дотле посматрање већих животиња може бити само ван учионице, најчешће приликом екскурзије, у менаџерији итд. Згодном приликом може се и по нека већа животиња (јеж, смук, сасенић, гуштер, корњача, риба итд.) донети жива у учионицу нижих разреда. Тада се тек види, како ученици са запетом пажњом посматрају живо биће и прате сваки његов покрет. Тако исто посматрају ученици много пажљивије живе микроскопске животињице, него конзервисан материјал од истих. Сваки наставник јестественике зна са коликим интересовањем посматрају ученици микроскопом живу амебу, бичасту еуглену, папучасту инфузорију и друге живе микроскопске животињице у капи воде. Ради наставне потребе могу се понеке ситније животиње чувати и у самој школској згради у микроакваријама, акваријама и тераријама. Нарочито је лако направити и одржавати микроакварије, јер за ово треба мало труда, а готово никаквог трошка¹. Акварије и терарије користе настави прво тиме, што дају прилике ученицима да у школи посматрају живе животиње и да прате њихов живот и развој. Да би пак ученици могли ово чинити у свако доба, треба акварије и терарије ставити на приступачна места.² Акварије и терарије користе су још и због тога, што дају потребан материјал за наставни час.

Очигледни материјал за ботаничку наставу сачињавају поједини биљни делови или целе биљке. Како овај материјал могу сами ученици лако набавити, то се и очигледност у ботаничкој настави лакше може изводити него у зоолошкој. За проучавање извесних биљних појава потребно је посматрати живе биљке на њиховом природном месту нахођења. Ради овога би скоро сваки час ботанике морао бити скопчан са излетом. Излишно је доказивати, да се овако чести излети не би могли изводити. Али се биљна станишта могу у малом створити и у самом школском дворишту: то су *школске градине*. И док се због рђавог

¹ За овај циљ могу послужити обични пошири стаклени судови, чије дно треба покрити танким слојем песка, земље, муља и биљне трулежи, па преко тога налити воде из какве баре, у којој има доста окрека и микроскопских животињица (амеба, инфузорија, ротифера, нижих крустацеа итд.). Потребно је из тог суда одстранити веће животиње (водене бубе, водене стенице, хидре итд.), јер оне узнемирују и нападају микроскопске животињице. Треба долевати воду у колико она из суда испари; треба пазити, да увек има зелених окрека, јер они јаким испуштањем кисеоника одржавају ваздух у води чист, и штите осетљиве организме од јаке светлости.

² Најбоље у прозорима ходника; само не у учионици, да не би одвраћали пажњу ученика за време часа.

временa по некад за дуже време не може извршити ескурзија, школске градине стоје на расположењу у свако доба и при сваком времену. Многоструку корист школских градина признали су сви педагози. Оне не служе само настави из јестаственице, него и из других предмета (математике, физике итд.). У јестаственичкој настави оне пре свега дају прилику за посматрање разноврсних физиолошких и биолошких појава на биљкама, као: клијање, растење, цветање, образовање плода, сушење и угинући биљке; даље оплођавање инсектима и ветром, расејавање семенки и плодова, паразитизам итд.¹ У школској се градини изводе физиолошки опити, који се не могу у учионици изводити, као: калемљење, утицај сувог и влажног земљишта, утицај хладовитог и сунчаног места итд. У школској градини ученици упознају односе између појединих биљака као и између биљака и животиња, даље биљне штеточине итд. Школске градине дају ученицима прилику да што чешће посматрају и упознају разне биљке, које би им иначе остале непознате². У школској градини треба да буду и важније културне биљке, које ученици треба да упознају, као: главне врсте жита, поврћа, трговинске и индустријске биљке итд. Школске су градине корисне још и због тога, што дају посматрачки материјал за наставу, нарочито биљке ређе у тој околини.

За очигледно представљање и лако схватање физиолошких појава потребно је изводити *експерименте*, који играју исто тако знатну улогу у јестаственичкој, као и у физичко-хемијској настави. Нарочито су експерименти потребни у ботаничкој настави, јер се само помоћу њих дају упознати радње биљних органа. „Животне појаве код биљака“, пише један природњак, „битно се разликују од животних појава код животиња. Док се ове појаве код животиња, највећим делом, чулним органима непосредно опажају, дотле се код биљака у опште не могу директно ни посматрати. Да нас комад меса поједе, можемо очима видети. На против, хранење биљака не може се директно посматрати; о овој се биљној радњи може закључити само из низа споредних појава“. На нижем ступњу јестаственичке наставе изводе се простији опити, као: развијање пупољака у топлој соби, клијање семенке, опрашивање вештачким путем, простији опити за транспирацију итд. За ово је потребно неколико врло простих справа, као: саксије, шољице за семе, стаклени судови, стаклене цеви итд. За компликованије опите, који се изводе на вишем ступњу јестаственичке наставе, потребни су нарочити апарати.

¹ Ради посматрања извесних појава морају се нарочите биљке гајити, на пр: *Phaseolus multiflorus* (повијање на лево), хмељ (повијање на десно), вињага (пузање стабла помоћу рашљика) итд.

² Ради овога је потребно на малој дрвеној табли забележити име сваке биљке.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBR.SR

Опити из области биљне физиологије имају једну особину, којом се разликују од опита у осталим природним наукама, а то је: што њихово извођење захтева много времена. Док на пр. у физици и хемији један опит заузима релативно кратко време, дотле физиолошки опити трају већином данима или недељама. За њихово извођење потребни су апарати и прибори, чија је употреба у обичној учионици скопчана са великим незгодама, по некад, шта више, и са несавладљивим тешкоћама. С тога је сада већ опште примљен захтев, да се јестаственичка настава мора вршити у нарочито за тај циљ удешеној *јестаственичкој учионици*. „Наставна комисија друштва немачких природњака и лекара“, којој је дат задатак, да претресе сва питања из области јестаственичке наставе, поднела је јестаственичком скупу у Дрезди овакав реформни предлог у погледу учионице: „Веома је потребна нарочита биолошка учионица, која мора имати све што треба за демонстровање и експериментисање, а нарочито пројекциони апарат. У разредима се не може изводити већина експеримената и разна демонстровања, нити вршити посматрања (на пр. на биљним културама), која трају дуже времена. Незгода је и у томе, што се преношењем препарата у поједине учионице ови лако кваре, а наставник и ученици губе у времену. Потреба за нарочитом учионицом биће још већа, кад се биолошка настава уведе и у највише разреде“. — Јестаственичка учионица треба да буде слично физичко-хемиској. У главном она мора бити довољно пространа; мора имати степеничasto поређана седишта, како би сви ученици могли јасно пратити опите; мора имати велики сто за експериментовање спреда и мањи сто са стране, на коме се излажу припремљени опити за дуже време; мора бити у непосредној вези са кабинетом и школском градином; треба да је окренута сунцу; у њој треба по могућству поставити везу с водоводом и гасом итд.

Проучавање унутрашњих животињских органа врши се на мртвим објектима, у облику *препарата*, од којих су најобичнији: коштани и ситус-препарати. Цели скелети (човека и представника појединих кичмењачких класа), као и поједини њихови делови (лобања, удови итд.) јесу неопходна наставна средства при проучавању коштане грађе кичмењака. Положај унутрашњих органа (нервног система, крвотока, органа за дисање) може се много боље представити отвореном животињом (нарочито ако су поменути органи обојени), него најбољом сликом.

Препарате у *конзервационим течностима* могу и сами наставници справљати. Да би се ови препарати што дуже непромењени одржали, и да би могли корисно послужити настави, треба при њиховом справљању пазити на каквоћу суда и конзервационе течности¹.

¹ Обични стаклени судови имају ту ману, што се предмети у њима не виде у својој правој величини и облику. С тога се за конзервисане праве нарочити судови,

Испуњене животиње, поглавито тице и сисари, јесу омиљени украси јестаственичких кабинета и радо посматрани објекти у јестаственичкој настави. При препаровању животиња за наставну потребу мора се водити рачуна о једном педагошком захтеву, и то је: да испуњене животиње буду представљене у извесном раду и верном природном држању. Иначе се у настави не могу корисно употребити животиње представљене уобичајеним старим начином у некаквом парадном и неприродном положају.

Збирке инсеката, пужева, шкољака итд. јесу обилата наставна средства, јер их сваки наставник јестаственице може скупити и уредити. И сами ученици врло радо скупљају животиње и праве збирке, што за наставу несумњиво има знатне користи. Само не треба ово прибирање животиња и прављење збирака да буде главно тежиште ученикова рада, а претераност у овом погледу шта више смета размишљању и одвраћа пажњу од онога, што треба да се посматра.

Ово што је казано за прикупљање животиња важи и за прикупљање биљака. Педагошка вредност *хербара* не пени се сада више онако као раније, док је природњачка настава била искључиво систематска и описна. Пишући о вредности хербара за наставу, један педагог каже овако: „Док је природњачка настава напредовала у описивању природе скупљање и пресовање биљака било је целисходно. Али што је биолошки принцип себи више крчио пута, то је све мање цењена вредност систематског хербара. Сада се пак не полаже вредност на то, да се што више биљака скупи, него да се посматрају живе биљке и животиње“. Скупљање и одређивање свежих биљака има већу вредност, него употреба хербара у настави; јер осушене и пресоване биљке губе многа карактеристична обележја, најчешће облик и боју. С тога се пресоване биљке само у крајњој нужди употребљавају у настави. „Свежа биљка у руци“, вели један природњак, „а уз то модел или добра слика јесу и остају увек најважније средство за ботаничку наставу“. У новије доба изнесен је предлог, да се у место систематског уведе *биолошки* хербар, јер уређивањем оваквог хербара ученик се побуђује на брижљивије посматрање животних појава код биљака.

Кад нема природног објекта, онда се узимају *вештачка средства* као што су модели, слике, цртежи итд. Сва ова вештачка средства немају за наставу онолике вредности као природни објекти, али су понекад ипак неопходна. Од ових средстава на првом месту долазе *модел*. Они су потребни при проучавању човечјег тела: положај мишића, крвних судова, утробних органа, мозга итд. најбоље се може

код којих је ова незгода отклоњена. За конзервациону течност боље је употребити формалин или глицерин-желатин него алкохол, јер у овом животиње губе свој облик и боју.

моделима представити. Знатну услугу чине модели и при проучавању природних предмета, који су тако ситни, да се голим оком не могу добро распознати. Тада се узимају модели, који у увећаном облику представљају ситне предмете. Прво се посматра модел, да би се после лакше посматрао природни предмет. На пр. пре него што ће ученици посматрати какав ситан цвет, покаже им се најпре његов модел. Тек после тога ће ученици, помоћу лупе, много лакше моћи наћи ситне делове у цвету.

Да је употреба многих наставних средства као препарата, модела итд. скопчана са великим тешкоћама, познато је сваком наставнику јестаственице. Ево шта о том вели један немачки педагог: „Говорећи о каквој животињи са компликованим преображавањем, на пр. о жаби, треба ученицима показати препарат ове животиње у течности. У суду се налазе од прилике десет преображајних ступњева, почињући од тако малих објеката, да се само на малом растојању могу јасно видети. Покуша ли наставник, да препарат даде ученицима у руке, да га редом посматрају — пошто он претходно цео разред упозори, на шта нарочито треба да пазе — увидеће одмах, да је овај поступак штетан. Прво је неједнако време, које појединим ученицима стоји на расположењу за посматрање. Обично се ученици у предњим скамијама задрже у посматрању дуже, те ученицима иза њих остаје мало времена. Даље, и у најдисциплинованијем разреду овај поступак не може да буде без ларме. Ово је опасно и за сам препарат. Стаклени судови су већином велики и неподесни, те се ученику могу лако исклизнути и разбити. Најзад, то је тешко и за самог наставника. Предаје ли он и даље, пошто је препарат дао на разгледање, онда ученици, којима је препарат у рукама, пропуштају један део предавања. Ако пак наставник престане да предаје, губи тако много времена, да се ово ни на који начин не може надокнадити. У највише случајева мораће се дакле наставник одлучити, да сам узме у руке стаклени суд и да његов садржај, идући од клупе до клупе, ученицима увек поново објашњава. То је бар најсигурније средство, да се са свима ученицима приближно подједнако ради. Наравно, да се и на овај начин много времена губи; чак ни тада нисмо са свим сигурни, да ученици све појединости могу лепо видети“. — Сличне незгоде јављају се и при показивању других препарата. Нарочито се много времена губи расклапајући и склапајући анатомске моделе пред сваком групом ученика.

У низу наставних средстава за јестаственицу на последњем месту стоји *слика*. На супрот малој вредности овога средства, ипак се оно у настави најрадије и најчешће употребљава. Ово свакако долази отуда, што је овим средством најлакше руковати у настави. Ко очигледност јестаственичке наставе своди на показивање слика, не може никад постићи повољан успех. Данас важи опште примљен педагошки захтев:

„Прво ствари, па њихово описивање у речи и слици!“ А један немачки педагог каже: „Свака слика претпоставља познавање ствари“. Према томе слика има стварне вредности само за онога, који је насликани предмет у природи видео. Да нам слика не може дати праву представу о предмету, који нисмо видели, зна сваки из свог искуства. Колико смо се пута изненадили видећи какав предмет, који смо само по слици познавали и са свим друкчије представљали. Јасно је из овога, да би неприродно било у јестаственичкој настави полазити од слике. „Ко покушава од слике да дође до ствари, почиње зидати кућу од крова“, вели један педагог. Али ипак ово не значи, да је употреба слика искључена из јестаственичке наставе. Сlike налазе своју примену при понављању, када се предмет уклања. Понекад је и при посматрању неопходна употреба слика поред предмета. То бива у овим случајевима: кад је природни предмет врло мали, те је потребно да се види слика, на којој је он увеличан; кад се природни предмет не може у целини посматрати (на пр. печуркина мицелија у земљи и строма над земљом); кад се од природног предмета не могу да покажу сви ступњевии развића (на пр. разни облици метаморфозе какве животиње). Најзад слика остаје једино и безусловно потребно средство при проучавању оних објеката, од којих се ни природни егземплар, ни модел не може показати ученицима. Овај се случај најчешће јавља при проучавању страних животиња и биљака.

Ово је само кратак преглед наставних средстава за јестаственицу с обзиром на њихов значај и улогу у настави. О сваком од њих могло би се опширније проговорити.

Влад. Војиновић

О НАСТАВИ ФРАНЦУСКОГА ЈЕЗИКА

У НЕМАЧКИМ И АУСТРИЈСКИМ СРЕДЊИМ ШКОЛАМА¹

А. — О методи наставе.

До пре десетак година водиле су се у Немачкој и Аустрији дуге и жучне препирке о методама предавања живих језика, и поједине књижаре публиковале су читаве библиотеке књига о тим питањима.

¹ Француски се учи обавезно у свима средњим школама немачким и аустријским гимназијама. Он се предаје у четири последња разреда баварских гимназија, у шест последњих разреда баварских и аустријских реалних гимназија, у седам последњих разреда пруских гимназија и реалних гимназија; док се учи кроз све разреде у реалкама немачким (девет година) и аустријским (седам година) и реформи-

Данас су те борбе већ одавно легле; професори модерних језика сложили су се о свима главним тачкама; чиста граматичка метода, по којој се у главном предају живи језици у Србији и у наше дане, у Немачкој и Аустрији потпуно је напуштена, директна метода је опште примењена, и њени принципи су јасно утврђени.

Стран језик учи се пре свега ради говора; отуда се неће предавати помоћу немачкога, но се од самог почетка служи француским. И о граматички се води рачуна, разуме се; али она није више средиште наставе. Уз то, француски се учи ради францускога а не ради немачкога: отуда као природна последица, да ће се, што је више могуће прибегавати саставима на француском, у свима видовима од најпростијих до најсложенијих на место превода са немачког на француски и са француског на немачки, који служе као непрекидно поређење између страног и матерњег језика, и који ће се због тога ређе употребљавати. Најзад, дете треба најпре да говори, па тек онда да пише, и не сме да ради задатке, да се служи књигом док се није најпре у школи, усменим вежбањима, упознало мало са француским, док није чуло наставника да изговара и док није само понављало, фразе из књиге.

У Француској, програм прописује да се настава страних језика у седмом и осмом разреду гимназије врши *једино* на тим језицима, и да се чак у петом и шестом разреду текст објашњава само помоћу страних језика; употреба францускога допуштена је једино да би се уверило да је један текст правилно схваћен, али и то само у петом и шестом разреду. У Немачкој и Аустрији мање су апсолутни; и нови аустријски програми, сасвим паметно, наређују да „у односима са ученицима и у настави, професор треба да се служи француским *колико може*, а матерњим језиком *колико је потребно*. У сваком случају, он мора да се брине о томе да га разумеју сви ученици.“ Ево у којим се случајевима употребљује матерњи језик: најпре, сваки пут кад се на тај начин може добити времена: тако између осталог да би се објаснила мало тананија граматичка правила. Наставници се такође служе њиме за мање бистре ученике, кад је очигледно да не разумеју какво важно објашњење. Матерњим језиком се исто тако објашњава смисао апстрактних израза, које је Берлицова метода узалуд покушавала да објасни већ познатим конкретним речима. С друге стране, матерњи језик је средство за контролу; помоћу њега се уверава да су ученици

ним школама немачким (девет година). Целокупан број недељних часова францускога језика у свима разредима износи 47 и у пруским вишим реалкама, 29 у пруским реалним гимназијама, 28 у аустријским реалкама, 22 у аустријским реалним гимназијама (21 у реформним реалним гимназијама) и 20 у пруским гимназијама.

добро схватили какво објашњење или разумели смисао једне речи или једног места у књизи.

Незгоде немачких и аустријских професора при предавању француског језика по директној методи долазе из три разлога. Најпре, из претрпаности разреда: док француски прописи за гимназије утврђују максимум ђака за часове живих језика на 25, немачки неофилолози су срећни кад немају више од 40 ученика. Затим, нетреба заборавити да немачки, а често и аустријски професори, морају да предају поред францускога и енглески језик, и да су приморани свакога дана три-четири сата, често једно за другим, да говоре оба страна језика, обрађајући највећу пажњу на речи и обрте које употребљују сами и којима се служе њихови ученици. Најзад, и нарочито, две трећине професора живих језика у Немачкој и Аустрији знају те језике више теориски него практично, и не ретко се виђа да се писци каквих врло добро израђених француских граматика, које изгледа, показују потпуно познавање француског језика, изражавају француски споро, тешко и не без грешака.

Професори немачки и аустријски и сами то врло добро увиђају; али кривица за такво стање ствари не лежи ни мало до њих, но до начина на који се они спремају за свој позив.

На универзитету за време три или четири године које тамо проведу будући професори француског језика уче, као и код нас у Србији уосталом, не толико модерни француски колико романске језике у опште и нарочито језик *Песме о Роланду* и *Романа о Лисизи*. Није чак сигурно да су сви професори универзитета у стању да своја предавања држе на француском. Отуда практично знање модернога францускога и не игра главну улогу при полагању државнога испита. Истина је да поред професора има и по један лектор, који треба да руководи практичним вежбањима, али се он не налази на свима универзитетима, и уз то због мале награде тај посао није увек поверен људма довољно стручним.

Ни одласци на страну будућих професора живих језика нису тако чести као што би требало. Немци су израдили одличне књиге за своје ђаке да би им олакшали борављење у Паризу; али једино богате вароши као Франкфурт на Мајни и државе где се живи језици јако негују, као Саксонска, шаљу стално своје будуће професоре у Француску. И у Пруској се дају стипендије за одлазак у иностранство (до 1500 марака годишње), али их готово увек добивају наставници који су у служби од пре десет-петнаест година; прошле године је буџетом било одређено на ту сврху 28000 марака. Кад се неки пут деси да који професор хоће да иде на страну о свом трошку, онда треба најпре да добије одсуство, које се не даје увек због оскудице у професорима живих језика, а често и да плаћа заменика од своје плате. У Аустрији

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.SS

стипендије се дају по каткад пре испита, али чешће после, и нису веће од 1000 круна; одсуства се допуштају доста лако. Кад се зна колико је потребно, пре него што наставник почне да предаје један стран језик и пошто га је најпре темељно проучио у својој отаџбини, да проведе бар једну годину у земљи где се тај језик говори, и да одлази после у њу сваке две-три године, да га не би заборавио брзо и течно говорити и да би се ослободио грешака које је немогуће не примити у додиру с ђацима, онда ће се разумети колико је тешко немачким и аустријским неофилолозима да говоре искључиво француски.

Што се тиче граматике, њој се обраћа доста велика пажња: у Немачкој, она се учи бар у шест разреда у реалним гимназијама, у седам разреда у реалкама; у Аустрији, исто тако, шест година у реалним гимназијама, седам година у реалкама. У Француској у настави страних језика разликује се три периоде: једна (прве две године), граматика и изговор; друга (идуће две године), граматика и речник; трећа (последње две године), читање писаца. У немачким и аустријским школама нема те поделе, или, ако би је и било, трећа периода могла би се резимисати речима: граматика и читање писаца. Граматика се сматра као средство да се постигне циљ важнији од ње, али као средство које је важно само по себи, пошто представља основне законе о природи језика и пошто, према томе, доприноси образовању духа. И отуда се, из године у годину, учењу граматике поклањало гимназијама све више времена.

Разуме се да примена ове методе зависи, у појединостима, не само од карактера наставника и од његовога знања језика него и од способности ученика, а исто тако и од природе завода у коме се језик предаје. Тако, кад се пређе у Немачкој с гимназије на реалку на пример, опазиће се брзо да, ако је метода наставе иста у главном, резултати који се желе постићи различни су. То, у осталом, траже и сами програми, који одређују као циљ наставе француског језика у гимназијама: „разумети француске писце из три последња века; помало говорити и писати“, док за реалне гимназије и реалке прописују: „вежбати ученике да говоре и пишу“, додајући још за реалке „темељно познавање граматичког система.“ Отуда се, у гимназијама, конверзација готово увек занемарује или чак потпуно жртвује, и главна се пажња обраћа граматичкој и објашњењу текстова. Питање је да ли се тиме не оставља на страну баш оно на чему би се требало највише задржати. Истина је да професори живих језика, у гимназијама, имају сувише мало времена и покаткад, још и данас, не знају довољно француски да би могли постићи исте резултате као њихови другови по другим заводима; истина је, исто тако, да они треба да спремају своје ученике за задатак који се тражи од њих на испиту зрелости а који није самостални састав. Али ипак, кад се помисли да се у гимназијама

ДУХ детињи жели образовати учењем латинскога и грчког језика, човек се може запитати да ли не би било логичније, при предавању францускога у тим школама, доделити прво место практичном учењу као што обратно, у немачким реалкама, где ученици уче само живе језике, програм препоручује да се обрати пажња на граматику? Ево како о тој ствари јасно гласи и програм аустријски: „Сем те прве дужности (дати практично знање језика), настава францускога, у нашим реалкама без латинскога, има и другу, чисто формалну: као латински у гимназијама, она треба да буде оруђе за логично образовање и, нарочито, да буде од користи за темељније знање матерњег језика.“

Б. — О примени методе.

Како је реч о једном живом језику, где треба други вас да разумеју и ви друге, разуме се да се у првом реду обраћа пажња на то да се ученицима да течан, сигуран, жив изговор, с тачним акцентом. Колико се важности поклања изговору, најбоље се може видети при јавним читањима француских одломака, које на гимназијама приређују поједини Французи и на које ћемо се доцније вратити: наставници и ученици, утркујући се, бележе на свом тексту изговор потежих гласова а на завршетку читања, професори обасипају читача питањима или замеркама, јер поједине немачке књиге предлажу, за изговор неких француских гласова или речи, правила каткад чудна и застарела.

Да би се добио течан, разговетан и чист изговор, данас се мање прибегава фонетици него пре десет година. У извесним школама још се служи сликама професора Виктора, на којима су у различитим бојама штампана слова и знаци који представљају гласове. Те су боје вешто распоређене; оне служе да јасно издвоје на пример, гласове којих нема у немачком, и, према томе, да одмах обрате пажњу ученику на неки погрешан изговор. Најпре један ђак или цео разред изговара поједине гласове, или се тражи од детета да покаже на слици глас који је изговорио наставник или неки ученик. Резултати су ваљави што се тиче изговора, али мање задовољавајући што се тиче правописа. Због тога је овај систем готово свуда напуштен. И пак се, без мало свуда, упознају ученици с читањем фонетичног правописа, којим се служи у књигама кад правопис не показује и изговор. Чак је врло ретко да се објашњује деци, за гласове који су им непознати, место органа, а нарочито језика, као што се то ради у Француској: по готову увек у Немачкој а увек у Аустрији, професор прибегава овом средству кад већ нема другога. Али и тада не даје објашњења која би могла рђаво да се разумеју, пошто дете само површно познаје састав грла; он се ограничава на то да, емпирички намести органе у положај који треба, и да обрати пажњу разреду како је то постигао,

ако то није тешко. Више се употребљује метода која се састоји у томе да се урежу у дух ученика речи-прототипи, свака са по једним гласом француског језика; оне служе, тако рећи, као обрасци. Те речи записују ученици у једној нарочитој свесци, или их сам наставник забележи на једном картону који стално стоји у разреду. Као природна последица овог система с речима—прототипима јесте проучавање свију начина на које исти глас може да се ортографише у француском; то се нарочито често ради у Аустрији. У најновије доба почиње у немачким и аустријским школама да се шири употреба фонографа, да би ученици чули добар изговор и коректан говор.

После гласова, или још боље заједно са гласовима, долазе речи: професор изговара једну реч коју ученици понављају, или напише другу коју читају појединци или цео разред у хору; кад је изговор погрешан, наставник показује прави глас на картону, и цео разред мора да понови тачан глас и целу реч. У осталом ретко се кад дају ученицима за изговор усамљене речи; то су обично мале просте фразе, чији су сви делови проучени најпре за себе и из ближе. Отуда потреба да се деца навикну готово одмах да изговарају целу фразу, тачно и течно, правећи везивања како ваља. То се постизава на различне начине: фонетиком, пишући гласове а не слова (али се тај начин, као што смо видели, ретко употребљује); дајући исто тако ученицима за учење на изузет мале песмице, што је нарочито корисно да би се научила везивања (у Аустрији, међутим, прве године, радије се даје проза). Опште правило је ово: да у првој а често и у другој години наставе, ученици не прочитају ни једну фразу коју најпре није изговорио наставник; покаткад чак он изговори најпре речи теже за изговор и да их ком ученику да их изговори; у сваком случају, он не допушта да се продужи читање пре но што се једна фраза не прочита коректно и тачно. У осталом, чак и у највишим разредима, наставник често најпре сам прочита француски текст. И диктанда служе исто толико да ученици вежбају уво колико и да покажу своје знање правописа, под условом да се професор не жури сувише да изговара разговетно и да удеси ствар тако и да и само исправљање буде од користи по ученике. На тај начин ученици уче и француску интерпункцију, која је, као што је познато, толико различна од немачке. Из свих тих разлога диктанда се често дају у Немачкој и у Аустрији и у највишим разредима.

Заједно с тачним изговором, дете учи изванредан број речи. Ученицима се најпре кажу сви изрази који се тичу њиховога тела, њиховог одећа, учионице, разних покрета које они могу да праве. Сваки пут када се наиђе на коју нову реч, њу најпре понови један ђак или више њих, затим цео разред, и онда се напише на табли, покаткад фонетичком ортографијом. Наређује се једном ђаку да отиде до врата,

да их отвори или затвори, другоме да дође до катедре, да се попне на подиум, да напише штогод на табли, да избрише што је написао, итд. Нарочито се у Аустрији много употребљује овај начин, и једна добра граматика која је ту скоро изишла у Бечу извлачи готово сва граматичка вежбања из оваквих серија радњи. Затим, бројећи прозоре, клуне или ђаке, уче се називи бројева, што пружа прилику за различита вежбања, сабирање, одузимање, итд. С бројевима иде оређивање датума, тако да, после врло кратког времена, професор може да пита за данашњи, сутрашњи или јучерањи датум, сем ако му чим уђе на час, цео разред не каже сâм да је данас тај и тај дан те и те године, додајући пуно других појединости: да је десет сати, да је то трећи час од јутрос, да не фали ни један ученик, итд. Кад се све то посвршава, прелази се на зидне слике. Ако их нема у школи, што се ретко дешава, наставници сами насликају на табли више схематично него ли уметнички, какав цвет, дрво, кућу, башту, итд.; главна им је брига да ђаци познаду овај или онај предмет. Кад су ученици доста поодмакли, и доцније, у највишим разредима дешава се да им се дају, не више схематичке фигуре и слике састављене у напред за ту сврху, већ слике извађене из илустрованих француских листова и које представљају савремене догађаје.

Да се неби допустило ученицима да забораве речи које на тај начин науче, даје им, се као додаток према разредима, да напишу нове речи научене у последњој лекцији, да саставе десет фраза какве они хоће према тим речима да одговоре на питања о одломку који је читан, или да напишу задатак у коме ће покупити у једну целину разна објашњења о овој или оној слици. С друге стране, врло је ретко да се од први пут исцрпе сва садржина једне слике; обичај је да се за идућу годину остави један део питања, да би ђаци имали тако прилику да понове што су научили. Најзад, поводом речи исте фамилије или истог смисла на које се наилази у току лекција, управљају се ученицима разна питања, да би се научени изрази урезали у памћење деце; често, да би се уверио да је правонис познат, професор даје да се речи сричу.

Почев од друге или треће године, знање речника се увећава диктатима, који нису више у вези са прочитаним текстом, и нарочито, читањем писаца. Кад се при објашњењу текста наиђе на коју нову реч, професор најпре проба да остави ученицима да јој они сами погоде значење, поредећи је кад затреба, у гимназијама и реалним гимназијама, са латинским; он сâм објашњава реч тек ако ученици не могу да је разумеју; та реч покаткад написана на табли, остаје везана за текст у коме је ушла, и кад се по други пут наиђе на њу, наставник не пропушта да запита: „У коме смо је чланку објаснили најпре?“ Најзад, често се дају као лекције листе речи или израза.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.SR

Није ретко ни да се деца кажу главна правила о роду именица. Исто тако, чим се прилика укаже, један глагол доводи се у везу с именицом која је од њега изведена, или обратно или уопште с ма којим изразом, с изразима који значе то исто или супротно; у извесним заводима, оваква вежбања о речима праве се после сваког задатка. Помоћу оваквих различитих поступака млади Немци успевају да могу читати готово течно, чак и у гимназијама, Корнеја или Расина, а кад изиђу из реалних гимназија или реалака, да могу водити разговор о ком обичном предмету.

Али, да би се то постигло, потребно је још једно посредно средство које ће довести у везу те расуте појмове и дати језику жељену корекцију: потребна је граматика. Граматика се учи полако и, уз то, систематски: нико се не задовољава расутим знањем; нигде се граматичка правила не остављају случају, како се кад да њих наиђе; свуда је настава методична. Има извесних разлика у предавању граматике између истоветних завода у Немачкој и Аустрији; то долази отуда што ни циљ наставе живих језика у те две земље није исти, као ни време које професори имају на расположењу. У Немачкој као и у Аустрији, партије које, у настави францускога, изгледају тешке јесу, у морфологији, множина сложених и личних именица и страних речи; у синтакси, нарочито индиректан стил, слагање времена тананије партије о слагању партицита и одрицање: те се ствари остављају за више разреде. Најзад граматика се учи индуктивно, сходно духу целе методе; на тај се начин, уз то, приморавајући ученика да изведе правило из примера које треба да доведе у везу, развија у њему духовна активност и напор за размишљањем. Али дете успева у томе само тек после извеснога времена; уз то кад се држи строго овог поступка, на тај се начин губи доста времена, нарочито у вишим разредима; отуда се, кад затреба, неофилолози у Немачкој и Аустрији служе, без скрупула, дедуктивним путем. Што је важно, то је да правилна морфологија и основне ствари из синтаксе пишу у очима ученика, нешто хладно и мртво, већ жив облик мисли које су они сто пута чули да се исказују или их исказивали сами. Што се тиче замршенијих партија синтаксе, оне су, без изузетка, учињене још замршенијима због начина на који се о њима предаје или говори у школским удбеницима. Ту се не остављају довољно на страну ситни изузетци без важности, или се не покушава да се подведу под један општи закон сва посебна правила; отуда се за ђаке јавља стварни умор и који би био у стању да огади посао младићима мање вредним но што су Немци. Ученици се лакше извлаче из неприлике научивши извештан број типских фраза, у којима су предвиђене и резимисане све тешкоће француске синтаксе које треба савладати. За чудо је да се готово свуда поклања подједнака пажња свима временима, чак и онима који се у

Француској мало употребљују, као време пређашње свршено, које је карактеристика југа, импрефект коњунктива, који је специјалитет граматичара, или *passé antérieur*.

За учење граматике везује се изванредан број усмених и писмених вежбања. У разреду, кад је један ђак био одређен да изврши ту и ту радњу, као што смо горе видели, кад ју је извршио и објаснио, често цео разред, тако рећи аутоматски, понавља што је он рекао, навикавајући се тако да премешта реченицу из првог лица једине у треће. Исто је тако за множину, кад се место једнога ђака изабере да иду на таблу или да отворе прозоре двојица или тројица који су тако приморани да праве множину од глагола које треба да употребе. Кад се међа време једнога глагола, индикатив презенса, на пример, свако се лице меће наизменце у облик потврдан, одречан или упитан: *j'aime, tu n'aimes, aime-t-ie?* итд. Најзад и најмања фраза пружа прилику за логичку анализу у виду питања, и на тај се начин урезују у памћење разни начини како се питања постављају. Задаци се састоје у томе да се промени мушки род у женски, једнина у множину, прво лице у друго или треће садашње време у прошло или будуће, радно стање у трпно, итд. Доцније ће се давати ученицима да пронађу у ком чланку било све облике једнога глагола који се у њему налазе било различите употребе овог или оног начина, било најзад врсте различитих реченица. Исто им се тако даје да напишу изванредан број реченица где ће применити правило које им је објашњено. Најзад долазе преводи реченица са немачког на француски. Треба додати да се знање граматике развија и учвршћује и разним вежбањима која имају за циљ да навикну ученика да говори коректно и тачно.

Отуда ученици морају увек да образују потпуну фразу; у почетку само понављају објашњење, обрте и речи које је употребио професор; затим могу да мету тражени одговор у каду у фразу који је назначен самим питањем, или да саставе фразу из три речи, једне именице и два придева које им је рекао професор; потом се навикавају да преобрате једну потврдну форму у одречну или упитну; најзад се прелази на прави говор. У питањима и одговорима, које имају сами ђаци да нађу, прелази се садржина прочитаног одломка или диктата, сем ако се на неколико дана после, не тражи од њих да препричају ствар другојачим изразима но што су употребљени у књизи. До тада су ученици имали чврсто и познато земљиште по коме иду: основа им је увек била дата унапред; затим се иде даље: од њих се тражи, да одговоре на питања о ма ком неочекиваном предмету о томе на пример, како су провели јучерашњи дан, или да ли се налази план Париза у школи, којим путем треба ићи од источне железничке станице на Марсово поље, показујући главне улице и споменике на које се уз пут наилази. На тај се начин долази дотле да се у највишим

разредима тражи од ученика да у кратко за десет-петнаест минута изложи сами неки предмет да испричају на пример какав историјски догађај, пораз Франака и смрт Роландову у Ронстоу, да изнесу према књизи која им служи као лектира узроке Француске револуције или да препричају главне перипетије какве приче коју су прочитали. На несрећу у таквим приликама, изгледа да ученик увек у напред и научи напамет све своје реченице; ретко је да се говор импровизује. Иначе мали се диалози импровизију чак и у најнижим разредима; они су најпре у тесној вези са чланцима који се читају; затим се све више удаљују од њих; најзад их бирају саму ученици узимајући догађаје који интересују школу, варош или земљу (Цеплинове аероплане, на пример). Данас је сасвим напуштена навика која је владала до пре десетак година, да се ученици науче извесним галицизмима и пословима француским, које треба да даду стилу и говору једну нарочиту француску боју; међутим, тиме се није постизавало никакво добро дејство, јер су ученици те научене изразе изговарали насумче и како не треба.

В. — Задаци.

Што се тиче задатака, којих има од прилике двадесет годишње, за време прве две године ограничава се на диктанда; почев од треће године, у обе земље, даје се ученицима да слободно препричају чланке, који су читани у разреду, да одговоре на питања која се тичу тих чланака, да подуже чланке кажу у кратко, да преобрате у прозу какву басну или да пишу писма. Али ту почиње ценање; у Аустрији, главни задатак, после трећег разреда јесте превод са француског на немачки; у реалним гимназијама, превод са францускога на немачки и са немачкога на француски у реалкама; задатак на испиту зрелости јесте превод с француског на матерњи језик (у реалним гимназијама), превод с матерњег језика на француски (у реалкама) или по каткад лаки слободан састав на француском (у реалкама), кад су ђаци бољи. Јер се у Аустрији сматра да, без изузетка, професори немају доста времена на расположењу да науче своје ученике да пишу француски коректно. Исто тако, у пруским гимназијама, задатак на матури такође је превод с францускога на немачки; у реалним гимназијама, слободан састав или превод с францускога на немачки; најзад, у реалкама, где полаже испит из францускога и енглескога, један од задатака је слободан састав а други превод с матерњег језика на страни.

Отуда је у Немачкој, у вишим разредима реалних гимназија и реалки, главно вежбање причање и слободан француски састав. Најпре се тражи од ђака да испричају на писмено какву причу коју им наставник прочита један пут и постави им потом да би им разјаснио њену садржину, извештај број вешто пробраних питања, које они имају

права да још једанпут прочитају из књиге; доцније се иде даље: наставник само прочита, било на француском било на немачком, ствар коју треба препричати, и постави неколико питања. Тек се тада прелази на праве француске задатке. Ученик има на пре да изложи, као по методи Гуеновој, једну серију радњи с извесним одређеним циљем, или му наставник одређује сам о чему да пише. Од ученика се тада тражи да опишу какву слику која је коментарисана у школи или какву другу, иначе познату; да опишу који излет у околину, или варош у у којој живе, да кажу које годишње доба највише воле и из којих разлога или да опишу, у виду писма, један дан преко распуста. Најзад долазе расправе на француском, покаткад моралне: „Noblesse oblige“; „Радите, мучите се“, или чешће историјске и књижевне. Најрадије се дају предмети из писаца који се читају у школи: анализа једне књиге, кратак преглед једне трагедије, прича о догађајима који су се десили пре тренутка у коме почиње радња, сликање карактера или оцена улоге, једне личности, Лисице у *Васнама* Лафонтеновим, или Г. Пуариса у *Зету Г. Пуариса* од Ожиса. Ако је скоро читана *Историја крсташких ратова* од Мишоа, ученици ће имати да говоре о резултатима крсташких ратова. Ако је скоро објашњаван *Хорације* Корнејев, задаци ће бити овакви: Легендарна историја Рима до битке Хорација и Курјаџија. — Оцртати портрет и Камилин према прва два чина. — Изложити улогу коју игра у трагедији битка између три Хорација и три Курјаџија. После читања Молиеровог *Тврдише* задаће се задаци о експозицији радње и о заплету. По каткад чак ученици пишу о предметима из књижевности немачке или енглеске, о *Звону* Шилеровом или *Јулију Цезару* Шекспировом. Исто тако, професор немачког језика, кад у исти мах предаје француски, даје по неки пут немачке задатке о каквом предмету из француске књижевности. Ређи су задаци о стилу једног дела, као „Поређења у *Младој заробљеници*, А. Шениса“.

Ево какви су задаци у седмом разреду гимназије: „Храст и Треска. — Пораз код Роневеа. — Улица. — Анализа другог чина *Госаофије де ла Сеглиф* од Жил Санда. — Битка Хорација и Курјаџија. — Зима. — У осмом и деветом разреду гимназије од десет задатака, седам од прилике, тичу се историје и географије, а два књижевности; последњи задатак биће, најчешће, прича о ком догађају коме је сам ученик присуствовао. Та сразмера није чудновата: видећемо да се као француски писци за читање бирају најрадије они који помажу да се позна историја и нарави Француске. Можда има много задатака који се тичу славних догађаја немачких или пруских; али је то тенденција сасвим природна кад се човек сети да је патриотска идеја та која у Немачкој доминира целом средње-школском наставом. Ево на пример неколико задатака који су дати пре две године на испиту зрелости: Наполеон и Револуција. — Реке и морске обале у Француској. —

Испричајте интригу *Тврдице* и оцените је у мало речи. — Зашто Алцест хоће да се уклони од додира с људима? — Изнесите узроке француско-немачкога рата од 1870 и испричајте победоносни ход наших трупа до опсаде Меца. — Као што се види, задаци се не обрађају уобразиљом траже памћења и здравог разума: историјски предмети траже памћења и расуђивања; литерарни предмети изискују нарочито памћења и јасности, пошто никад, или готово никад, немају да се пореде два дела или два писца. Задаци су сагласни с духом саме методе: деца се и навикавају једино да се служе француским језиком; другим вежбањима се оставља да образују њихов укус и помало њихову уобразиљу.

У начину исправљања тих задатака, нема ништа нарочито да се истакне: један ученик чита што је написао, професор исправља, редом што није казано коректно, елегантно или с довољно рељефа. Ипак, кад се тиче једног одређеног предмета, као што је, на пример, „Пораз Нибелунга“, онда најпре више ученика прочитају онај део њиховога рада који одговара, рецимо, експозицији, а за други час оставља се исправка онога што би представљало перипетију и крај. Тиме се жели да се избегне досада, пошто се читав сат не посвећује једино исправкама, и у исти мах да се добије времена, јер, кад би се прегледао цео један задатак пре но што се пређе на идући, примедбе које се тичу увода могле би да се забораве: требало би их обнављати, и тиме би се губило време. Незгода је овог система што наставник може рђаво да оцени композицију целине, али је истина да се то и не сматра као најглавније.

Приликом исправљања превода с францускога на немачки чак и у највишим разредима, не обраћа се велика пажња на леп превод, на који се у Француској много полаже, ни на естетичку корист појединачних примедба; од превода се тражи да буде тачан и коректан и то је све.

Што се тиче ствари за учење на памет, оне се не задају редовно ни често, да се ученици не би сувише премарали; и задајући их, пазе се не толико да им се напуни глава одломцима занимљивим у погледу литерарном или естетичном, већ да се обогати њихов речник. Отуда их рецитије у глас цео разред или један део разреда, а ређе поједини ученици; и често се понавља што је научено.

Г. — Лектира писаца.

У вишим разредима, сва та вежбања заузимају мање места него лектира. Што се тиче избора писаца, треба добро разликовати Аустрију од Немачке.

У Немачкој, при избору писаца држи се истих начела као и при избору задатака: пресудну реч имају чисто педагошки погледи. Узимају се, што је могуће више, дела која интересују децу и задржавају

њихову пажњу будећи њихову радозналост, — дела која служе да се познаду нарави, обичаји, историја и географија Француске, — затим модерна дела у којима се може научити данашњи језик. Другим речима, хоће се да ученици читају са задовољством дела која им се дају у руке и да црпу у њима прецизна знања о конкретним стварима.

Отуда се, најпре, за читање најрадије бирају не они француски писци који најбоље представљају тај и тај род (то проучавање је остављено будућим професорима) или они који највише имају карактеристичне црте францускога духа, већ они који се највише допадају Немцима, то јест, на крају крајева, они који имају исте особине као немачки писци, Беранже, ради свога безличнога и сентименталнога лиризма, и Доде, ради оне занимљиве мешавине сентименталности и ироније, која се зове хумором. На против, одбацују се комади Корнејеви као заражени патосом, и трагедије Расинове као недовољно природне.

Отуда су, даље, писци из деветнаестог века најјаче заступљени. Седamnaести век често представља Млиер, — то је, од свију француских писаца, онај који се чита највише, — мање често Ла Фонтен, Расин и Корнеј, врло ретко Буало. Из осамнаестог века, овде-онде читају се Волтер и Монтескје, и то је по готову све. Док, међутим, из деветнаестог века, има мало писаца, од Шатобриана до Емила Золе (са *Сломом*, разуме се) и од Виктор Ига до Емила Ришбура, који се не читају бар у једној школи.

Исто тако поезија, изузев драмску поезију, мало се чита, јер је коментар који је потребан за њу пре свега естетички. Покаткад се читају Ла Фонтен и Беранже, јер, као што каже један немачки професор, „њихова природност и простота продиру до срца детињег и оплемењавају га“; уз то, неколико филозофских песама Волтерових, мало Виктор Ига, нарочито песме о Наполеону I, врло мало Ламартина, али ништа од Мисеа, ништа од Вињиа, изузев у антологијама.

Ако пређемо на различите радове, трагедију представља, за осамнаести век, готово једино Корнејев *Сид*, и Расинова *Аталија* и *Британик*; од Молијера се чита *Тврдица*, *Пучанин као властелин*, *Учене жене* и *Мизантроп*; други су комади ретки, или их, боље, и нема. Из осамнаестог века узима се само Волтерова *Заура* и Бомаршеов *Севиљски берберин*. Трагедија из деветнаестог века представља једну врло нескладну мешавину: *Ернани* и *Руи Блаз*. В. Ига ту су поред *Луја XI* од Делавина, *Чести и новца* од Понсара и *Адриане Лекуврерове* од Скриба. Што се тиче комедије, писац који се највише чита јесте Скриб, ао дванаест комада, нарочито са *Чашом воде* и *Женским ратом*. Затим долазе *Госпођица де ла Сеглиф* од Жил Санда и *Зет Г. Пуариса* од Ожиса и Санда, јер се у њима налази извесна историјска студија неких страна Ресторације и владе Луја-Филипа. Уз то долазе још *Страж од*

радости од Г-ђе де Жирарден, *Цезаров тестамент* и неколико комадића од Мисеа.

Што се тиче романа, из седамнаестог и осамнаестог века има их врло мало, да не каже човек нимало. Из деветнаестог века, оставља се сасвим на страну Флобер и Гонкури, и без мало сасвим Балзак; од Жорж Санда узима се само *Мала Фадета* и *Бавоља бара*, али и то врло ретко. Чита се много Доде, *Изабране приче*, *Приче из моје ветрењаче*, *Мали* (de Petit chose) и *Тартарен из Тараскона*; много Сувестр, *Крај ватре*, *Филозоф под кровом*, *Под зладњаком*, *Проуланак*; много Еркман-Шатриан, Терис и Емануел Арси; врло се често налази *У Породици* и *Без Породице* од Хектора Малоа, и *Пут око света за осамдесет дана*, од Жила Верна, не заборављајући ни Пјера Лотна, Рене Базена, Жила Клартиа и Жипа.

Али историја заузима највише места: не занемарује се ни једно историјско дело, нарочито ако прича ратове у којима је Немачка триумфовала, или ако, износећи напоре Француске за јединством, чини драгоценијим, у очима младих Немаца, тешко постигнуто јединство. Од Виџна, узима се *Сенк-Марс*, од браће Маргерита, *Пораз*; од Лудвика Алевија чита се мало *Пол Коста*, али се много налази његов *Упад*. Често се не зна за Франсиска Сарсеа као критичара, али је велики број ђака прочитао његову *Опсаду Париза*. Исто тако, не зна се да је Габриел Моно створио читаву једну историјску школу; у њему се нарочито види писац *Француза и Немаца*. Отуда се налазе, међу читаним писцима, не само велики историчари као Гизо, Тјер, Миџе, Огистен Тјери, Мишле, Мишо, већ и писци другог реда као Ланфре, чији се *Поход од 1806—1807*. доста често чита, „јер показује, каже један Немац, како је Наполеон газио странце, нарочито Немце“; већ и анегдотичари и романсери с историјским претензијама као граф д'Ерисон, Еркман-Шатриан; већ и француски уџбеници за историју, Дири, Лавис и други; већ и дела најновија, од Шикеа, генерала Неја и потпуковника Русеа о рату од 1870 године¹.

¹ Ево којим редом иду писци који су, 1901, били највише читани у мушким пруским средњим школама. На челу стоји Молнер; затим, *longo sed proximus intervallo*, Еркман-Шатриан; за тим долази, на приличној даљини, Г-ђа Бруно, писац *Франсинеа и Пута двоје дете по Француској*; Доде, Расин и Тјер долазе затим, у истој групи, испред Сувестра, Ланфреа, Скриба и графа д'Ерисона. Тен, Корнеј и Сарсеј заузимају 12^о, 13^о и 14^о место; Коле и Волтер су суседи, један 20. други 21. Виктор Иго, 32. долази одмах поред Жоржа Дириа: остали француски велики писци су међу последњима. Исто изненађење и кад се погледају дела која су најчешће узимана за читање. У гимназијама, то су: *Тврдица*, *Историја једног рекрута из 1813*, од Еркмана-Шатриана, *Поход у Египат* од Ланфреа; *Учене жене*, Теново *Порекло савремене Француске* и *Пут двоје дете по Француској*, од Г-ђе Бруно. У реалним гимназијама, ред је овај: *Пут по Француској*, *Поход у Египат*, *Историја једног рекрута*, *Тврдица* и *Мизантроп*. Најзад, у реалкама, на прво место долазе *Историја једног рекрута* и *Пут по Француској*.

У осталом, ево тачне листе француских дела која су била читана, за време школске 1908—1909. године, у разним школама.

Пруска гимназија. V разред: *Лавис, Историја Француске*. — VI разред: збирка прича; избор из романсиера из деветнаестог века. — VII разред: Телфер, *Новеле*; Моно, *Немци и Французи*. — VIII разред: Сандо, *Госпођица де ла Сеглиер*; Тен, *Порекло савремене Француске*. — IX разред: Молиер, *Уображени болесник*; Сувестр, *Филозоф под кровом*.

Реална гимназија у једној малој кнежевини. VI разред: читанка о Паризу и Француској; Молиер, *Пучанин као властелин* — VII разред: Сарсе, *Осада Париза*; Сандо, *Госпођица де ла Сеглиер*. — VIII разред: Молиер, *Смешне прециозе*; Ланфре, *Поход од 1806—1807*. — IX разред: Молиер, *Тврдица*; Иго, изабрани одломци; Тизо, *Историја цивилизације у Европи*.

Реалка у Пруској. IV разред: Бруно, *Пут по Француској*; Жирарден, *Страх од радости*; Жил Верн, *Пут око свега*. — V разред: Бруно, наставак; Еркман Шатриан, *Рекрут из 1813*; Доде, *Мали*; Паганел; *Фридрих Велики*. — VI разред: избор модерних новела; Паганел; д'Ерисон, *Дневник једнога ордонанса*; Сарсе, *Осада Париза*; Дири, *Историја Француске*. — VII разред: Расин, *Ифигенија*; Молиер, *Тврдица*; Бартелеми, *Пут младога Анахарзиса*; Ланфре, *Поход од 1809*; Доде, *Изабране новеле*. — VIII разред: Расин, *Аталија и Федра*; Молиер, *Смешне прециозе* и *Учене жене*; Ж. Санд, *Мала Фадета*; Ланфре, *Поход од 1809*; избор новела из деветнаестог века. — IX разред: Молиер, *Прециозе*, *Учене жене* и *Тартиф*; Расин, *Федра*; Ланфре, *Поход од 1809*; Тен, *Наполеон Бонапарта*; изабрани одломци од Гастона, Париса, Тена, Бринтјера и једна историја француске књижевности.

Послужити се књижевним делима да би се предавала историја, тражити у песмама више прилику за језични коментар него ли за естетични, бирати књиге, не искључиво према њиховој књижевној вредности, већ нарочито према количини појединости о наравима, не узимати увек писце који дају најтачнију и најпотпунију идеју о књижевности, то је схватање које може изгледати мало уско, ако се човек не сети да су педагошки обзир јачи од свију других и да књижевни долазе тек у други ред. Треба додати да и ови последњи почињу да добивају земљишта. Према статистикама, број чисто историјских дела употребљених за лектуру смањује се, и неки наставници остављају сасвим на страну све књиге које се тичу француско-пруског рата; исто тако, обраћа се већа пажња на литерарност дела, и последњих година не могу се више наћи у немачким школама она француска дела за децу смешно и глупо написана каквих је раније било. Извесни професори француског језика у Немачкој не боје се да напишу: Оно што треба да пресуђује у којој се мери један француски текст може чи-

тати у неколико, то је његова естетичка вредност и корист коју даје разуму“. Не идући тако далеко, многи дају да се чита, у сваком од старијих разреда, по једно узор-дело првога реда, поред дела која служе да упознаду ученике са историјом, наравима, обичајима и духом Француске. Исто тако употребљује се и једно друго средство да се измире утилитарна и естетичка тенденција: у разреду се читају дела историјска; али су ученици дужни да код својих кућа читају књиге и комаде који су само лепо; разуме се да се професор, упућујући разна питања, уверава да су дела заиста прочитана.

У Аустрији, на против, води се много више рачуна о литерарној страни: нови програми прописују као циљ наставе францускога језика у вишим разредима „познавање неколико најважнијих дела француске књижевности из три последња века, што ће допустити да се провикне интелектуални и морални живот францускога народа“. Према томе, у петом разреду реалних гимназија или реалки, читају се антологије песама и дидактичне прозе или какво прозно дело из деветнаестог века. У два остала разреда, не занемарујући поезију или дидактичну прозу, читају се узор-дела драмска или лирска. У програму стоји: „У разредима V, VI и VII, читање нема само намеру да обогати речник; оно има и циљ литераран и естетички: ученици треба да буду доведени дотле да разумеју уметничке облике стила, и, према томе, треба им давати писце који те уметничке облике најбоље представљају“. Отуда се писци петог реда не читају онако много у школама у Аустрији као у Немачкој: поред узор-дела из седамнаестог века, узимају се, од позоришних комада, једино *Гостођица де ла Сеглиер*, *Страх од радости*, и *Искушење Чаша воде*; на против, велики лиричари из деветнаестог века читају се доста често.

На несрећу, мало времена које имају на расположењу професори живих језика у Аустрији не допушта им да прочитају велики број дела. Тако се у VI разреду једне чешке реалке чита једна збирка новела и Сарсесова *Осада Париза*, у VII Скрибова *Чаша воде*. У VI разреду једне немачке реалке читају се две мале збирке лаких прича; у VII, Молиерови *Пучанин као властелин* и, као приватна лектира, избор *Писама из моје ветрењаче*. Мало је школа у којима се има времена да се чита више. Али не треба заборавити да већина ученика чита по једно дело сваке године код своје куће и да професори контролишу то читање.

Али, ако је начин бирања писаца различит у Немачкој и Аустрији, начин објашњавања текстова истоветан је у обе земље. Сваки се текст, најпре чита, ради вежбања у изговору пошто је најпре укратко поновљено што је раније прочитано. Кад се чита какав драмски писац, наставник одређује онолико ученика колико има лица. Затим се, у половини случајева, преводи, као и по граматичкој методи; али се вешто

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilj.rs

опробраним питањима наставник уверава да су ученици разумели текст. ~~Над~~ се прочита какво дуже парче, један ученик има да га укратко каже на француском, што не спречава наставника да постави гомила ситних, узгредних питања што је могуће већем броју ученика. О тим питањима која се постављају поводом текста биће речи малочас.

При тумачењу текста, наставник најпре да све потребне податке; покаткад чак, у нижим разредима, назначи све нове речи. Затим прочита сам, у нижим средњим разредима, једну или две стране и да их потом ученицима да их прочитају: кад није објаснио у напред нове речи, он то чини у току читања, уверавајући се да им је смисао добро схваћен. Затим, да би био сигуран да су ученици и цео текст добро разумели, он тражи од њих да му преведу неколико реченица на немачки, да му укратко препричају цео одломак, поставља им питања или допушта ученицима да их они постављају; у нижим разредима ради се и логичка анализа. Та метода се примењује и у вишим разредима, с том разликом што професор не чита текст; он се ограничава на то да узгред означи нове речи, које ђаци бележе на једну нарочиту свеску, ако то нису сувише ретки изрази, и да прочита покаткад који одломак, кад га ученик није добро прочитао; у неким школама професор тражи да се галицизми подвуку писаљком у књизи. Покаткад чак, ученици најпре преведу на немачки једну или две стране, на тек тада читају текст: такав поступак је незгодан јер уступа сувише места немачком, и сигурно је да ће ишчезнути кад наставници буду боље знали жив језик који предају.

У току објашњења, професор поставља питања, и покаткад, кад је један чланак, или један одломак који чини целину, прочитан и објашњен, наставник прави један мали коментар. Та се питања и ти коментари тичу пре свега историје, цивилизације, нарави, обичаја, једном речи разних *реалија*; често се ствари пореде са домаћима; професор се труди да ништа не остане нејасно, и ученици се не боје да га запитају ако их штогод буни. Често се постављају питања која се тичу речника (синоними, фамилије речи, итд.) и стилистике. Професор ће истаћи, или дати ученицима да истакну, главне идеје дела или главне ларантерне црте личности. Тада се дају и главни појмови од историје француске књижевности. Поводом *Бриганика*, даће се главни податци о Расину и Корнеју, побројиће се њихова главна дела и споменуће се извори из којих су они нарочито црпили своје трагедије. Објашњење *Сиде* даће прилику да се говори о класичној трагедији уопште, и о три јединства на по се. Читајући *Аталију*, испричаће се историја комада на француској позорници, поводом чега ће се говорити о Théâtre-Français, Таалми и Рашели. Објашњавајући *Свет у коме се досађује*, професор ће наћи начина да покаже какав су утицај вршиле жене на француску књижевност. Тако ће се немачки

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

Ђаци спремити да пишу о литерарним предметима који се задају на испиту зрелости. Али никад у немачким школама коментар није естетичан пошто се као литерарна не могу узети чиста и проста поређења с овим или оним немачким писцем. Чак ни у детаљима, нема ничега сличнога с оним што, мало одвећ смело, саветују француски програми! „Довести ученике дотле да јасно виде које су најзначајније речи у једној строфи или једној реченици, да пронађу улогу или значај те строфе и те реченице у песми или у даном одломку, да издвоје емоцију, осећање или идеју који су надахнули песника, њихове везе са ритмом и стилем“.

Д. — Резултати.

Какви су резултати добивени овом методом? Најпре, изговор није без грешака. Жеља похвална сама по себи, да се деца уче начину изговора који је сада уобичајен у Француској у обичном говору, довела је до претеривања: тако се, на пример, готово свуда, изостављају нема *e* у изговору и каже се: *p'tit; je n' trouve; larg'ment; f'sait; Chart' Ouint; c'roi; d'sa; corde si tu m'donnes la victoire; reçut l'baptême*. На исти се начин објашњава одсуство везивања, нарочито после *t* и *s*: несумњиво је да је то једна од великих тешкоћа францускога језика, али се исто тако мора признати да Немци везују мало. Затим долазе класичне немачке грешке: *loui* (lui), *boucolique* (bucolique), *subchtantif* (substantif), *couvernement* (gouvernement) *retarder* (retarder), *bézoïn* (besoin), *emperèr* (empereur), *voui* (vui), *vuit* (huit), *possibel* (possible), *remborder* (remporter), *afait* (avait) *gommun* (commun), *Nabolion* (Napoléon), *che* (je) *chéneral* (général), *chambe* (jambe), *chamais* (jamais), *Chorches* (Georges), *chipier* (gibier), *prune* (brune), *salates* (salades), *plis* (plus).

Разуме се да се све ове грешке не праве у истој провинцији (тако је, на пример, Саксонцима нарочито тешко да изговоре *s*, зубне и непчане сугласнике, док се у Моравској *u* изговара као *i*, и *e* као *é*); оне су нарочито честе у нижим разредима, и кад наставник, не будући се дуже бавио у Француској, није довољно свикао своје уво на прави француски изговор да би могао осетити и исправити све грешке. У сваком случају, не може се рећи да је изговор у немачким школама данас грозан, као што је било пре тридесет година. Доказ је за то околност да, кад неки ученик рђаво изговори коју реч, увек се нађе други који исправи грешку; и да много ученика, чак и међу малима могу да разумеју једног Француза кад им управи какво питање. Отуда ће се за такве младиће, који су вештим вежбањима начинили гипким своје грло кад изиђу из школе и дођу да проведу неко време у Француској погодити одмах да су Немци, али ће их човек увек разумети, и они неће изгледати смешни. У осталом, Немци и сами знају добро

да њихов изговор није савршен, и да би га исправили, колико је могуће, установили су она јавна читања о којима смо горе говорили.

Како је њихов изговор приличан, они разумеју не само свога професора већ као што смо споменули једнога Француза. Анри Борнек, професор универзитета у Лилу, који је у неколико махова подуже времена проводио у Немачкој и Аустрији проучавајући уређење њихових школа, и по коме је овај члапак и рађен, наводи пробе које је сам ради тога правио. „У готово свима разредима у којима сам био, професори би ме замолили да се разговарам са њиховим ученицима, и свуда, чак и код малих, код ученика који су у другој години учења францускога језика, ја сам констатовао да су ме, седам пута на десет, после првих питања и првог страха, разумевали. Додајем да сам у почетку говорио полако, али да је, при крају брзина мога говора била као што је обично у разговору међу Французима. Кад сам, 1900 године, правио „рецитације“, везивао сам читане одломке са по неколико реченица, које су се тичале литерарних питања, и те су реченице ученици у опште добро разумевали. Од 1903, ја сам заменио „рецитације“ лаким конференцијама о предметима приступачним ученицима. Чак и у гимназијама у Баварској, где се француски учи само у четири разреда, где је у свему, само десет сати недељно посвећено француском, ученици су пратили моја разлагања: ја сам се у то уверавао, најпре трудећи се да направим какву више мање хумористичну примедбу или испричам какву више мање духовиту анекдоту, и посматрајући том приликом своје слушање, а затим постављајући ученицима питања за време или после конференције. Уз то су и професори желели да виде тачно шта њихови ученици нису разумевали, и извештавали су ме писмено о резултату своје истраге“.

Међутим продужује Борнек, не треба ништа претеривати: при „рецитацијама“, само је мали број младића разумевао добро сцену из *Госпођице де ла Сеглиер* кад Детурнел одлучује старог племића да да Бернару Стампли руку своје кћери; исто је тако само једна врло мала елита схватила дубоку комичност сцене између г. Журдена и његовог учитеља филозофије, и осећала сву драж Додеовог *Среског начелника у пољу*. — Што се тиче писаног француског текста, ученици разумевају течно и без крупних грешака теже ствари, као што су *Сид* или *Британик*. Све ово важи много више за немачке ученике: у Аустрији, ученици разумеју доста брзо кад читају *Пучанина као властелина*, на пр. али због мало времена, које се посвећује француском, могу да разумеју једног Француза само ако говори о стварима врло простим и врло полако; исто тако, сами могу да се изражавају на француском једино

¹ У реалним гимназијама, 5 часова у трећем разреду, 4 у четвртном и петом, затим по 3.

о стварима сасвим конкретним, које су научили за четири прве године где наставници, у реалкама, имају најпре по шест, затим по пет, најзад по четири часа недељно; у петом, шестом и седмом разреду има се свега по три часа недељно¹. Отуда, што се конверзације тиче, нема готово никакве разлике између ученика који су свршили четврти разред аустријских реалки и оних који су свршили седми, пошто читање заузима у последњим годинама готово сва три недељна сата.

Положај је повољнији у Немачкој, где је више времена посвећено настави францускога језика. Разуме се да и млади Немци владају нарочито конкретним изразима, јединима за које потпуно вреди директна метода. Разуме се исто тако да су напреци бржи за време две или три прве године него ли доцније, јер се тада више времена поклања говорењу. Али као што смо споменули, ученици су, у двама трима последњим годинама, у стању да измишљају мале дијалоге или чак да излажу у кратко питања из француске књижевности, што претпоставља и знање других речи сем конкретних израза.

Што се тиче писмених радова, ту влада највећа неједнакост: поред задатка готово без погрешака, има их и необично рђавих. Фразе су увек краће, да би се избегле грешке; разуме се да би ови млади људи били у неприлици кад би имали да изразе мало финије апстрактне нијансе; али у опште узев, њихови задаци су често налик на задатке француских ђака гимназијста који нису међу првима у француском, и данас се више не би могло рећи као пре двадесет година да је „француски језик који се говори у немачким школама један неразумљив говор од кога се човеку коса костреша на глави“.

„У познавању француске књижевности, ни Немачка ни Аустрија не стоје високо“. Неоспорно да немачки и аустријски професори францускога знају историју француске књижевности тако исто добро као и Французи, и вероватно и боље што се тиче средњег века; у њиховим се библиотекама налазе последњи француски прегледи литературе и најновија критичка дела; али њихови ученици познају француску књижевност само у главним цртама. Истина да они могу да говоре о предметима који се ње тичу, али само о неколико писаца; чак и у том случају, њихово је знање врло површно. Најзад они француски писци о којима они могу да говоре нису увек најважнији: у Немачкој нарочито њих бирају увек по мало с немачког гледишта, и није сигурно да би ученици које реалне гимназије или реалке ставили Ига изнад Беранжеа.

У сваком случају, добивени резултати су бескрајно бољи но са граматичком методом. Пре двадесет година, ученици из реалки који су учили на тај начин нису били у стању да напишу једно писмо на француском и да запитају за пут у Паризу. Борнек цитира један случај из 1900 године да су у једној реалци где је још употребљавана граматичка метода, ученици из виших разреда могли врло непотпуно да

разумеју једну просту причу коју им је он испричао што је могао лакше и разговетније, казујући исту мисао или исти детаљ на разне начине; док су у исто доба, у одговарајућем разреду једне реалне гимназије у истој држави, али где се употребљавала директна метода, ученици потпуно разумели ту исту причу казану много брже и поновили је одмах. Што је нарочито важно, то је да директна метода развија код ученика вољу за живим језицима. Часови су тако занимљиви. У погледу живости ништа се не може поредити с једним часом францускога језика који држи какав наставник као што их има повише у Аустрији, а нарочито у Немачкој, који је остао млад чак и у својим зрелим и старим годинама, пун ревности и ватре, који је уз то зрело размишљао и створио своју личну методу, подешену према особинама краја у коме је његова школа. Вежбања код таквих наставника варирају непрекидно, да, би се одржала будном пажња ученика, али све имају један циљ; једва ако одговори и чекају питања, и при сваком новом питању, гомила подигнутих руку витлају се по ваздуху; укратко, види се да су ти професори пренели у душе својих ученика љубав за живе језике коју сами осећају и ватру која их загрева. На против, кад је граматика најпретежнији део наставе, макар како професор био вешт, и макар како да су иначе немачки ђаци узор пажљивости и мирноће, једна тешка чамотиња залебди убрзо над разредом нарочито за време топлих јунских дана; сам као да стане да се испарава из правила, из њихових изузетака, и из изузетака тих изузетака, и да би се одржали будни, ученици, беспрекорни немачки ученици цртају, крећу се, гурају се ногама испод клупа или чак по каткад разговарају врло гласно.

Та љубав спрам живих језика чини да ученици уживају у учењу францускога и да се користе сваком приликом да се усаврше у свом знању, чак и ван школе. То важи не само за реалке и реалне гимназије, већ и за немачке гимназије (и ако се француски ту сматра као споредан предмет), разуме се ако га предаје какав професор који добро познаје језик, а не који наставник коме је предавање францускога поверено из невоље и да би се допунио број његових часова. Отуда у Немачкој најбрже се раширила „међународна кореспонденција“, која је тако важна за узајамне везе народа, али још важнија што показује наклоност коју страни језици уживају у једној земљи. Рецитовање и лаке конференције налазе готово свуда слушалаца, ипак много више у Немачкој него у Аустрији, где је мање времена посвећено настави францускога. Ученици који су учили по директној или мешовитој методи чувају и даље ту љубав према живим језицима и, изишавши из школе, долазе и даље на рецитације или предавања. Често их њихово занимање, доцније, не нагони да читају француски; они изузетно имају прилике да га чују или да га говоре, али се, и после дужег времена, изражавају још течно, њихов изговор остаје чист, и они разумеју

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Француза с којим разговарају. На против, без и једнога изузетка, одрасли или ученици који су учили по граматичкој методи, интересују се за француски, али не преко мере, разумеју га доста добро кад га читају, осредње кад га слушају, али нису у стању да га говоре.

Невоља је само што да би се добио потпун успех, директна метода тражи наставнике врло веште, необично енергичне, апсолутно одане својим ученицима, и који одлучно знају језик који предају. Ту, још више него иначе, метода вреди онолико колико вреди наставник. Међутим, професори живих језика у Немачкој и Аустрији имају сувише часова и немају увек могућности да познаду како ваља језик који предају. Али је тим незгодама лако доскочити, и онда се, захваљујући истрајности и дисциплини немачких ученика и великом броју часова и година посвећених учењу францускога језика, могу постићи још много бољи резултати од садашњих.

По Апри Борнеку
С. Петровић

В О Љ А

ИНИЦИЈАТИВА; ПАЖЊА; НАПОР; СТРПЉЕЊЕ И ИСТРАЈНОСТ

Воља: роб не може имати воље; робови из слабости

Увод — Наша се вредност не рачуна само по интелигенцији, већ, и то још и нарочито, и по нашој вољи.

Развијање — Ништа се не може предузети с каквом варијантом, лажљивцем или глупаком. Исто се тако не може рачунати ни с човеком slabим или неурачунљивим. Нико не зна шта ће он да ради; па чак то не зна ни он сам; неспособан је да управља својим животом. *Да неко буде човек потребно је да управља самим собом, својим институцима као год и својим мислима; треба му да има енергије.*

Природно је да роб, пошто не може да управља собом, не може ни имати своје воље: за њега хоће његов господар. Тако му господар наређује да окреће воденични камен, или пак да држи плуг; он се покорави изdatoј заповести, плашећи се бича. И у сваком друштву, у ком има господара и робова, тако се ради: поједини (робови) немају иницијативе, немају своје воље, покоравају се из страха.

Данас, многи људи бја слободни, личе на некадашње робове; раде што су наизнати на рад или из страха. Петар, најстарији дечко у селу, предложи да се игра игра „гуљење јарца“; сви примају предлог, ма да многа, нарочито слабији, ту игру мрзе. Другови његови гледају да му омиле; потчинили су се његовој жељи да би се само заштитили од његове

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

љутње. Колико је људи који на тај начин подлежу неправди: слуга пристаје да га грде господарева деца; радник пристаје да ради и колико му снага не допушта и да упропасти своје здравље на штету своје рођене деце; млада девојка трпи увреде, исмевања, па чак и вређања каквог невазпитаног пролазника. Сва ова слаба створења обарају главу онако исто као што су њихови стари превијали грбачу; *нико нема одважности да се одупре, да се исирси; нико се не усуђује, сви се плаше.*

Овај страх је покашто глуми и смешан. Г. Х неће да изнесе своје мишљење у граду у ком станује. Гђа Х да би ишла за модом меће на главу страхан шешир и облачи хаљину, која јој се никакако не допада. Ни г. Х. ни г-ђа Х. не усуђују се, немају одважности: плаше се онога: „шта ће се рећи“.

Закључак — Да се претпостави да се има воља, треба пре свега престати бити робом.

Робови по својој погрешки: због равнодушности, због претераности у скрупулама

Увод — И ако слаба створења налазе извинења у својој слабости други то чине по својој сопственој погрешки.

Развијање — *Једни су такви са своје равнодушности:* увек сте мишљења као цео свет; примате све чим вам се што предложи. Куда ће се у шетњу? Вама је свеједно. Шта ће се радити? И то вам је свеједно. Ништа вас се не тиче; ни о чем не одлучујете; радите оно што хоће први који је наишао и који је за ваш рачун одлучио, да потом можете да гунђате. Тако исто грађани се не интересују јавним пословима; о тим се пословима говори без њих, о њима се решава без њих. *Њихова равнодушност није ништа друго до враћање у ројство.*

Други су оиет напротив такви због претеране скрупулозности: Пре но што изиђете у шетњу ваздан се распитујете: Хоће ли бити лепо време? Да ли неће падати киша?.... итд. Пропустите да прође време за шетњу. На тај начин има много људи који су неодлучни, нерешљиви, сами самцити проведу цео дан седећи на столици, устежући се, запиткујући, плашећи се те овог те оног. Може бити да ће трговцу требати да предузме какав посао, индустријалац какво индустријско предузеће, али ко то зна? Ах! кад би им неко дао примера, они би му следовали. Ах! кад би им неко пружио снажну руку, они би се потпуно одлучили. Ах! кад би неко други за њих имао воље. *Њихова скрупулозност завршава се тим, што их чини робовима.*

Закључак — Не хтети, или не умети се одлучити, све је једно и исто: значи увек пустити друге да за нас одлучују. То је увек, ни мање ни више, но ројство.

Слобода у друштву обезбеђена законом, слобода према самом себи обезбеђена разумом

Увод — Да човек буде способен да има воље треба да буде слободан према другима и према самом себи.

Развијање — У данашње доба, у друштву закон нам обезбеђује слободу. Свуда је данас прва реч слобода, и сваки грађанин има права да ради што хоће, само да тим радом не штоди другима. Ако би се други, моћнији и богатији, устезали да му то право признаду, он ће га тражити од закона. Тражити с правом своја права то је први акт човечје воље.

Али не треба да својом погрешком падне у скривено, невидљиво роиство. Равнодушан човек занима се својом мишљу као каквом играчком; све посматра сасвим равнодушно. Ништа га не интересује, ништа не уме да избере. Ништа га не привлачи, ни на што не уме да се одлучи. Други се одлучују и бирају за њега. Једино онај човек који озбиљно размишља, који воли из свег срца оно, о чем размишља, тај ће човек умети дати циља своме животу и према њему ће саобразити своје поступке. У разложита човека није као у скептика воља парализована.

Не треба из једне претераности пасти у другу и мучити се својом мишљу. Губи се време млатити празну сламу. Шетач који би се питао којом ногом треба да пође, левом или десном, неће никуд мрднути с места. Размишљајте сасвим просто, одлучно, у добром смислу. Да се иде како треба по путу, довољно је само јасно видети на њему.

Сад се можете ослободити и према самима себи. Мало дете је прождрљиво, оно лагано дохвата колач, његово устремљивање на колач није акат воље, већ прождрљивости. Тако су исто многи одане слуге свога тела: неумерени, пијанице или развратни: љубав према добром залагају, према пићу, према задовољствима, инспирише им идеје, управља њиховим поступцима, влада њиховим животом. Они се покорвају својим страстима. Влада страсти је влада чисте тираније. Влада разума је једина слободна влада; једино разборит човек зна шта ради; једино је он који уме управљати својим држањем; једино је он господар над самим собом.

Закључак — Да научите хтети, научите пре свега мислити. Паметан човек је такође и енергичан човек.

Усмена питања — Може ли роб имати воље? Како човек слаб, или равнодушан, ситничар постаје робом другога? Изелица, неумерен човек, и т. д. могу ли имати воље? Зашто?

Писмени задатак — У чем се, по вашем схватању, састоји слобода паметног детета?

Воља: Размишљање и пажња

Увод — Да се паметно, добро ради, треба добро мислити: будите дакле разборити и пажљиви.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Развијање — Зима је; напољу бесно дува ледени ветар, како је пријатно остати и лешкарити у постељи! Али, дошао је тренутак кад се ваља дићи из постеље, остало је да се доврше још неки школски задаци. „Да останем још који тренутак у овој пријатној топлоти“, почиње са собом разговор мекушац. „Данас се нећеш умивати“ наставља нежничавко. „Нећеш ићи ни у школу“, завршава ленишина. На срећу, ви сте разборити, размишљате: ови су савети лажни; треба да постанем чврст и снажан, и стидео бих се да будем нежно пиленце; треба да будем чист и било би ме стид мојих прљавштина; треба да учим и научим и био бих жртва свога незнања. Ви сте размишљали: дићи ћете се из постеље и отићи ћете у школу. *Правилно размишљање обезбеђује енергичну одлуку.*

Али, у тренутку, када се устаје из постеље треба учинити напор да се погледа очи у очи с хладноћом; у тренутку када извлачимо главу из тоглог узглавника треба нов напор да се отрпи хладна, ледена вода; у тренутку кад се изиђе из куће и пође у школу, треба нов напор да се пркоси хладном ветру. Мекуштво, леност, нису никад побеђени; њих двоје су увек у заседи, очекујући и тражећи свој тренутак. Пазите, не заборавите своју одлучност: *Једино ће пажња осигурати победу вашој вољи.*

Хтеги, значи бити пажљив. Док сте мали, решили сте се да не будете изешни; не мислите више на посластике, већ на своје здравље. Кад сте ђаци решили сте се да више не ленствујете; не мислите више на игру већ на учење. Кад сте људи решили сте се да не идете више у кафану; не мислите више на разна пића која изазивају глад, већ на своју срећу и своју породицу. *И тако кад сте се решили да будете паметни, разложни, мислите непрекидно на ту своју одлуку, мислите на њу увек. На тај начин постаћете неко. На тај начин ваш ће живот бити онакав како сте сневали, онакав какав сте хтели да буде.*

Закључак — Да би човек организовао свој живот и њим управљао, потребно му је да непрекидно размишља и да непрекидно бди.

Немање воље и неразмишљеност; буран и немаран човек

Увод — Човечји живот тражи размишљања, ко не размишља не ради или рђаво ради.

Развијање — Ваш сусед треба што пре да оде на рад; он се жури; полази. Стигне у радионицу сав задуван и тек тада примети да је заборавио некакву алатку, мора да се врати и да је донесе. Није хтео пет минута размишљати о свом послу и сад губи читава два сахата. Колико људи, на тај начин, кваре свој посао само што су се и сувише журили! Колико сте пута и ви сами рђаво израдили своје задатке само зато што сте их хтели изградити и сувише брзо. *Не употреби се ниједан минут на размишљање и отуда резултат: да се изгуби сто пута онолико времена, колико се веровало да се добило.*

Ова журба изгледа да је болест времена: треба брзо ићи; свако се жури. Погледајте само на улицу, свако без разлике трчи: све се служи трамвајем и колима само да се што пре стигне; свуда је права вртоглавица, право бунило. Тако је исто и са човечјим животом: он жури, а људи то и не опажају; никад се не заустављају да о том размишљају; они умиру пре но што сазнаду за што су живели. Не журите се тако; размислите пре но што отпочнете какав посао, ма какав рад био, нарочито пре но што отпочнете живети. *Размишљајте: то је једини пут да улудо и некорисно не растуристе своју моћ, време, па чак и своје биће.*

Бурни стварају себи илузије, немарљиви су још више криви: Идете у школу с рукама у џеповима; путем заврђујете тамо-амо. У школи вас питају, преварили сте се шта вам је задатак, научили сте оно што ће вам требати тек после два-три дана, То вас зачуђава. Будите мало више обазриви; размислите шта вам ваља радити пре но што освоји дан. Размишљајте о свом понашању и његовим последицама. *Не остављајте ништа случају, ваша успавана небрежљивост донеће вам тешку јаву.*

Закључак — Без размишљања нема воље; не размишљати значи изгубити време и живот.

Немање воље и непажљивост: расејан, растројен човек

Увод — Човечји живот тражи пажљивости: људи који нису пажљиви такође нису ни енергични.

Развијање. — Понеки људи имају увек понеколико идеја у глави: за будућност чине многобројне планове врло магловите, празне, и ни приједном се чврсто не задржавају; да један од тих планова остваре одају се изучавању; зарад другог опет предузимају путовања. Дохвативши се свега површно, а ништа дубоко не проучивши, почињу све, а ништа не довршавају. То су неспособна створења, јер нису умела изабрати један циљ својим напорима и при њему се задржати. *Њихова немоћност за рад дошла је од њихове немоћности да буду пажљиви, од сувишног растурања њихова духа.*

Још су неспособни и они које пажљивост замара, растројава. Ученици, усред каквог предавања, гледају како лети каква мушица; нису у стању да до краја прате какво објашњавање, они се њим не користе. Званице остају непосвећене разговору и сневају; они се не користе оним о чем се говори. Људи занемарују своје послове због своје нарави и због каквих ситних случајности; они немају никакве вајде у туђем искуству.

Лакомислен човек не поправља се у својим погрешкама, никад није ни за што.

Напоследку су неспособни они лаки и површни духови, којима су озбиљне ствари досадне. Ова се млада девојка интересује само сићушним стварима. Озбиљна питања! За то се тражи велики душевни напор.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Па тако се исто и млади људи забављају и одлажу за доцније бригу да размишљају о озбиљним стварима. На тај начин и цео живот прође у тричаријама; најтугаљивији проблеми остављени су унапред на страну. На њих нико неће ни да мисли. *Децо, живот је човечји озбиљан, треба на њ обратити пажњу, немојте да вам живот промакне са ваше лакоумислености.*

Закључак — За један час само једна ствар озбиљно и паметно смишљена. Без пажње нема воље.

Усмена питања — Пре но што почнете ма какав било посао, да ли о њему размишљате? Зашто? Зашто се не треба и сувише журити? Да останете верни својим одлукама, треба ли да будете пажљиви? Зашто? Да ли је увек лако бити довољно пажљив?

Писмени задатак — Опишите растројена ученика и покажите зашто ништа не зна.

Воља и напор: како да постанеш енергичан

Увод — Кад се на нешто одлучиш, после дугог и зрелог размишљања, треба то одважно и да извршиш. Но посао не иде сам собом, за њ треба напора.

Развијање — У кући мати вам даје ричинусов зејтин, знате да ће вам тај лек помоћи и учинити добро: треба вам учинити напор и зејтин прогутати. У разреду некакав вам друг непрекидно досађује, знате да би била права бруталност ударити га руком, треба вам свладати се и не ударити га. Доцније пак другови из исте радионице зваће вас у крчму; знате да ће вас алкохол отровати, и тога ради треба вам учинити напор, па да не подлегнете рђавом искушењу. *На тај начин треба вам се врло често борити против разних склоности, против својих инстинката: владање, и то потпуно владање собом, тражи непрекидни напор.*

Да бисте постали енергични не одлажите никад ништа за доцније; испуњавајте одмах оно, што вам је разум наложио. Одлагати за сутрадан значи пустити вољу да ослаби. Одважни, слободно приступајте послу.

Да бисте постали енергични очершкавајте своје тело. Вежбање, потпомажући здравље, развија мишиће и даје снаге; погледајте снажно дете како скаче из постеље, како се не плаши зиме, како је одважно.

Да, напослетку, постанете енергични, челичите свој карактер. Навикавајте се и на мисли непријатне, досадне или тешке, које нису у стању да задовоље увек ваше жеље. Размажено дете пробудиће се, очајавајући при најмањој препреци.

Закључак — Будите снажни: живот је мучан, а пут је дуг.

Немање воље и немарност: увроци и последице

Увод — Воља није свакад способна за потребан напор.

Развијање — *Понеки људи мисле о једној ствари, дођу до паметне одлуке и не извршују је: они виде шта им ваља радити, желе да*

то учине, али не могу. Пијаница гори од жеље да се окане пића, али је ипак оно јаче од њега. Његова се воља повија, посрће кад он треба да да доказа своје мушкости, снаге.

Ова немоћност воље често се удружује са слабошћу организма, а прате је умор и исцрпеност. Слабуњаво, болешљиво дете увек задршће, кад му треба учинити какав напор. И при повратку из радионице, кад је тело клонуло, кад су удови преморени, сам онај натпис над кафаном хипнотише радника. У том тренутку је помисао на здравље магловита; свест о срећи је замрачена, он је сломљен и нема снаге да се одупре.

Ову немоћност воље увек прати болест духа: лени сте; знате да ћете од тога трпети пре или после, хтели бисте да радите; али баш у тренутку кад би то требало да буде или вас позове какав друг, или сте нерасположени. Помисао о раду остаје неодређена, колебаљива; заборавите је, кад је треба задржати и утврдити. Слабост вашег духа удара вас немоћношћу.

Ова немоћност воље ускоро се обележава општом малаксалошћу: Погледајте овог дечка: кад корача посрће, колена му клечају, леђа су му повијена; кад седне стропошта се, рукама се одупире о сто; кад пође да ради зева, тегли се, гунђа. Кад га човек погледа рекао би да у њему нема ниједне кошчице, научимо се да у њему гледамо створење које нема снаге за отпор.

Закључак — Немарност вуче нераду, инерцији.

Воља и навика: добре и рђаве навике

Увод — Човек би се исцрпео непрекидним напорима: у помоћ му притичу навике.

Развијање — Првинут, кад мало детенце покуша да ода, падне и удари у плач; потом покуша да се дигне и да почне поново, лагано, устежући се, да бацака ногу пред ногу; читави месеци прођу док оно не научи да маневрише ногама. Сад већ корача, трчи, навикло је на то. *Навика чини да постане лако и пријатно оно, што је у почетку било тешко и непријатно.*

Навика вам је помогла у вашем делу ослобођења. Некада вам се чинило тешко да се уздржавате и да уклањате знаке нестрпљивости; али сами сте свладали своју природну нестрпљивост, и сад се никад више не лутите, прави сте углед стрпљења, и сматрате да је врло лака ствар остати мирни. *Немогућно је остало могућним.*

Навика вам је ослободила вашу активност за нова освојења. Без ње изгубили бисте живот, учећи да корачате; без ње сатрли бисте младост лечећи се од најмањих погрешака.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Но она вас је ослободила ситних брига и можете мислити о крупнијим погрешкама. *Захваљујући навизи човек је у стању да сачува своју снагу за много узвишеније ствари.*

Пазите само да се навика не окрене против вас, и да не постане злокобна. Као дете навикнете се да лажете; као младић да пушите; као свршени човек да пијете. Немогућно је све ове навике укинути: ваша воља је парализована.

Бдите над својим навикама и зарад тога пазите на сваки свој поступак. При првој лажи, при првој цигарети, при првој чаши алкохола, треба спречити порок који се рађа. После ће бити и сувише доцкан.

Закључак — Пазите да вам се не наметну рђаве навике, гледајте да сами одаберете добре.

Усмена питања — Радите ли само оно што је вама zgodно и пријатно? Да се учини што корисно да ли је потребно бити снажан? Може ли се рачунати на човека слаба и мекушца? Зашто? Како се стичу рђаве навике?

Писмени задатак — Показати по једном примеру, који је узет из личног искуства, да се ни до чег не долази без муке.

Воља и стрпљење

Увод — Неколики ретки и кратки напори су можда потајна трзања и скокови енергије: они сигурно не сачињавају вољу.

Развијање — *Сваког тренутка хиљаду тешкоћа очекују човека и застрашавају га.* Ви сте ђак: задатак је тежак и сложен. — Онај је дрводеља те му је храст врло тврд да га претестерише. — Онај тамо опет земљорадник је, па је повукао криву бразду. Цела се природа удружује против вас; да не бисте изгубили присуство духа, сматрате сами себе за права анђела стрпљења. Пријатељу мој, *и т се не постиже без муке, треба стрпљења, па да се човек научи у свој занат, да га научи и да га добро ради.*

У васиони вам људи нарочито сметају. Кад се загњурите у решавање и израду задатака мали братић вас тек викне; у разреду вас ваш друг поред вас гура лактом; на улици вам какав невоспитани добади по какву увредљиву реч. Па и доцније, маса је оних који ће вам сметати, маса је оних који ће вас у вршењу посла спречавати. *Треба стрпљења, па да човек не буде непрестано нервозан, љутит, увек ван себе.*

Али, и у вама самима је маса најнепријатнијих ствари. Кад је једног порока нестало, рађа их се других стотина. И да се ослободите само једног јединог колико вам времена треба. Нисте мађионичар и ваше лености не може нестати при првом покрету чаробног штапића; она ће се сакрити иза хиљаду примамљивих изговора, јуче су били криви пријатељи, данас за-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BS

бава или игра, а сутра какав празник. Будите стрљиви, останите непоколебљиви.

Да постанете стрљиви, научите да budete пажљиви. Трудећи се и паштећи се, ученик ће решити задатак и другипут већ ће ићи лакше. Брижљиво наоштривши тестеру и секиру дрводеља ће моћи престругати храст. Снажно држећи плут у рукама земљорадник ће моћи истерати праве бразде. Само ће пажљив човек триумфовати над природом: — триумфоваће над оним силним досадама, јер пробудивши се, неће дати да га занесе бихово изазивање и дражење. Човек ће напослетку триумфовати над утварима.

Закључак — Стрљење: дајте добром семену, разуму, времена да клија и да расте.

Воља и истрајност

Увод — Није довољно остати миран: треба бити снажан.

Развијање — Не уображавајте да треба, с времена на време, да покажете некаку изванредну вољу, па да се можете одмарати целог свог живота. Пре свега ретке су данас прилике да човек може бити херој; сем тога лепо усамљени акти енергије, — о којима шевате личе на звуке трубе али без одјека; само ће се чути дах и ништа више.

Никакав рад, па ма како био мален, није равнодушан према вашем ослобођењу. Ваша ће се енергија утврдити само према оном како се ви будете дизали из постеље, како се будете облачили, како будете прилазили послу. Одважност војника доноси победу над непријатељем. Историја нам за то пружа много примера.

Свакодневном својом енергијом нећете задивљавати свет, али ћете постати људи. Одупирући се својим погрешкама, редом једној по једној, постаћете паметни, разборити. Сав напор страшног лава није успео да прекине конопац: мали зуби једнога мишића били су у стању да преглођу влакна и да се тако лав ослободи.

Ко зна, усталом, шта ће учинити од вас ови мали напори које обнављате сваког дана? Последице истрајности чудновате су; једино истрајност чуда ствара. Удари секире једно за другим прокрчили су непроходне шуме; бразда за браздом па су читави неплодни крајеви претворени у праве житнице; камен по камен па се подигну палате: цео је напредак човечанства у милијунима сићушних и незнатних ствари. Исто је тако природа створила планину, прокопала равнице и начинила површину земљину. И оно што ни природа ни човечанство нису могли учинити, ви се гордите или сте наивни да ћете моћи; ви бисте се хтели отрести помоћи времена, овога великог грађевинара свих великих предузећа. Заблуда и погрешка. *Будите истрајни.*

Да budete истрајни научите се да budete пажљиви. Бити истрајан значи држати се једне идеје и остати при њој до њезина потпуна оства-

рења. Онај се ковач већ неколико дана бори са оном гвозденом полугом; на њу непрестано мисли, на њој су му усредсређене његове мишице, цело његово биће. Он ће успети у свом послу.

Закључак — Посветите своју радљивост и своју снагу идеји да постанете разложан, паметан човек.

Немање стрпљења и истрајности: ђуд

Увод — Немојте се чудити што су деца, још врло неразвијена духа, тако често ђудлива.

Развијање — Она не могу да учврсте једну идеју у својим малим главицама; она су лакомислена и растројена. За њих је такође дуже учење права осуда. Узму да читају и уче, чују некакву ларму, устају с места, гледају кроз прозор и одлазе на улицу. Тамо већ заборављају на своју књигу. Ова ветрењаста деца не раде корисно и озбиљно.

Осећаји који су у њима површни су: она живе од минута на минут, прелазе од сувишне бујности у малаксалост. Лако их је насмејати док им се још котрљају сузе низ образе. То вам је она прича о оном дечку који плаче и који се смеје. Како да поверујете њихову тврђењу о непроменљивој љубави? Сутрадан она ће заборавити и смрт своје мајке.

Њихове су жеље пролазне и разнолике и сама не знају шта хоће.

Њихове су жеље заповести; ако им свако није покоран роб, и то одмах, каква љутња! Погледајте размажено дете: ако му се одмах не да бонбона коју тражи, оно плаче, дере се. И неће ништа ни да чује ни да зна: ни савет, ни миловање: гура ногама и дречи.

Деца су ђудлива зато што им је памет слаба; њихова је воља нестална и променљива, с тога што не могу да буду пажљива према једној идеји. Води их ђуд, окрећу се према случају, повикају се по најмањем поветарцу као оно ветреушка на кућњем крову.

Закључак — Или се треба управљати по свом разуму, или пак бити мучен немоћном анархијом ђуди.

Усмена питања — Ради ли човек све што хоће, без муке и труда? Да ли му често треба стрпљења? Како човек успева да буде стрпљив? Хоћете ли да budete паметни, разложни од данас до сутра? Какве су последице истрајности?

Писмени задатак — Прочитати басну „Лав и миш“ и објаснити пословницу „Стрпљење и време учине више од силе и беса“.

Немање стрпљења и истрајности: љутина

Увод — Човек који не уме собом да управља лако се наљути.

Развијање — Љут је човек луд. Лице му је црвено, жиле су му набрекле, зуби стегнути, очи исколачене, глас му је промењен, на уста пенуши,

изгубио је човечји изглед, ништа више не слуша, не зна шта говори, не зна шта ради: изгубио је памет.

Овај је лудак груб и неваљао: — држање му је изазивачко, мишићи су му набрекли, песнице су му испружене унапред; спреман је да напада. Удара! постаје страхан према својој жртви, осећа задовољство кад види како она трпи.

Овај је лудак опасан: удар песницом по лицу жртве може код ње изазвати слепило; удар ногом може жртви пребити какву кост. Кад је ударио, каје се, али доцкан.

Избегавајте да се љутите. Наступи су у почетку ретки: човек се наљути због какве озбиљне ствари, друг је на пример преврнуо и просуо мастило по чистој свески; човек се љути са разлогом: лажно оптужење или самоволна жестина. Али, мало по мало, наступи постају навиком; најмање непријатности раздражују, карактер се погоршава; а ни због чега (суна је сувише топла, суна је сувише хладна) човек се распаљује и постаје бесан.

И други после трие због ове промене у карактеру: друг у школи постаје неваљао, свађалица и убојица; брат мучи своју слабију сестру; сусед тужи суседа. Раздражљив човек је прави страх за друге. С њим је немогућан живот у школи, у породици, у друштву.

Закључак — Човек се љути што не може да поднесе ма какву непријатност и досаду, а сам постаје несношљив.

Љутња: узроци и лечење

Увод — Зашто се људи тако лако љуте?

Развијање — Љути се човек слаб телом. Радник, по повратку из радионице, исцрпљен претераним напором, не може да трпи да му се деца играју. Болестан се човек енервира на најмањи шум: кад се врата отворе од тога не може да спава; припишу ли му какав лек, лек је горак, рђав, о њему се рђаво брину и старају, хоће сви да га што пре нестане. Погледајте само на оне недонесене, алкохоличаре, на све оне чије је тело несавршено или чији су нерви преко сваке мере раздражени: пијаница претура у кући, бесни, разбија посуђе и што стигне, туче жену — наређује деци да гладна полежу у постељу.

Слабост, па било да долази од исцрпљења или из сувишног раздражења, припрема суровост. Гледајте да будете здрави, да сте снажног састава, ако хоћете доцније да будете мирни људи.

Љути се такође и онај који је слаб духом. Погледајте децу: госпођица нема лутке: она виче, цичи. Онај који је неспособан да буде пажљив, такође је неспособан и да господари сам собом; он не уме да се одупре својим жељама, својим страстима. Бити пажљив значи обезбедити себи хладнокрвност.

Гледајте да се никад не наљугите, јер суровост, било у речима или у поступацима, не доказује баш ништа. Ваш вас друг увреди: ударити га не значи показати му да он нема право; то би значило светити му се, а не учинити што правда налаже. Много је боље пристати да други верује да сте можда ви криви што се њега тиче; онај који је паметан знаће то, он има поверења у своју ствар. — Напоследку, ваша ће бруталност породити у телу гнев и љутњу. Љутња је увек варварска и кристрасна.

Ваша мирноћа није нигковлук. Данас сте на пример остали равнодушни и продужили сте пут. Али кад онај који вас је увредио буде дошао к себи, кад се у њему буду појавили добри осећаји, тражите од њега искрено обавештење, ако буде потребе изгрдите га, биће посрамљен и збуњен, и гледаће да то више не понови. Кад одрастете мораћете да подносите многе и многе неправде. Нећете према њима резигнирати. Али нећете против њих позивати на буну, и узети у руке стрелу и мач. Не: потражите свему узрока: чим узрок отклоните, отклонили сте и последице. Лекар се не плаши болести, он се на њу и не љути, тражи јој симптоме, и кад их нађе лечи болест и исцељује болесника.

Закључак — Оруђе које вам пружа љутина отровно је, оно које вам пружа разум једино је које има дејства.

Енергичан човек и човек без воље

Увод — Сад сте господари сами над собом.

Развијање — Никад не радите на дохват и размишљајте о свему што радите. Као прави творац свега овог рада ви ћете без устезања подносити све последице: пристајете да сносите цуну одговорност.

Ваш живот има циљ, према томе ћете удесити своје мисли, свој рад; никад нисте у несугласици сами са собом. Черст карактер, частан живот.

Напоследку, каква радост кад постигнете резултат, коме сте се надали, и за којим сте тежили. Човек који стигне на врх брега срећан је што може пуним плућима да удисне свеж брдски ваздух, што може да се нагреје сунчане светлости и што може на далеко да гледа плави хоризонт. Цела природа издиже га.

Човек без воље, наизглед, никад не размишља о оном што ради. Јутром се диже из постеље, увече леже, једе, пије и отаљава свој посао као каква добра машина, не прима на себе последице својих погрешака, и да би избегао сваку одговорност постаје равнодушан, не хаје ни за што. Без воље нерадност и неодговорност.

Живот се растура без циља, како кад настану прилике и нестаје га. Догађаји иду један за другим у нареду: човек иде тако исто као какав брод без крме, путујући како га таласи дохвате и одбаце.

WWW.UNIBIB

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Напошетку човек без воље је тужан: Ништа се на њ не смешка, ништа му не успева. И најмањи посао га узнемирава, препрека га плаши. Незадовољан је самим собом и другима; очајава. Из недостатка енергије често се пута појављује неврастенија.

Закључак — Будите срчани, будите енергични.

Усмена иштања — Зашто се човек љути? Насликајте човека љута. Волите ли раздражљиве људе? Зашто? Шта треба радити па да се не љутите? Да ли љутња служи чему?

Писмени задатак — Показати да народ не може ништа учинити с људима који нису енергични.

„Le Volume“.

НАСТАВНА ПРОГРАМ У ОДНОСУ НА ПИСМЕНОСТ

ШКОЛСКО И КУЛТУРНО КРЕТАЊЕ У СРПСТВУ, СЛОВЕНСТВУ И СТРАНОМ СВЕТУ

НАСТАВНИ ПРОГРАМ У БУГАРСКИМ СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Претпрошле године у Бугарској је донесен нов закон о средњим школама. О њему је било речи и у нашим школским и просветним листовима, а у *Наставнику* (за 1909. год.) донесен је у прилично опширном изводу. На основу тога закона прописан је, прве половине ове године, детаљан програм рада за мушке и женске гимназије и за педагошке школе и ових дана објављен у *Архиву бугарског министарства просвете* (стр. 37.—144. св. 1. књ. III). Како су и прилике за школски рад код нас и Бугара у многоме сличне и како се, нарочито у последње време, истичу обостране жеље, да и у томе раду буде више везе, него је до сада било, биће вредно и од интереса изнети на овоме месту мало детаљнији преглед поменутога програма.

Бугарски закон о средњим школама предвиђа за мушке тројаку гимназију: класичну, полукласичну и реалну, за женске: реалну и полукласичну. Највећи део рада, разуме се, подједнак је у сва три (два) одсека, али има одступања, чешће, у обиму и начину рада, а где-где и у материјалу, који треба прећи. Гимназија, као што је познато, има пет разреда (пре ње *прогимназија*, сасвим друкчијега типа), према томе њихов први разред одговара нашем четвртом.

1. Бугарски језик се подједнако предаје у свима поменутих школама. Задатак је предавању: а) да се ученици и усмено и писмено потпуно навикну на књижевни бугарски језик и б) да се упознају са историјским развитком језика и књижевности, по могућности у вези са развојем књижевности европских народа.

У *I разреду*, са 4 часа недељно, предаје се „старобугарски“ (старословенски) језик (упоређујући форме са новобугарским) и стилистика (уз читање и писмено вежбање).

У *II*, са 3 часа недељно, довршава се учење „старобугарског“ и читају се обрасци ново-бугарске литературе с језичним и књижевно-историјским напоменама, као спрема за рад у *V* разреду (проза: летописи, мемоари, биографије, путописи, карактеристике, беседе; поезија: народне песме, елегје, оде, химне, сатире, народне и уметничке приче, басне, балладе, песничке приповетке, роман, драма).

У III разреду, са 3 часа, почиње изучавање литературе, и то опште и народне (одељци из *Илиаде*, *Одисеје*, поједине грчке трагедије и комедије; римска комедија, говорништво и дидактична поезија; црквени беседници IV века; Методије и Кирило; главнији писци старе бугарске књижевности, до пронасти; бугарска народна поезија; алокриви; средњовековни епоси: „Песма о Роланду“, „Нибелуншка песма“; основи средњовековне драме; почетак нове светске литературе; хуманизам; Данте, Петрарка и Вокачио).

У IV разреду, са 3 часа, само општа књижевност (ренесанс са Сервантесом; Шекспир; Корнељ, Расин, Молиер; Б. де-сен Пјер; Лесинг, Шилер, Гете; Валтер Скот, Шатобријан, Вајрон, В. Иго, Пушкин, Ђермонтов, Адам Мицкијевић; Гогољ, Тургенев, Толстој; Ибзен).

У V разреду, опет са 3 часа, у првом полугођу: поглед на чињенице у књиж. покрету Бугара и на утицај Грка, Срба и Руса (Пајсије, Софроније, Венелин, Берон и т. д.), главне идеје за време духовног препорода, скупљање дела усмене народне књижевности, развој бугарске лирике (Славејков, Чиндуков), епоса, историје, драме (Војников, Друмеv); Л. Каравелов, Хр. Ботев, Ив. Вазов, А. Константинов; поглед на преводну белетристику од ослобођења. У другој половини: уметност и њене врсте, поезија лирска, епска и драмска.

Писмени радови у I разреду су двојаки: обични, домаћи, који се могу давати после сваке лекције (обично преписивање, препричавање, обртање из директног у индиректни говор и обрнуто и т. д.) и 12 обавезних (неки се и од њих могу радити код куће), од којих наставак 6 мора у свему поправити, а остале само у главним грешкама, и то код слабијих ученика. У II разреду има 10 писмених радова (5 се у свему поправљају); у III, IV и V 8 (4 попр.). Обрађују се: доживљаји ученички, описи слика и приче по сликама, карактеристика историјских лица, догађаја, епоха, анализа књижевних састава, историјско-литерарне и опште теме.

2. Француски језик предаје се у мушким и женским гимназијама и то до V разреда с поједнаким бројем часова (3 недељно). Циљ је учењу: 1) постићи правилан изговор и коректно усмено и писмено изражавање; 2) научити толико, да се може самостално користити литературом; 3) упознати ученике с најглавнијим делима француске литературе последња три века. При учењу се полази од датог текста, нове речи се не уче лексикално, већ као саставни делови текста; морфолошке особности језиковних формама уче се у вези са њиховим синтактичним функцијама у реченици, а уз одељке из дела писаца дају се кратки биографски подаци о писцу и историјско-литерарне напомене о епоси. Обука бива већином на француском, у нижим разредима граматичке категорије изводе се индуктивно, у вишим се обраћа нарочита пажња на етимологију и синтаксу.

У I разреду: понављање пређеног у прогимназији, основи граматички (именица, глагол, придев, личне заменице, глаголи, прилози, предлози), читање, препричавање, учење напамет, писање по диктату, одговарање на француском на задана питања. Годишње 6 писмених радова у разреду.

У II разреду: сложена реченица, апсолутна и релативна времена, сибјонтив, кондиционал; читају се „Le tour de la France“ (Врсно, из колекције „Prosateurs français“) и одељци изабрани, да би се ученици упознали са историјом француског народа и њиховим националним духом. Годишње 4 писм. рада у школи; могу се давати и лаки одељци за превод на француски.

У III разреду: обраћање пажње на синтактичке особности, тананости, галицизме, деривације и композиције. Треба прочитати бар једно дело у целини. Препоручују се Paul et Virginie (С. Пјер), Dialogues des morts (Фенелон), Aline (П. Бурже), Contes (А. Терије), L' Arlésienne (А. Дод) и одељци из *Morceaux choisis des auters français*. Годишње 4 писмена рада у школи као и у II разреду.

У IV разреду: етимологија и синтакса (на штиву), читање ког дела прозног из последња два века (препоручује се избор између Лотијева *Pêcheur d' Islande*, Волтерова *Siècle du Louis XIV*, први део Додојева *Le petit chose* и Босијетових *Discours sur l'histoire universelle*. део IV), читање бољих песама из „Les cent meilleures poèmes lyriques de la langue française“, књижевно-историјске напомене о штиву и биографски подаци о писцима, разговор о прочитаноме, усмено и писмено излагање тога истога. Писмена су вежбања као и у III р.; диктују се непознати текстови; у разреду 4 писмена рада на годину.

У V разреду (у класичном одсеку 3 часа, у реалном 2 недељно): понављање пређеног градива е обзиром на захтеве о испиту зрелости, читање једног класичног дела у целини (избор од Расинове *Atalie*, Корнејева *Cid-a*, Молијева *Tartuffe-a* или *Les femmes savantes*), књижевно-историјске напомене о делу и епоси, биографски подаци о писцу. Вежбања као у IV разреду; годишње 2 задатка у разреду.

3. Немачки језик, као и француски, предаје се и у мушким и у женским гимназијама, и то у свима разредима са по 3 часа недељно, а циљ и начин предавања у свему су као и код француског.

I разред: понављање пређеног у прогимназији, члан, промена именица по свима променама, придевска промена и компарација, заменице, бројеви, темпорални и модални помоћни глаголи, слаби глаголи у главним облицима, најчешћи јаки глаголи, предлози с 4. и 3. п., ред речи у простим и главним реченицама, безлични глаголи, директни и индиректни говор. Читају се и претресају дужи прозни и краћи поетски састави. Као писмена вежбања дају се диктати, одговор на дата питања, слободно излагање лакших састава. Годишње 4 задатка у разреду.

II разред: понављање и ширење градива из I разреда, особности у промени или форми, придев са именицом, сложени глаголи, пасив и актив, опширније о јаким глаголима, предлози с 2. падежем, исказивање жеље, могућности и погодбе, сложена реченица. Сем приповедне прозе и песама читају се и драмске сцене. Писмени радови у главном као у I разреду, али се још пишу писма и описи, а и преводи се и с бугарског на немачки. Годишње 4 разредна задатка.

III разред: сем понављања и опширнијег проучавања још и синоними и омоними, сложене речи, неправилни глаголи, употреба времена и начина, глаголи с допунама у 2., 3. и 4. пад., предлози с два падежа, споредне реченице. Читају се разни одељци једног дела и проверава се оно, што се код куће прочитало. Одељци се узимају из дела, која су најкарактеристичнија за развој немачке књижевности. Писмени радови као у II разреду, још и излагање домаће лектире; годишње 4 разр. задатка.

IV разред: главна пажња обраћа се на етимологију и синтаксу, чита се у целини које прозно дело 18. или 19. века и неколико лирских песама.

Напомене и прегрес као код француског. Писмено вежбање као у III р., а сем тога се диктују и непознати текстови. Годишње 3 разредна задатка.

V разред: у свему се ради, као што је прописано за француски.

4. Изучавању **руског језика** циљ је, да се може слободно користити научном и лепом књижевношћу, а предаје се у II и III разреду са по 2 часа недељно и у IV са једним часом.

II разред: течно читање, правилно изговарање, фонетички закони с особитом пажњом на акценат, изучавање руске морфологије упоредо са ст. словенском; превођење с руског из читанке (прозни и поетски одељци). У другој половини године два разредна вежбања (диктати 15—20 редова из познатог текста).

III разред: читају се дужи одломци и краће целине најбољих руских белетриста и преводе се на бугарски; кратки подаци о писцима и опште напомене о делу. Годишње 4 разредна задатка (диктовање, одговори на питања из познатог текста с допуштењем да се ученик служи текстом).

IV разред: по могућности треба прочитати који рад у целини од Пушкина и Гогоља на овамо и говори се с ученицима о садржини. Годишње 2 задатка (одговор на питања из проученог текста). Ако је могућно, обука треба да буде на руском.

Као лектира у III и IV разреду препоручују се подесни радови ових писаца: Пушкина, Гогоља, Ђермонтова, Тургењева, Толстоја, Корољенка и Чехова.

Класични језици уче се у тој намери, да свршени гимназиста може разумети и преводити најлакше грчке и латинске писце.

5. **Латински језик** предаје се у класичним и полукласичним гимназијама и то са овим бројем часова: I разред (оба одсека) 5 часова недељно, II разред класичне гимназије 4, полукласичне 3, III класичне 4, полукласичне 3, IV (оба одсека) по 4, у V класична гимназија 5, полукласична 4.

I разред: азбука, изговор, дужина слогова, нагласак, правилни облици именица и придева, заменице и бројеви, глагол esse, I, II и IV врста глагола у целини, од III садашње, пређ. невршено и прво будуће. Чита се из читанке и преводи и с латинског и с бугарског, а при читању се објашњавају лакша синтактичка правила. Разредна вежбања по два двомесечно, и то кад се подесни одељци заврше (краћи превод са бугарског на латински).

II разред класичне гимназије: неправилна промена глагола (заједно с целом III врстом) и имена, deponentia и semideponentia, v. anomalia и defectiva, опширније о бројевима. Читање из читанке и превођење обострано уз опширније синтактичке напомене. У четвртном двомесечју, место читанке, читају се биографије од К. Непота (Милтијад, Ханибал, Катон). Вежбања као у I разреду.

У истој разреду *полукласичне гимназије* програм је исти, само се Непот не чита.

III разред класичне гимназије: у првој половини године, са једним часом недељно, кратко систематисање синтактичких правила и упоредо с тим превођење из De bello Gallico (рат с Хелвећанима и са Ариовистом, или Галеки устанак); у другој половини прва и трећа беседа Цицеронова против

Катилине. Разредни задаци по један двомесечно (превод новог текста из писаца који се уче, превођене без речника, јер наставник казује нове речи).

Исто то вједи и за *полукласичну* гимназију, али се из Цезара узима мање грађе, а из Цицерона се преводи само први говор.

IV разред класичне гимназије: у првом полугођу изабрана места из Тита Ливија (неминовно: оснивање Рима и изгнање Тарквинија Охолог), у другом из Овидијевих *Метаморфоза* и упознавање с хексаметром. Задаци као у III разреду.

У *полукласичној*: првога полугођа трећа беседа Цицеронова против Катилине, из Ливија оснивање Рима, изгнање Т. Охолог; друге половине године као и у класичном одсеку. Задаци као у III разр.

У *разред класичне гимназије*: првога полугођа првих 15 глава из Тацитових *Анала* и одељци из *Енеиде* (нарочито почетак I песме и делови II и VI); друге половине: оде, епосе, епистоле (нароч. II) и сатире (нароч. I и IX из прве књиге) Хорацијеве. Задаци као у III разр.

У *полукласичној*: све као и горе, изузевши Хорација. Задаци као у III разреду.

У *женским полукласичним гимназијама* исто што и у сличним мушким школама, само се у I разр. (4 часа недељно) из читанке узима мање градива.

6. Грчки језик учи се само у класичним гимназијама, почевши од II разреда, и то са по 5 часова недељно, изузевши III разред, у коме су 4 часа.

II разред: најглавнији делови фонетике, правилни именски и глаголски облици. Из читанке се преводи с грчког на бугарски и обрнуто и објашњавају се лакша синтактичка правила. Разредни задаци два пут у двомесечју (кратке реченице превести на грчки).

III разред: неправилности у именским и глаголским облицима, двојина код имена и глагола, неправилни глаголи. Опширније из синтаксе (на тексту, који по могућности треба да буде извадак из целине). Вежбања као у II р.

IV разред: у првој половини године одељци из Ксенофоновог *Анабазиса* (нарочито Кир, битка код Кунаксе и бављење Ксенофоновог у Тракији); у другој одељци из Херодота (нарочито о Тракијцима и о Персијском рату). Задаци једном у двомесечју (за превод одељци поменутих писаца, с допуштењем употребе речника).

V разред: у првој половини године једна цела песма из *Илијаде* (I или XXII) и одељци из других; у другој прва Демостенова олимпијска беседа и из Тукидида почетак Пелопонеског рата. Вежбања као у IV разреду.

О писцима се казују главније напомене; при преводу обраћати већи део пажње на смисао.

7. Историја се предаје у свима разредима и у свима школама, и то у првоме разреду класичне гимназије са 4 часа, а осталим школама са 3 часа недељно, у II разреду са 3 часа, III и IV са по 2 и у V са 3 часа.

У *I разреду* треба прећи *стару историју*: праисторија, историја источних народа, Грци (географија и етнографија Грчке, Грчка до Персијских ратова [Спарта, Атина], ратови Грчко-персијски, Пелопонески рат, Македонска држава [Филип II, Александар]), распадање Александрове државе, Грчка пред пад под Рим, општи преглед грчке културе), Римљани (географија и етнографија, завојевања, република, империја [Август и не-

гови наследници, култура за време империје, хришћанство. Константин Велики, последњи дани империје, упоредни преглед грчко-римске културе и друштвенога уређења]).

У класичном одсеку опширније: грчка и римска митологија, политичко уређење, унутрашњи и домаћи живот класичних народа (кућа, породица, обреди, позоришта итд.).

II разред има историју *средњих секова*: нови европски народи (Германци, пролазак западне римске империје, подизање папске власти, Франци у Галији, Англосакси у Британији, Словени у опште, Бугарска за време Бориса и Симеона, Моравска под Светопуком, Чешка за време Вјачеслава, Пољска под Болеславом Храбрим, Русија под Свјатиславом и Владимиром, Балтијски Словени и њихово пропадање), Византија VI—XII века, Арабљани (Мухамед), превласт феодализма и врхунац папске власти (борба против папе, крсташки ратови, подизање градова), духовни живот (византијско-словенска култура и романско-германска), оснивање нових држава у Европи (Енглеска, Француска, Шпанија, Германија, Пољска, Русија, Угарска, Балканско полуострво [узајамни односи између Србије, Бугарске и Византије, Турци, Флорентинска унија, пад Цариграда, растење турске моћи према северу], Италија), ренесанс (тежња к изучавању класичких старина, проналасци и открића).

У *III разреду* прелази се *нова историја*: реформација (карактерне црте нове историје, шпанске и португалске колонije, промена економског живота у Европи, италијанска просвећеност, реформација), реакција (католичка реакција, борба Шпаније и Холандије за трговинску надмоћност, криза монархије у Француској, католичка реакција у Енглеској, Пољска и Русија за време реформације и реакције, Триестогодишњи рат, културно стање за време ове епохе), Европа за време апсолутизма (апсолутистичке тежње енглеских Стјуартоваца, велика енглеска револуција, апсолутизам у Француској, подизање Пруске и Русије и опадање Пољске и Шведске, Енглеска у XVIII в., борба северо-америчких држава за независност, остаци старог режима у Европи, култура XVII и XVIII века).

У *IV разреду* је *најновија историја*: револуција (припреме, узроци и ток, револуција у Европи, ратови, империја у Француској, пруске реформе), XIX век (општа европска реакција и револуциони покрети у јужним полуострвима, рестаурација у Француској и Јулска револуција, Енглеска у првој половини XIX века, Јулска монархија и Фебруарска револуција у Француској, утицај Фебруарске револуције на Германију, Пруску, Италију и Аустрију, епоха националног преображаја у Европи, развитак демократства у Енглеској, разнички савези, Сједињене државе у Америци и у Аустралији у XIX веку, бела раса и Јапанци на крају XIX века [руско-јапански рат, руска револуција, Дума], општи преглед балканских држава крајем XIX и почетком XX века [Македонско питање и револуција, преврат Младотурака, турски устав]).

У *V разреду* даје се један час недељно ради прегледа главнијих момента и чинилаца *културне историје* (постанак и развој људске заједнице, почетак материјалне културе, трговина, проналасци, религија, постанак и развијање писања, уметности и науке, постанак и развој власти, сталешке борбе [радничко питање и захтеви пролетерски], политичке револуције, светски значај великих ратова, велике личности у историји) и два часа за детаљно проучавање *бугарске историје*. Градиво које треба прећи подељено је у пет већих одељака: етнографија и историја данашњих бугарских земаља до осни-

вања првог бугарског царства (Трачани и Илири, Словени и њихово досељивање на Балканско полуострво); прво бугарско царство (оснивање и ширење, стапање Бугара и Словена, Борис, почетак „старобугарске“ књиге, политичко-културно уједињење свих Словена на Полуострву („златан век Симеунов“), религиозно-политичко опадање Бугарске, „уједињење Словена у западном делу Полуострва“ [Самуилова држава]); друго царство (борбе за ослобођење Бугарске и њихов завршетак, ново ширење за време Асена II, последњи Асеновци, Тертеровци, Шишмановци [„битка код Велбужда и ширење Срба у Македонију, Ив. Александар и Ст. Душан, мешање Бугара и Срба у унутарње борбе у Византији, последње ширење Бугарске и Србије на рачун Византије“], опадање Бугарске, Турци [и пропаст на Косову], коначна пропаст Полуострва; културно-политичко стање бугарског царства); Бугарска под Турцима (прва два века, покушаји за ослобођење, рођење и ослобођење [и српско-турски рат]); треће бугарско царство [С. Стефански уговор, Берлински конгрес, Трновски устав, сједињење ослобођених Бугара [српско-бугарски рат], проглас царства, општи преглед значаја Бугара у историји и њихов данашњи положај).

8. Географија (општа и народна) се предаје у смеру: 1) да се ученицима објасни положај земље у сунчевој систему и све физичке појаве с тим у вези, 2) да се објасне главна питања биогеографије, антропогеографије и економске географије, 3) да се ученици упознају у кратко са политичко-привредним животом у земљама ван Европе, а опширније са политичко-економским животом Европе и 4) да се подробије упознају са домаћом географијом. — Учи се у свима школама од II до V разреда, и то у реалним и полукласичним гимназијама *мушким и женским по истом програму*, са 2 часа у II и V, а по 1 у III и IV разреду, а у класичним са по 1 часом у II—IV, а 2 у V разреду.

Реалне и полукласичне гимназије.

II разред: опште напомене, физичка географија (атмосфера, океан, реке и планине), биогеографија, антропогеографија, економска географија¹ (културно биље, саобраћајна средства итд.), основи из картографије, Азија (физичка и политичка географија у главнијим цртама, општи економски преглед целог континента).

III разред: Аустралија, Америка, Африка (увек физичка, политичка и економска географија), вежбања у цртању географских скица.

IV разред: Европа (западна, средња, северо-источна и јужна, у истом погледу као и у III р.), вежбања у цртању простих географских скица.

V разред: Балканско полуострво, Бугарска, земље насељене Бугарима², Бугари у Русији, Угарској, Малој Азији и Америци.

У класичним гимназијама: краће прелажење физичке и економске географије у II, Азије, Аустралије, Америке и Африке у III, а у IV и V разреду као у реалним гимназијама.

9. Грађанске поуке предају се, са 1 часом недељно, само у V разреду свих школа, у смеру да ученици упознају уређење државно у опште, а нарочито у Бугарској, и да науче своја грађанска права и дужности. (Заје-

¹ При изучавању економске географије изнеће се и кратак преглед односа ове врсте у земљама, с којима Бугарска има трговачких веза.

² Карактеристично је, да је у програму и „*првглед на бугарскиџ земји въ Сърбия*“!!!

лица, народ, држава, грађани, власти и њихови односи, администрација, војска, финансије, однос Бугарске према другим државама, круг рада појединих министарстава итд.).

10. Политичка економија, такође са 1 часом недељно, у V разреду свих школа: увод, основни појмови; производи (природне погодбе, рад, капитал, форма рада); размена, продаја, монетни системи, кредит, трговина, саобраћајна средства; подела дохотка; потрошња и потрошачке задруге.

11. Математика. Циљ је предавању: дати ученицима извесно знање само по себи корисно и потребно, а уз то развити код њих представљање и правилно и самостално расуђивање.

A. Мушка гимназија.

а. Реални одсек.

I разред (5 часова). Из алгебре (3 часа): цели рационални бројеви и разломци, алгебарски бројеви и изрази, ниже три рачунске радње с монимима и полиномима, дељење монома, најпростији случајеви дељења полинома, разлагање на чиниоце, најмања заједничка мера; размере; једначина првог степена с једном непознатом, бином $ax + b$ итд. Из геометрије (2 часа): планиметрија (основи, права и равнина, круг, угао, праволинијске равне слике, троугао, сличност, паралелне линије, четвороугаоници, троуглове важне тачке, правилни многоугаоници; круг и тачка, права, угао и круг, мерење углова, круг и троугао, круг и четвороугао; главни методи за решавање конструктивних задатака).

II разред (4 часа). Алгебра (2 часа): понављање, једначина првог степена с две и више непознатих, основи степеновања и кореновања, појам о имагинарном и ирационалном броју, простији ирационални изрази; једначине другог степена, трином $ax^2 + bx + c$ и његово графичко представљање; простији системи једначина другог степена с две непознате. Геометрија (2 часа). Из планиметрије сразмерни одсеци, сличност троуглова и многоуглова, тражење стране правилног полигона помоћу радиуса, тражење страна удвојеног полигона, број *II*, израчунавање површине; из тригонометрије: гониометријске функције у правоуглом троуглу, решења правоуглих и равностраних троуглова и полигона.

III разред (4 часа). Алгебра (2 часа): логаритми, најпростији случајеви изложитељних и логаритамских једначина; поступности, периодични десетни разломци, примена на сложен интересни рачун. Геометрија (2 часа). Из стереометрије: раван, права и раван, раван у простору, сферни двоугао, троугао и многоугао, правилни многоугли, паралелопипед, призма, пирамида, однос површине и обима код сличних рогастих тела, појам о симетрији, облица, куна, лопта; тригонометрија: тригонометријске функције, графичко представљање гониометријских функција, функције збира два угла, разлике, удвојених и преполовљених углова, претварање збира и разлике у израз за логаритмисање, логаритми и гониометријске функције, решење најпростијих гониометријских једначина; решавање разностраних троуглова, решавање задатака из примењене геометрије, физике итд.

IV разред (6 часова). Алгебра (1 час): комбинације, Њутонов бином за целе и позитивне изложитеље; вероватноћа, доживотна рента. Аналитична геометрија (2 часа): правоугли координатни систем, положај тачке у равнини, растојање између две тачке; једначина праве, положај две праве

трансформација координата; једначина круга, елипсе, параболе и хиперболе и положај тачке и праве према тим линијама; тангента и нормала, полара и њени полови, асимптоте. Нацртна геометрија (3 часа): цртање тачке, праве и равнине, њихов узјамни положај, методи пројекције и њихова примена, цртање праволинијских слика и одређивање сенке, цртање геометријских тела, додирне равни према купи, облици и лопти.

V разред (6 часова). Математика (4 часа): 1) прости и сложени бројеви, дељивост, растављање на просте чиниоце, највећа мера и најмањи садржалац (разним начинима); неодређене једначине; бројни системи; десетни разломци; ирационалан број као бескрајни неперидичан разломак; скраћене рачунске радње, комплексни бројеви, Моавров образац, Безутова метода; 2) променљиве функције, основне теореме о границама и налажење граница простијих функција, непрекидне функције, тангенте и нормале на кривим линијама, зависност између функција, максимум и минимум простијих функција, бескрајан ред, развијање најпростијих функција у редове; 3) теореме Менелаја и Цева, хармонијско дељење, хармоничан прамен, полус и поларе, тачка према кругу, Аполонијеви задаци, криве линије II реда, основи практичне геометрије. Нацртна геометрија (2 часа): пресек тела равнином, одређивање сенке, основи перспективе, котирање, продор праве кроз раван, цртање површине помоћу кривих линија, тражење коте из пројекције, нагиб праве према површини, линије с једнаким нагибом, примена у топографским картама, планиметрија и нивелисање.

Читање и употреба географских карата.

б) У полукласичном одсеку исто то, само много краће и без нацртне геометрије.

в) Класични одсек.

I разред (3 часа). Алгебра: исто што и у реалном одсеку, само без размера, једначине и осталог што је даље тамо поменуто. Геометрија: исто што и у реалној гимназији, само са простијим конструктивним задацима.

II разред (3 часа). Алгебра: једначине-првог степена с једном непознатом, с две и више (без Безутова обрасца); степеновање и кореновање монома, квадрат полинома, извлачење квадратног корена, појам о ирационалним изразима; једначине квадратне и биквадратне, најпростије једначине другог степена. Геометрија: исто што и у реалном но без тригонометрије.

III разред (2 часа). Алгебра: исто што у реалној гимназији. Геометрија: оно из тригонометрије у II разр. реалних гимназија.

IV разред (3 часа). Алгебра: наука о комбинацијама, Њутонов бином. Геометрија: стереометрија и тригонометрија као у III реалном разреду, само са простијим задацима.

V разред (2 часа): једначине првог и другог степена, вариације израза $ax + b$ и $ax + bx + c$, неодређене једначине, логаритми и логаритамске једначине, прогресије и њихова примена; теореме Менелаја и Цева, хармонијско дељење, хармоничан сноп, полус и поларе, тачка према кругу, радикална оса, радикалан центар, тачке сличности код два круга, Аполонијеви задаци; примена гониометрије на решавање троуглова и налажење површине и запремине тела.

Б. Женска гимназија.

а) У реалном одсеку као у реалном одсеку мушке школе, само без нацртне геометрије.

б) У полукласичном одсеку као у класичном одсеку мушке гимназије.

В. Педагошка школа.

IV разред (2 часа). Алгебра: наука о комбинацијама, Њутонов бином. Геометрија: теореме Менелaja и Цева и даље, исто као у V р. клас. гимн. но без примењене гониометрије.

V разред (2 часа). Аритметика: као у V р. реалног одсека но без ирационалних бројева и онога после тога. Алгебра: понављање о једначинама првог и другог степена, логаритми, прогресије и њихова примена. Геометрија: примењена геометрија (обележавање тачака и повлачење правих и углова по земљиној површини и њихово мерење, мерење земљ. површине развог облика, растојана неприступних места, мерење висине, запремине; састављане, пртање и читање простих скица и планова; моделисање геометријских форама).

12. физика. Предаје се у свима школама у три последна разреда, и то у III и IV са 3, а у V са 4 часа недељно. У полукласичном одсеку мушке школе ради се као и у реалном, а у мушком класичном, женском полукласичном и педагошким школама нешто мало краће него у реалном одсеку и без ученичких практичних вежбања. Циљ је предавању: упознати ученике са најважнијим физичким појавама и законима и са применом на њима основаном.

III разред: задатак и физичке методе, опште физичке особине; механика; прсте машине; врсте кретања; хидростатика, аеростатика.

Напомена. За време друге половине године један час недељно за практична вежбања.

IV разред: таласасто кретање, звук, топлота, светлост. (За практичне радове 10—15 часова).

V разред: магнетизам, статички електрицитет, галванизам, електродинамика, основи космографије (земља као небеско тело, месец и његова кретања, тела сунчеве системе, опште напомене о некретницама).

Целе године један час недељно за практична вежбања и за понављање.

13. Хемија.

А. Реалне гимназије (мушке и женске).

I разред (3 часа недељно, један за практична вежбања): неорганска хемија (хемијске појаве, елементи, спојеви, класификација елемената и т.д. кисеоник и оксидација; водоник, праскави гас, вода и т.д.; азот, ваздух, угљеник и његови оксиди; хлор и хлориди, бром, јод, флуор и њихова водонична једињења; општа карактеристика халогена; стехиометријски закони; сумпор, сулфиди, сулфати; фосфор, његови оксиди и киселине; арсеник, антимон, бизмут, азотна киселина, бор и његова киселина; силицијум и његова једињења).

II разред (2 часа недељно, од њих један за практичан рад): неорганска хемија (метали у опште, рубидијум, цезијум, преглед алкалоида; калцијум и његова једињења, преглед њему сличних, стакларство; магнезијум, цинк, жива; туч, сребро, злато, фотографија; алуминијум, каолин и лончарство; гвожђе, никл, и кобалт и њихови оксиди, хидрати, хлориди и сулфати; хром, матан, калај, олово, платина; периодични систем елемената).

III разред (2 часа недељно, $\frac{1}{5}$ за практични рад): неорганска хемија (у опште и подела, метан, камено угље, угљеноводоници, етиленови и

ацетиленови угљеноводоници, сува дестилација, светљив гас, радикали, структурне и рационалне формуле; хлороформ и јодоформ; хидроксилна група; угљени хидрати; киселине; цијанова једињења).

IV разред (1 час, $\frac{1}{3}$ за практичне радове): органска хемија (ароматичка једињења: камено уље и његови производи, феноли, ароматичне киселине, нафталин, антрацен, ализарин и његове боје, пиродин, нолин, алкалоиди, етарно уље; албумин, фибрин, казеин и млечни производи, желатин; ферментација, труљење, антисептика, конзервирање).

V разред (1 час недељно): општа хемија (понављање најважнијега из неорганске и органске хемије у циљу, да се истакне, схвати и утврди оно, што је у предмету најбитније).

Напомена. Да би се с предметом боље упознали, ученици, под упуством наставниковим, врше сами лакше огледе. Теже огледа врше сами наставници у разреду за време предавања.

Б. Полукласичне гимназије (мушке и женске).

Програм је исти, као и у реалним, с том једином разликом, што се у III разреду прелази и материјал за IV разред, без практичних вежбања.

В. Класичне гимназије.

I разред (2 часа, 1 практични): укратко оно, што се прелази у I разр. реалне и полукласичне гимназије.

II разред (2 часа недељно, без практичних вежбања). Из неорганске хемије (метали) исто што и у II разр. реалних гимназија без практичних вежбања. Из органске хемије: предмет органске хемије, органска једињења, сува дестилација, угљеноводоници, хомоложна једињења и редови; хлороформ и јодоформ; хидроксили; угљени хидрати; киселине; бензол, анилин, феноли, танин, кожарство, нафталин, антрацен; алкохолонди, беланчевине.

Природна историја и хигијена.

I разред свих гимназијских типова (2 часа недељно, за реалне још и један час практичних вежбања). Ботаника: анатомија и физиологија биља, преглед најважнијих врста у погледу морфолошком, анатомском и биолошком с обзиром на оне представнике, који играју велику улогу у животу. Анатомија: ћелија, ткања, органи (корен, стабло, лист). Физиологија биља: увол, храњење, дишање, растење, кретање. Sporophyta: Thallophyta, гљиве, маховине, напрати. Spermatohyta: цвет, Gymnospermæ, Angiospermæ¹ (Monocotylæ и Dicotylæ, разгледа се по један карактеристичан представник месне флоре, а код изразитијих у биолошком или морфолошком погледу проучава се само њихова одлика).

Напомена. При изучавању упоредне анатомије да се обраћа пажња на усавршавање органа по принципу физиолошке поделе носла и на утицај носла на развиће органа, атрофију и хипетрофију, компензацију органа итд.

Месна флора се подробније проучава при екскурзијама по околини. Требало би да од прикупљених биљака сваки ученик, под упуством наставниковим, одреди 1—2 врсте. Наставник није много везан за материјал изложен у систематици, већ се може на неким деловима више задржати, а неке краће прелазити, према месту и времену.

Уз ово, за реалне, мушке и женске гимназије још и 26 практичних вежбања (н. пр. упознавање с микроскопом, испитивање ћелице и њених де-

¹ Изложен је и детаљнији преглед радова и фела.

лова, протоплазме, упознавање с разним врстама ткања, оглед за осмозу, осмосу, осмосацију, дихање, испаравање, проучавање цвета и т.д.).

II разред реалних и полукласичних гимназија (2 часа недељно). Зоологија: једноћеличне и многоћеличне животиње. (Почиње се од Coelenterata, завршава човеком и јединством у животињском царству). Уз то има 12 практичних вежбања (посматрања животињских ткања, пресек цијавице, рибе, жабе, гуштера, птице и т.д.).

III разред реалних гимназија (2 часа). Антропологија: костур, мишићи, храњење, крвни систем, лимфа, органи за дихање, полни и мокраћни органи, нервна система, чула, упоредна ембриологија.

IV разред реалних гимназија (2 часа). Геологија и минералологија: увод, с погледом на геолошке прилике у Бугарској, спољашња земна динамика (уз то кристалографија), унутрашња динамика, историјска геологија (све периоде, преисторијски човек, географско простирање организама).

V разред реалних гимназија (за мушке 2 часа, за женске 1 час недељно). У првој половини године: понављање, с нарочитим обзиром на оне одељке, који имају везе са развитком органског и неорганског света; ботаника (ћелија, органи, физиологија, принципи биљне класификације); општа класификација животињског царства (типови у опште, црви, бодљокожци, мекушци, чланконози); главне ствари из опште геологије, живот и еволуција на земљи. У другој половини: еволуциона теорија (биологија до Дарвина, Дарвин и његова теорија, докази еволуционе теорије, постанак живота на земљи).

III разред класичних и IV полукласичних гимназија (1 час недељно): геологија и минералологија (укратко градиво за IV разред реалних гимназија, из спољашње динамике најважније ствари, из кристалографије основне форме, унутрашња динамика као у IV р., од вулканских минерала и стена по један карактеристичан представник), историјска геологија (подрездели само у терцијеру и квартеру, и те се епохе карактеришу са по 1—2 представника животињског царства, подробније се учи преисторија човекова, из померања мора само што се тиче Европе у опште, а Бугарске посебце).

II разред класичних гимназија. У првој половини (2 часа): зоологија (Protozoa, Coelenterata, црви, бодљокожци, мекушци, чланконози, инсекти, Chordata). У другој половини (а исто важи и за III р. *полукласичних гимназија*), опет са 2 часа: костур, мишићи, органи за храњење, крв, крвна система, лимфа, органи за дихање, полни и мокраћни органи, нервни систем, чула.

Свуда се дотиче и болести појединих органа и хигијене њихове.

15. философија и педагогика.

III разред (2 часа недељно). Психологија: увод, психички елементи (осећања, чувства), душевни процеси, психичка стања, душевне диспозиције, анормална душевна стања.

IV разред. У првој половини педагошка психологија (с 2 часа). Циљ је: упознати ученике с душевним појавама у њихову развићу и васпитању, обратити пажњу на дејчу психологију и на оцењивање дејчјих поступака, упутити их у посматрању детиње душе. Прећи: основе дејче психологије, психичке ненормалности код деце, психички рад код деце, индивидуалности. — Педагогика (3 часа недељно у I и I у II полугођу): општа педагогика, дидактика, практична педагогика (forme васпитавања, научно-васпитна организација, школско законодавство.) — Методика (4 часа не-

дељно у II половоју): „закон божји“, изучавање предмета: језик, рачун, геометрија, природне науке, физика, историја, географија, певање цртање, гимнастика (свуда: циљ, избор материјала, методи и т. д.) — Етика и естетика (у гимназијском одсеку овога разреда, а у V педагошких школа, са 2 часа недељно): етика у три двомесеца (увод, основни појмови и проблеми, о дужностима и врлинама); естетика у једном двомесецију: предмет, општи принципи, главне модификације естетичнога, лепота у природи, уметност.

V разред. Логика (2 часа недељно, у педагошким школама у IV разреду): увод, формална логика (појмови, судови, закључци), гносеологија, методологија (анализа, синтеза, апстракција, детерминација, индукција и дедукција, метода излагања; научни системи, општа карактеристика метода разних наука). — Историја педагогике (2 часа недељно): уопште, образовање у Спарти и Атини, римско образовање, васпитање и образовање код Хришћана, хуманизам, реформација, натурализам, поетизам, филантропизам, тежње за општим народним образовањем, научно-философска педагогика, специјална и експериментална педагогика, народна школа као главни културни завод модерне државе; кратак преглед школа у Бугарској (кроз све периоде); данашњи школски закони и правилници.

У женским гимназијама (опег с 2 часа) васпитање: основи, погодбе, разни васпитни чиниоци и средства, образовање деце, детиња чувства, васпитање воље, деље психичке ненормалности, психолошки рад код деце, најважније деље болести.

16. Цртање. Циљ: навићи ученике да самостално посматрају природу у њеним најбитнијим линијама, пластичним формама и бојама, да могу своје утиске представити и да се тим подигне њихово естетичко чувство. Цртају се перспективно разни природни предмети или модели. Учење бива или по разредима, или по групама, или појединачно.

У I разреду: геометријска тела, лончарски, дрвенарски, метални предмети најпростијег облика.

II разред: израђевине од глине, стакла итд.; цртање перспективно, црно и у боји.

III разред: плодови, цвеће у судовима итд.

IV разред: сем онога у III разреду још и цртање човекова тела. Бољим ученицима даје се и цртање с природе.

17. Певање и музика. Циљ: развити код ученика музикално чувство и љубав према народној музици. Предаје се од I—IV разреда и то теоријски и практично; у I разреду комади у 1 и 2 гласа, у II у 2 и 3, у III у 2, 3 и 4 гласа, у IV комади чувенијих светских композитора. — Обучавање у свирању виолином у два течаја: 1) (2 часа недељно) да се могу свирати школске и народне песме са $\frac{4}{4}$, $\frac{3}{4}$ и $\frac{2}{4}$ такта с целим нотама, половином, четвртином и осмином; 2) (опет 2 часа): теже ствари, вежбања у једновременом свирању и певању итд.

18. Гимнастика. Циљ: дати ученику здравље, лепоту, енергију физичку и моралну. Сва гимнастичка вежбања распоређена су у седам група: 1) вежбања у редовима, покрети руку и ногу и равнотежа, 2) вежбање руку као спрема за дизање; 3) спрема за скакање и трчање, 4) покрети трупа, 5) скакање, 6) игре, 7) вежбања корисна по дихање. За сваку врсту вежбања

изнесени су веома детаљни прописи (на 13 страна), који су од интереса не само за стручњаке већ и за свакога, коме је стало до здравља школског подмладка.

19. Газдинство (у педагошком одсеку реалних гимназија).

V разред (2 часа): увод, економија тежаштва, усеви (ђубрење, одабирање семена), из сточарства, земљорадничке задруге.

20. Женски рад. У женским гимназијама. Циљ: упознавање с разним врстама овога рада и навикавање на израду онога што је неопходно потребно за домаћу употребу. Учи се од I—III разреда, са по 2 часа недељно, и то теоријски и практично.

б) У женским педагошким школама. Циљ: сем поменутог горе још и да се спреме учитељице за тај предмет у основним школама. Предаје се, са по 2 часа, од I—V разреда, опет теоријски и практично.

Домаћинство.

а) У женским педагошким школама:

IV разред (2 часа недељно): домаћица, стан, одело, градина.

V разред (2 часа): храна (ученице се, где има могућности, и практично поучавају у кувању), пиће.

б) Женске гимназије:

V разред (1 час недељно): домаћица, кућа, одело, хране, пиће, градина.

21. Ручни рад. Циљ: практичним путем упознати ученике са елементима физичког рада и дати им кратка обавештења о историјском развојку овога предмета у културном свету, а уз то и методска упуства за предавање ручног рада у основним школама.

IV разред (1 час недељно): картонажа, дрводељство.

V разред (1 час). У првој половини године практично моделисање, у другој из теорије: увод, историја ручног рада (Коменски, Лок, Русо, Салцман, Цицер ит.д.); развиће рада ове врсте у Данској, Шведској, Норвешкој ит.д.; кратка историја ручног рада у Бугарској), предавање, (време учења, ученици, инструменти, разни системи ит.д.).

Ј.

*

Двадесетпетогодишњица Педагошког Универзитетског Семинара у Јени. — Ове године, 1 јуна по новом, навршио се 50 семестар од како у целом педагошком свету чувеним Педагошким Универзитетским Семинаром управља далеко познати јенски професор *D-r Wilhelm Rein*. Тог су се дана, на позив Рајнов, искупили у Народном Дому многобројни стари чланови Семинара из целе Немачке и скоро свих делова света и са садашњим члановима својим прославили двадесетпетогодишњицу његова Семинара. У своме поздравном говору професор Рајн је указао на двоструки задатак Педагошког Универзитетског Семинара: стварање једног педагошког уверења код чланова семинарских и даље развијање педагошке науке. У таквом схватању циља ове установе сагласни су сви чланови велике семинарске општине, која броји на 2000 чланова ма како да су они различити по годинама, полу и студијама, по народности и вероисповести. Школски директор *Шолц* из Псенане, у своме отпоздраву директору Рајну изнео је заслуге његове за

напредак педагошке науке и у име свих старих чланова захвалио му на свесрдном старању и ширењу педагошке идеје. У Семинару су, рече Шолц, чланови добили чврсту основу за даљи рад, поучно аутентично уверење, тако да се у хаосу модерних педагошких реформаторских тежњи могу лако ориентисати. У Семинару стечено топло интересовање за дете олакшава члановима савлађивање свих тешкоћа у њиховом школском раду. У Семинару одгајена воља за педагошким усавршавањем чини да се свуд, где свој позив врше њихови чланови опажа велико дејство на целокупно школско стање, на развијање педагошке књижевности и на усавршавање школског законодавства. На послетку је Шолц изразио своју жељу да и Семинар и његов оснивач и управитељ, професор Рајн, стекну свуда признање, које они не траже, али које неопходно заслужују. После Шолца устао је градски школски надзорник *Шуберт* из Алтенбурга и предао професору Рајну свечани спис старих семинарских чланова „*Јенску Семинарску Књигу*“. У свом говору уз предају те књиге Шуберт напомену да би се сваки онај који би хтео да пише историју семинарског питања уопште морао послужити користима Педагошког Универзитетског Семинара. Прво је сам Хербарт писао службени извештај о свом Семинару који је објављени у 14 и 15 свесци Хербартових списа у издању Кербела-Филта. Али на жалост није било продужено редовно објављивање таквих извештаја. Исто тако ништа није у своје време објављивано из Стојева и Цилерова Семинара. Али списи од Блинднера, Вајлитера и Молбера омогућили су поглед у рад Стојева Семинара, а Лајпцишка Семинарска Књига, прва годишњица Друштва за Научну Педагогику и Бајеров спис поглед у рад Цилерова Семинара. Из Цилерових Семинара редовно су објављивани 1881—1882 године извештаји у Бергнерову „Листу за педагошку кореспонденцију“, али је тај лист престао излазити после смрти Цилерове. Професор Рајн је од постанка његова Семинара редовно објављивао свој говор, извештаје о семинарском раду уопште и значајније расправе појединих чланова семинарних у „свескама“ под натписом „Из Педагошког Универзитетског Семинара у Јени“. До сад је изашло 13 таквих свезака. Свеска 7-ма постала је приликом прославе десето-годишњице семинарне као свечани спис старих чланова. И двадесетипетогодишњица је била повод за постанак једне нове свечане свеске. У тој су свесци 16 расправа из најразличитијих области педагошких основних наука, опште педагогике, специјалне дидактике, методике, даље историја Семинара од садашњег великог учитеља и управитеља семинарне вежбаонице А. Бема, на послетку 12 извештаја ранијих чланова из Енглеске, Француске, Аустрије, Ердеља, Србије, Турске, Грчке, Румуније, Јерменске, Финске и из Америке. Из свих се ових извештаја може видети како су стари чланови из туђих земаља раширили у своје земље педагошке идеје Хербрата и његових ученика Стоја, Цилера и Рајна. О школама у Србији и Српству написао је извештај г. Љ. Протић, управитељ Ж. Учит Школе у Београду.

После овога је наставник Учитељске Школе у Вајмару *Фран* саопштио поздраве својих колега и предао честитку директора тога завода, школског саветника *Мутенруха*, виши учитељ *Бели* говорио је о верности Семинару старих чланова, један члан *Академског Педагошког Друштва у Јени*, предао је професору Рајну диплому почасног чланства ове корпорације, учитељ пређашње школе *Шмит*, из Јене, поздравно је професора Рајна и Семинар у име вајмарског учитељског удружења, један од румунских чланова предао је списак књига који поклања семинарској библиотеци, један од најстаријих чланова, државни саветник *др Борецдиројен* из Роштова на Дону, у име своје владе

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

честитао је Семинару. Српски Краљ Петар I тих је дана послао професору Рајну одликовање орденом Св. Саве IV степена, а румунски краљ га је пре прославе одликовао. Данас је велики број депеша и писама стигао још Семинару и проф. Рајну, којима се честита прослава. Виши учитељ Бем је још саопштио да се задужбина „Вилхелм Рајн“ прилозима који су стигли поводом ове прославе повисила од 3.000 на 5.000 марака. Свечаност је завршио професор Рајн изјавом да ће му љубав која му је указана тога дана дати нове снаге за даљи рад на школском послу. Његов говор поздрављен је бурним и дугим аплаузом.

P.

*

Други међународни конгрес за морално васпитање биће у (La Haye) месеца августа 1912 године. Сву преписку треба упућивати секретару холандског извршног одбора: M-II A. G. Dusernick, Bilderdijkstr. 78. La Haye. Уредба како доноси „Minerva“ (св. за април о. г. стр. 156), одређује ово:

1. Службени су језици енглески, француски, немачки и холандски. Реферати ће се штампати и ставити на расположење члановима барем на месец дана пре отварања конгреса. Реферати се неће читати, али ће их писци моћи објашњавати. На крају конгреса, изићи ће извештај, у ком ће бити дебата.

2. Који желе узети учешћа у дискусији, треба по могућству да се јаве председнику пре почетка дебате. Одговарање је допуштено само референтима. Подела времена остављена је председнику. Уопште референти имаће на расположењу 15 минута, а за дебатоване биће 7 минута.

3. Неће бити одлука, сем оних, које имају административни карактер. Реферати и дебате треба што је могуће да буду конструктивни, и на првом месту имаће се у виду узајамно упознавање.

4. Извршни одбор холандски има право, да измени програм и уредбу, ако буде на то принуђен приликама.

—7.

*

Женске у пруским универзитетима. — Зимњег течаја 1910/11 било је у пруским универзитетима 2639 женских студената. Зимњег течаја 1909/10 било их је 2324. По факултетима су подељене овако:

	1910/11	1909/10
теолошки факултет	41	39
правни „	17	15
медицински „	325	266
филозофски „	2256	2004

Од 2639 у зимњем течају било је 1688 редовно записаних, а 951 као слушатеље. Редовно уписаних 1688 по факултетима су овако распоређене:

теолошки факултет	8
правни „	14
медицински „	325
филозофски „	1374

[Monatsch. f. h. Sch., стр. 911.]

—7.

*

Вежбања у говору — Вежбања у говору рачунају се свакако у најважнија вежбања у школи. Састоје се у томе да научимо децу да просветни гласник, I књ., 6 и 7 св., 1911.

39

говоре. Научити децу да говоре, може се рећи да у томе лежи сва тајна наше вештине. Немамо ми само дужност да научимо децу нарочитим правилима из граматике, рачуна, да их натерамо да запамте важије ствари из историје, географије и прописе из морала. Наша је дужност нарочито да отворимо њихове духове. Отворити дух према идејама као што се цвет развија и отвара на пријатној сунчаној светлости; од овог малог створења које ништа не зна и које је повучено само у себе створити интелигентно и осећајно створење, подобно да разуме, да буде одважно и поносито, зар то није свети задатак? Да се до тог резултата дође нема бољег средства него разговарати са ученицима и терати их да и они говоре. Наставник који само говори ученицима са своје столице не улази у душу својих ученика: то је наставник кога се ученици плаше, то је наставник кога ученици не воле. Онај пак који тражи да заинтересује своје ученике који изазива да и они питају, који вежба њихово размишљање, који их натерује и обвезује да говоре, таквог наставника се не плаше: њега ученици воле, он им доиста постаје учитељ. И како они иду устолице за њим! Како иду онамо куда их он води, како се њихови духови и њихова срца отварају према истини, правди, доброти!

Није овде, у осталом, реч да се тражи од ученика да случајно говоре, да говоре о свему, и напоследку да говоре, а да ништа не кажу. Као год и сва друга школска вежбања и говори треба да су дуго припремани и да се њима методички руководи. Природна основа им је читање. Ништа није интересантније нити корисније до, кад је свршено с читањем, позвати дете да на свој начин понови све оно што је прочитано; знајући унапред да ће морати дати рачуна о оном што је прочитало дете неће читати онако махинално; више ће обратити пажње оном што чита; боље ће разумети прочитани текст; биће у стању да погоди мисао пишчеву; биће могућно да учитељ и ученици разговарају о прочитаној ствари, и у току тога разговора учитељ и ученици изменаће мисли: мисли већ старе, које се тако са задовољством посматрају и које се још више цене; и нове мисли које се односе на нове ствари које се откривају са задовољством, често пак и с радошћу; и на тај начин доиста се врши интелектуално васпитавање деце, у исто доба док се објашњава текст и док се о њем разговара, пошто сваки може да проговори коју реч, чим наставник са њим неограничено руководи. На тај начин отварају се духови, пробудају се интелигенције, дете ради и научи да ради. Срећне су оне школе у којима се на овај начин ради.

В. Р.

*

Морална настава и морално васпитавање у Француској — *Revue pédagogique* у свом фебруарском броју доноси извод из извештаја једнога инспектора основних школа о моралној настави. Тај извод гласи:

„Са задовољством констатујем да готово сви учитељи умеју врло zgodно и лепо да објасне и да одрже предавања из морала. Понеки се само задовољавају тим што им ученици науче напамет резиме који они нису никако или врло мало објаснили. Они не раде како ваља. Не испуњавају своју дужност. Наше предавање из морала нема за циљ да нагна дете да научи непознате и апстрактне формуле, већ да му да могућности да пре свега *разуме*, а по том и да *осети* корист, потребу, величину дужности, које нам ваља испуњавати. Треба објаснити, разговарати, и у колико је могућно, *доказати* ако хоћемо да убедимо. А потребно је убедити.

„Зарад тога, не будимо и сувише идеалисте, бар у почетку. Не покушавајмо да учимо Кантовом моралу или пак моралу који је сав огрезао у мистицизму, који је био, који је још и данас врло омиљен у једном делу основне наставе. Да би била чврста наша морална настава треба сасвим изблиза да прати прогресивну еволуцију деље душе. Она треба непрекидно да тражи да ту душу поправља, али да јој не предлаже и не оставља никакав идеал, који она неће моћи схватити. Снажном малишану који има увек добар апетит, не приповедајмо непрекидно да се уздржава од јела. Нарочито не покушавајмо да га учинимо савршеним једним ударом. Не рецимо му: „Чини што ти је дужност, јер то ти је дужност“, јер таква наша настава биће догматична а не научна. Покажимо му моралне појмове као не-обориве истине пошто су оне, као што већ знате, резултат многобројних вековних искустава. Не обраћајмо се никако његовој свести пре но што смо је пробудили и створили, јер свест, за лајике, није натприродан глас, божански, већ морално искуство. — Будимо млади као оно што је, несавремени као оно, у почетку утилитарни. Тако треба да буде. Кад наши ученици буду сазнали да је добро радити и добро се понашати најбоље средство да се постигне срећа, тада ће бити одлучнији да добро раде. Неће понављати речи већ ће имати идеје.

„Колико сам пута слушао велике личности како немилосрдно осуђују егоизам, говоре о њему с презрењем, а међу тим сами раде и понашају се као савршене егоисте. Услед недостатка психологије и онога посматрања самог себе, што су Грци с правом сматрали као кључ мудрости, ове су личности хицокрите и не знајући за то.

„Исто тако и ми радимо врло често. Називамо егоизам најпогрднијим именима, али се он не осећа ништа горе. И ми сами нисмо убеђени, а како би онда тек ученици били?

„Поћи у борбу против егоизма, који је тако дубоко укоревен у духу деце, јесте предузеће тешко али ипак потребно. Квалификовати га, просто га осудити било би, плашим се, што и обновити борбу дон Кихота против сувача. Није ли зар много простије а исто тако и много ушутније почети тим што бисмо просвећивали и дисциплиновали тај егоизам? Енглески филозофи у овом погледу дали су нам драгоцену упуства. Допустимо детету у почетку да буде егоиста, али да то буде паметно. Признајмо му право да буде срећно, али му у исто време укажимо да је његова срећа начињена од среће свију осталих.

„Напоследку можемо му говорити о самоодрицању и жртвовању. Нећемо пропустити да то учинимо и моћи ћемо толико боље успети у колико прве основе буду чвршће.

„Предаје се, учи се, али се дозвољно не убеђује. Често зато што се није довољно добро разумело. Дете не треба само да познаје морал, оно га мора и волети. Треба да успемо да му натурамо снажне идеје и снажне осећаје. Другим речима речено потребно је да га научимо да добро ради и да се чува да зло не ради. На тај начин формираћемо његову свест и васпитаћемо његову вољу.“

R. P.

*

Ручне књиге — Ни у једној школи многи ученици немају све удбенике. По моме мишљењу то је права срећа. Дечеја књига треба да је књига са чланцима моралне садржине који су одабрани и коментарисани. Читаће

оваквих књига урезује у духу знање које се задржава без икаква напора, јер оно је стечено с правим задовољством и на конкретан начин.

„Што се пак тиче наставника њима је потребно да читају много књига и да у њима покупе што више доказа. Без тога неће владати оним чему хоће да науче ученика и њихова настава биће сухопарна.

„Већина резиме-а што их налазимо по књигама не могу да нас задовоље. Сви су они сувише научни. Сви су врло лепо написани, али дугачке фразе и компликоване речи застрававају и збуњују ученика. Сам наставник треба да састави и испише резиме на црној табли, при крају предавања и уз сарадњу ученичку. Треба их терати да уче оно што су сами добро разумели и на тај начин из дана у дан лако ће бити контролисати резултате постигнуте оваквом наставом.

„Свима нам је познато за „noblesse oblige.“ Доиста је дивна ствар рад на стварању духова, стварати од наших малишана који живе као животињце, младиће паметне, добре, одважне и пуне поверења у бољу будућност. Наши наставници, својим достојанственим животом, дају пример без којег наша морална настава не би била убедљива. Чак познајем једну учитељку која помаже сиромашне, која се стара о болесницима, која теши паћенике....

„Наводим само овај један пример који није усамљен. Он доказује да је наш морал у стању да одушеви. Учинимо све да га што више распростremo.“

R. P.

*

Број неписмених у Шпанији — Један шпански лист недавно је објавио ову статистику неписмених у извесном броју шпанских провинција. На 100 становника број оних који не знају ни читати ни писати овај је у:

Murcie 68,8; Malage 72,7; Jaen 72,2; Grenade 72,2; Cordoue 69,2; Cindad Real 63,5; Castellan 63,5; Canaries 64,8; Baléares 66,9; Badajoz 69,9; Almeria 70,5; Alicante 60,6; и Albacete 68,8:

Области у којима је најмање неписмених ове су: Бургос (14,1), Мадрид (17,8) Сеговија (15,5) и нарочито Алава (11,8).

Онај који је саопштио ове податке напомиње да су незнање и неписменост нарочито велики на Југу „где се налазе велика, богата и важна места, док је међутим, на северу, у областима врло сиромашним Старе Кастиље и поред свега сиромаштва онамошњег становништва... веома распростраљав према учењу и настави“.

Незнање и неписменост нису забележени само код старијих генерација, јер испитивање чињено код војних рекрута показује да ово зло постоји и код млађих генерација и што је још горе да и при последњем попису нема никаквих знакова побољшања.

Од 100 рекрута нису знали ни читати ни писати 1905 — 29.6, 1906 — 39, 1907 — 39.7, 1908 — 37.7. На тај начин у Шпанији од 1000 младића узетих у војску има их 380—390 који не умеју ни читати ни писати док је њихов број у Француској 3.

*

Пасивни отпор — Очајни што не могу законитим средствима да добију побољшање своје плате чешки учитељи помишљају да организују „пасивни отпор“. Чланови Учитељског Удружења у Neudock једнодушно су

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBEL.BE

пристали на ову меру. Они предлажу да апелују на јавно мишљење, како би и сви остали пристали и одобрили ову идеју отпора и штрајка.

*

Обавезне црквене службе — Према одлуци архиепископа тиролског, ђаци морају обавезно ићи и на јутрење и на вечерње сваке недеље и празника.

*

Нова победа феминизма — Пруске учитељице недавно су имале леп успех у својој борби у питању једнакости полова. Програми нормалних школа за учитељице ускоро ће постати исти онакви као што су у таквим истим школама за учитеље, с неким малим неосетним разликама: кућанство уместо пољске привреде. — Сем тога њима се даје могућности да полагају испите који им дају права да буду управитељке разних школа: основних, виших нормалних. Међутим зна се да у Немачкој влада принцип који је давао управитељство једино мушкињу, па чак и у девојачким школама.

*

Мерење ученика — вршено је у ХанOVERу и отуда се имало лепог успеха. За пет година измерено је 21706 деце. Деца са периферија имала су у средњу руку више три фунте ($1\frac{1}{2}$ кгр.) од оне деце истих година из центра вароши. Абнормална су најмање један килограм лакша од деце истог доба у нормалним разредима.

*

96 одељења у једној школи — У Ранков-у близу Берлина од пре кратког времена подигнута је једна „колосална“ школа у којој има: 96 разреда, 9 амфитеатра, 4 дворнице за цртање, 17 дворница за разне збирке, 14 одаја за канцеларије, 3 дворнице за гимнастику. Све је то подигнуто за два и по милијуна. — У овој школи је смештена једна виша девојачка школа, нормална учитељска школа, и три комуналне школе (упоредо за мушку и женску децу). Ово је прави школски Dreadnought.

*

Немачка азбука — Мишљење комисије која је проучавала у Рајх-стагу петиције у корист латинске азбуке изазвала је читаву буру. Узалуд се тврди и говори да готска води порекло од латинске азбуке и да је ова била заједничка у средњем веку у целој западној Европи, ипак и поред тога лангерманисти неће ни да чују. Зар није Бизмарк одбио да прими једну књигу, коју му је дала берлинска општина и не отворивши је, само зато што је била наштампана латиницом! Борба за и против постаје све жучнија и наставља се и даље.

*

Учитељ на Универзитету у Немачкој — Учитељу немачком допуштен је био досад приступ на Универзитете у Саксонској, Хесену, Олденбургу, Баварској и Виртембергу.

Либерална партија у Прусској тражи да и пруски Универзитети буду отворени учитељима под оним погодбама које постоје у Хесену.

Учитељи који су врло добро или добро положили завршне испите у учитељској школи, и који су по том оцењени као добри наставници могу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBE.SS

после три године учитељевања добити отпуст да би могли ступити на универзитет: уписиваће се на факултету философском као „студенти педагогије“.

*

Против књишког васпитања — The journal of education, за јануар 1911 доноси чланак *против васпитавања „чисто књишког“*. У том чланку најважнији је закључак који гласи: Дуги и многи часови проведени над књигом нису више потребни; ако би пак изгледало да су потребни у толико горе за испитиваче и ученике. Почиве нам се отварају пред очима и почињемо схватати да учioniца није више све и сва. Данас су ту лабораторије, вежбаљшта, геолошке шетње, а тако исто шетње ботаничке и географске, школски вртови и остало. Понеки учитељи допустиће да извесна објашњавања, извештај задатак не престаје то бити, зато што у њем деца налазе задовољства и зато што то уче у слободном ваздуху. Мишићна активност, ако се са њом не тера у крајност, подстиче и активност нашег мозга. И може бити кандидати за благодјејање писаће бољом прозом латинском зато што су изучавали географију на земљишту, на ком су се играли или на брежуљку по ком су шврљали“.

*

Лекарске инспекције — The School World за јануар 1911 доноси овај чланак: Законом од 1907 наређено је да се врши лекарско проматрање и испитивање над децом кад ступе у школу. Закон од 1909 наређује да се овај преглед изврши и онда кад она излазе из школе. И на стотину месних школских одбора у 1909 наређивали су те је вршен преглед и лекарско испитивање не само над оном децом која су ушла и која су изишла из школе, већ и над свом другом децом која су ма у ком времену свога школовања изгледала да им је потребна лекарска помоћ и савет. 1910 године инспекција је била организована свуда сем Лондона. По последњој статистици излази да је у Инглеској и у Галској у којима има 5,300.000 ђака лекарски прегледано на 1,500.000, и да овом броју треба додати још 300.000 којима је ма у ком случају указана лекарска помоћ, те тако целокупан број износи на 1,800.000.

Др. Newnan овако је класирао констатовања болести код школског народа:

10	од 100	имају	слаб вид
3—5	" "	имају	слаб слух
1—3	" "	имају	гнојење у ушима
8	" "	имају	запаљење жлезда
20—40	" "	имају	рђаве зубе
40	" "	имају	прљаве руке
1	" "	има	знаке туберкуле.
$\frac{1}{2}$ —2	" "	имају	срчане болести

Ове цифре најбоље показују колико је и како је преко потребна лекарева интервенција.

Врло је важна ствар колико неговати и лечити болеснике толико исто ако не и више спречавати развијање болести добром игијеном. Треба пре свега убедити родитеље о потреби најелементарнијих игијенских брига и старања. У том смислу добивени су већ врло драгоцени резултати. Многе мајке које су присуствовале лекарском прегледу своје деце врло радо примењују прописе и наредбе које су им издаване. Процент чистих децјих глава попео се у Шефилду од 29.7 од 100 у 1907 на 40 од 100 у 1908.

У многим великим центрима створене су школске клинике за преко потребне ствари, па чак су створени и комитети који имају дужност да оби-лазе болесну децу, према којој су родитељи мање више равнодушни. На тај начин закон према изврсној навици енглеској далеко од тога да угушује месну иницијативу, поткрепује је и подстиче.

*

Савети при избору службе — Закон обнародован 28 новембра 1910 установио је нарочиту канцеларију, која има службени карактер, под контролом Board of Education и којој је задатак да помогне дечаке и младе девојке који немају још седамнаест година, да изберу себи службу. Уз овај закон иде врло важан распис Министарства Трговине и Министарства Просвете, којим се објашњава примена закона. Распис поставља принцип да у избору васпитни интереси треба да имају превагу над интересима личним, и да треба више водити рачуна о потоњој каријери младих људи него ли о садашњој њиховој награди. Канцеларија има двојак задатак 1) да саветује и да даје обавештења породицама и 2) да уписује оне који траже места и да их доводи у везу са онима који траже службенике.

*

Пушачи и атлети — The School Review у белешкама доноси ово: „Интелектуални ниво оних који пуше и атлета увек је нижи од интелектуалног нивоа других ђака“. Овде се у овом старом питању постављају ова два принципа: 1) Ученици који долазе на универзитет с навиком пушења увек су у тренутку свога ступања, за осам месеца старији од другова непушача; и 2) Отуда су и њихове антропометријске димензије више.

Овде је постављен овај закључак:

- 1) Сви су специјалисти сложни у томе да је употреба дувана кобна по младиће;
- 2) Очеvidно је да дуван има врло рђаво дејство: а) на извесне људе нервозног темперамента; б) на оне који имају предрасуда против његове употребе; и в) на оне који га прекомерно употребљавају;
- 3) Леност, немање енергије, честољубља, прилежности све то долази као последица употребе дувана.

*

Извештај ректора њујоршког Универзитета даје нам драгоцене податке о јединственом увећању материјалних извора који стоје универзитету на расположењу. Легати примљени у школској 1909 и 1910 достижу готово суму од 12 милијуна што са старим легатима износи на 77 милиуна динара.

*

Инспекција основних школа у Прусској — Пруска која је врло много учинила за своје школе није ни до данас још успела да организује инспекцију на рационалној основи. Инспекторских чиновника има на 900 а правих или титуларних инспектора има 365. Али многи од ових нису педагози по струци. Њих рекрутују са свих страна, било из редова професора средњих школа, било из редова свештеника католика или протестаната, и многи од њих онога дана када дође на инспекторски положај нема ни појма о раду у основној школи. Већина их опет сматра да су им ови инспекторски положаји само средство да се докопају виших административних положаја. Против овакве страшне и непотпуне организације

надзора изразили се и учитељи на свима својим конгресима. Они траже да се укину инспекторски помоћници и да се наименују стручни инспектори, који ће бити избрани између оних људи који су дали доказа о својој спреми и подобности.

Revue pédagogique

ПРОСВЕТНЕ И КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ

Српска Краљевска Академија — *Председништво* Академије имало је скуп 1 јула о. г., и на њему је: 1. примило к знању извештај председника Академије г. Ст. Новаковића о одлукама које су донели делегати наше Академије и Југословенске Академије у Загребу о издању Југословенске Енциклопедије. 2. Примљено к знању секретарово саопштење да је Академија примила на руковање легат пок. Катарине Ивановићеве бив. из Ст. Београда, у 2000 круна. 3. Како је растурено прво издање *Уџутстава* проучавање народа и народног живота, од д-ра Јов. Ердељановића, Председништво је усвојило предлог етнографског одбора, да се ова *Уџутства* штампају још у 1500 примерака ради раздавања сарадницима на овоме послу. 4. Одобрило г. д-ру Ј. Дедијеру, да свој рад „Херцеговина“, који је штампан у 12 Етнографском Зборнику, преведе на немачки језик. 5. По предлогу Академије Друштвених Наука послао Државној Архиви автобиографију пок. д-ра Димитрија Матића, с мишљењем да је архива откупи.

Целокупна Академија имала је скуп 10 јуна о. г. и на њему је: 1. Утврдила буџет Академије за 1912 годину. 2. Усвојила предлог Руске Академије Наука о савезу словенских Академија и учених друштава, с тим да на јесен пошаље у Петроград 1 или 2 своја делегата на скуп свих словенских Академија и учених друштава, који на предлог о савезу пристану ради утврђивања Устава о овоме савезу. Према пројектованом Уставу циљ је овога савеза: да словенске академије и словенска учена друштва заједничким силама и средствима извршују велика научна предузећа у области науке о Словенству и да организују скупове словенских научних радника.

Академија Природних Наука имала је састанак 18 јуна о. г. и на њему је: 1. приказана расправа д-ра Нед. Кошанина: „Вегетација планине Јакушице у Македонији“, која је дата на оцену академику г. д-ру г. Цвијићу; 2. Приказана расправа д-ра Милутина Миланковића: „О кинематичној симетрији и њеној примени на квалитативна решења проблема динамике“, која је дата на оцену академику г. д-ру Мих. Петровићу. На састанку ове Академије 26 јуна о. г. обо су ове расправе примљене за *Глас I* разреда.

26 јуна о. г. био је *свечан скуп Академије* на коме је објављена награда из Задужбине Николе Ј. Мариновића, коју је одбор задужбински досудио г. Јовану Дучићу за збирку песама. На расписани стечај за ову награду Академији је поднето 13 дела, у којима има 43 списа од 11 писаца и то: 21 лирска песма, 1 епски снев, 13 новела и приповедака, 7 драмских списа и 1 роман. Одбор Мариновићеве задужбине једногласно је одлучио на своје састанку 17 јуна о. г., да се целом расписаном наградом од 960 дина. награди збирка песама Јована Дучића. — Заступник председника г. Љуб Ковачевић прочитао је на овоме стечаном скупу Академије записник

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

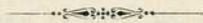

задужбинског одбора, а по том је председник одбора Мариновићеве Задужбине академик др. Владан Ђорђевић прочитао свој реферат о награђеним песмама Дучићевим.

Академија је расписала нов стечај за награду од 480 дин. у злату из ове Задужбине. Према овоме стечају свако дело (роман, драма, приповетка и т. д.) поднесено за ову награду, мора се одликовати својом моралном и патриотском тенденцијом. Награду могу добити не само дела у рукопису, него и штампани састави који су изашли за последње две године до рока ове награде, ако већ једном нису nigде награђивани. Награђени спис је својина пишчева, а на свим штампаним примерцима мора се означити да су награђени из Задужбине Николе Ј. Мариновића; а ако је награђени спис већ штампан, то се мора учинити на другом издању. Дела за награду подnose се Академији до 1 маја 1912 г.

Академија *Философских Наука* имала је свој скуп 27 јуна о. г. и на њему је: 1. Академик г. др. Ал. Белић приказао своју расправу „Акценатске студије I—II“, изложивши јој у кратким потезима садржину. Расправа ће се штампати као засебно издање Академије; 2. Приказана је расправа проф. Драгутина Костића: „Тајно писање у јужнословенским ћириловским споменицима“, која је дата на оцену академику г. Љ. Ковачевићу; 3. Одлучено је, да се редакција и кориговање „Каталога словенских рукописа хилендарских“ од монаха Саве, повери српском семинару на Универзитету, под руководством академика г. д-ра Ал. Белића. Каталог овај чиниће једну књигу *Саоменика*.

М. Радовић.

ПРИКАЗИ И ОЦЕНЕ

1. СПИСИ

Српска граматика за први разред средњих школа од *Милоша Исковића*; издала књижарница Геце Кона, цена 1 динар; текста има 28 листи мање осмине.

Ова граматика почиње дефиницијом реченице, и то је сасвим умесно, али сама дефиниција изгледа нам сувише концизна и апстрактна (*Реченица је речима исказана мисао*). За децу у првом разреду гимназије не треба толико гледати на прецизност, колико на јасноћу и разумевање. С тога је ту боље било рећи: Кад се каже да неко нешто ради (ђак чита), или кад се исказе како је што (кућа је висока), онда се тај скуп речи зове реченица.

Шта су *променљиве* а шта *непроменљиве* речи деца ће сама увидети кад се упознаду с врстама речи. То је дакле, могло отпасти, а кад је већ споменуто (2 стр.), није му место у почетку, него се то могло изнети после проучавања врсте речи.

Тако исто, није требало засебно износити (стр. 2.), шта је то *основа* а шта *наставак за облик*, него је то требало споменути код проучавања падежа прве врсте.

Писац је добро учинио, што је у своју књигу унео латиницу (штампану и писану), јер деца поједина слова лако заборављају, а ова им књига даје могућност, да то, у потребној прилици загледају и обнове. Рекли бисмо само да за наш глас *ђ* није требало узимати знак *Dj, dj*, него знак *D, d*, јер знак *dj* негде се чита као *ђ* (*rodjen*), а негде као *dj* (*nadjačati, djevojka*), а то није добро. Већ код знака *lj* и *nj* тај случај не може наступити, и стога се не морају узимати знаци *ľ* и *ň*.

Одељку о слоговима поклоњена је потребна пажња, и писац је лепо упознао децу, како се речи деле на слоге, односно како се део речи преноси с краја једног на почетак другог реда, јер то је знање потребно код првог писменог задатка.

Код промене именица усвојена је нова подела на три врсте (деклинације), и то је умесно и добро, јер именице мушког и средњег рода не показују међу собом толико разлике, да би их требало делити у различите врсте. Отуда је сасвим оправдано што су I, II и V врста, из старе поделе спојене у једну врсту. Предлог за овакву поделу први је изнео (у „Настав-

нику“) Драгутин Костић, професор, и Ивковић је добро учинио што је ту новину унео у своју књигу.

Упоредо с тим, писац је унео још једну нову ствар веома корисну. На име, при објашњавању падежа, обрађена је пажња не само на наставке за падеже, како се то до сад радило, него и на значење падежа, на њихову службу у реченици, и на тај начин деца су лепо упућена, како да разликују падеже с истим наставцима, на пр. код средњег рода 1., 4. и 5., или код свију родова 3. и 7. падеж, како у једнини тако и у множини.

Код придева није требало *градивне придеве* издвајати у засебну групу него их је требало придружити *описнима*, јер је између њих и онако врло мала разлика. С друге стране опет, подела само на *описне* и *присвојне* придеве врло zgodно долази, кад се говори о томе који придеви имају оба вида, а који само један.

Приступајући изучавању глагола писац је добро учинио, што је овде уметнуо и реч о подмету, јер, збиља, и јест најзгодније, нарочито за децу у првом разреду, означити подмет као радника, као извор глаголске радње. Сама пак радња већином није ништа друго него прирок, и тако је заједно с подметом zgodно уметнуто објашњење прирока.

Писац узима, као и Љ. Стојановић и др., да има тринаест глаголских облика, а то, међутим није тачно, јер српски језик има петнаест глаголских облика, т. ј. има још *прво предбудуће* (*futurum exactum I*) и *друго предбудуће време* (*futurum exactum II*); на пр. Ако *буде* Милош *прешао* Дрину, Милоша ћу на мегдан зазвати. — *Биће с'* штогод *расрдио* бане, па вас може коњем погазити. Да то није нека узредна функција појединих облика, него нарочити склоп за извесни случај види се по томе, што на пр. латински језик има за то значење нарочити прости облик (*laudavero*). Разлика је само између нашег и латинског језика у томе, што латински језик има само један облик, који употребљава и у главним и у подређеним реченицама, а српски језик има два склопа, од којих један употребљава у подређеним (*будем хвалио*), а други у главним реченицама (*бићу свршио*). Склоп *бићу свршио* врло је редак, и он се деци у првом разреду не мора ни спомињати, али склоп *будем свршио* врло је чест, и према томе, требало је рећи да српски језик има четрнаест глаголских облика. У овом случају склоп *будем свршио* не би се звао *прво предбудуће време*, него само предбудуће време, јер друго предбудуће је изостављено.

Код глаголских облика писац је у напоменицама овде онде могао споменути погрешне облике, које деца обично употребљавају; на пр.: *реко*, *дошо*, *волем*, *јашим*, *хвалу*, *говоријо*, *хвалијо* итд.

Одељци о прилозима, предлозима, свезама и усклицима веома су кратки и добри. Одречни прилог *не* деца обично пишу заједно с глаголима, нарочито с глаголом *моћи*: *не могу*, и готово не би рђаво било, да је то у напоменици наглашено, али, свакако, такве се ствари морају остављати пажњи наставничковој.

Говорећи опширније о реченици, у другом делу, Ивковић је код прирока усвојио поделу, која је у опште примљена, али која није добра, јер делим приroke на *именске* и на *глаголске* незгодно је већ по томе, што има случајева које можемо рачунати и као глаголске и као именске; на пр. у примеру: Овај је човек *чужен* — јер реч *чужен* може се узети и као глаголски облик и као чист придев. Сем тога, назив *именски прирок* не обухвата све случајеве који се као такви рачунају; на пример у реченици: Моја је кућа *далеко* — је *далеко* рачуна се као именски прирок, и ако

реч *далеко* није име (именица, заменица, придев број). Ако том поделом хоће да се унесе неко објашњење о прироку, онда се то може радити без утврђених назива. На пример у реченици: *Бак чита* — прирок је сам глагол а у реченици: *Он је добар* — прирок је састављен из глагола и придева. Свуда, дакле, може се питати, какав је прирок, али бележити то и нарочитим називима, који су уз то још и нетачни, никако није умесно. Тако исто, и онај назив *сиона* није подесан, него је боље рећи, да су то глаголи непотпуна значења, који тек у друштву с којом другом речју дају потпун прирок.

У осталом, ово што рекосмо о подели прирока и о *сиони* више се тиче доследности и прецизности, него ли неке веће погрешке, и с тога може остати и тако како је. Сасвим друкчије ствар стоји с одељком о *додацима* (*додаци*?). Писац по Стојановићу и др. вели да се додаци могу додавати: а) *подмету*, б) *прироку*, в) *подметовим додацима* и г) *прироковим додацима*. Таква подела погрешна је већ и по томе, што додатке исте службе и истог значења дели у различне категорије. На пример, по писцу, у реченици: *Лепа* књига скупа је — реч *лепа* је додатак подмету или атрибут, а у реченици: *Купио сам лепо* књигу — реч *лепо* је додатак додату прироку?! Том се, дакле, поделом долази до такве погрешке, да се исти појав час сматра овако, час онако. Сваки придев који описује какву именицу јесте њен додатак, њен атрибут, па била она у првом, као подмет или у ком зависном падежу. Писац то и сам увиђа па на крају тог одељка додаје да сем подмета и друге именице у реченици могу имати свој атрибут на пр.: *Он пева лепо* песму. Ово исправљање ће код деце произвести још већу забуну, јер долази у сукоб с главном поделом, по којој таквим случајевима припада назив *додаци прироковим додацима*. Све је то писац могао избећи поделом додатака на *именске* (resp. у овој књизи *именичке*) и на *прироке*. Чак и овај назив *прирочки додатак*, ма да је за децу у I разреду и простран и јасан, требало је, ради прецизности и ради утврђивања сталних термина, заменити ширим називом *глаголски додаци*, јер сваки глагол није прирок; на пр. у реченици: *Истину* говорити лепо је — реч *истину* није прирочни додатак него глаголски, јер *говорити* није прирок него подмет, дакле глагол у једној од својих функција.

Писац је добро учинио, што је, после ових додатака, рекао нешто и о сложеној реченици, јер с њом деца имају посла при сваком читању и при сваком писменом задатку.

Тако исто, веома је умесно, што је укратко наведена интерпункција, јер је она потребна за први писмени задатак.

На крају књиге додата су вежбања за употребу предлога. Нема сумње служба предлога је веома важна и потребна, али свакојачко мислим, да није требало нарочито у I разреду, дати више простора предлозима (5 листи), него ма ком другом одељку. Из ове партије, мислим, довољно је било навести примере за предлоге који иду с два или три падежа, и то нарочито да би се деца, одмах у I разреду привикла на разлику која зависи од тога да ли су ти предлози уз глаголе кретања, или уз глаголе мировања. Тек уз то могао је доћи по који пример за који важнији предлог, на пример за предлог *с*.

Граматичких погрешака у књизи нема, само нам се чини да би у реченици: *Тренутни глаголи немају овај облик* — боље стајао други (*овога облика*) него четврти падеж (*овај облик*). Тако исто, у реченици: *Ја сам*

знао све захтеве, који се данас постављају на уџбенике матерњег језика предлог на ишје добро употребљен, јер ту значење тражи предлог за.

Као што се из овог прегледа види, у ову књигу су унете многе добре новине, и њом је учињен један корак напред у изучавању српског језика у I разреду гимназије.

Ако писац, уз то, усвоји како ове наше, тако и друге добре и искрене напомене, па то све у друго издање унесе, онда ћемо, збиља добити одличну граматику српског језика за I разред гимназије.

И. Лалевић.

Карта Краљевине Србије, од Д. Ј. Дерока, Београд 1911. године.
Размера 1 : 1,000.000.

Ова мала карта заслужује, код нас, велику пажњу из ових разлога: а) што је на картографију наше земље примењен нов манир за преставу њене пластичности, и б) што је њу радио човек коме се мора признати стручност у картографији.

Ова карта показује *оригиналност* и ако је материјал за њу узиман из аустријских карата, а највише оних што су размере 1 : 750.000. У осталом, позната је ствар, да оригиналан материјал картама дају само катастарска и топографска снимања, а све генералне и прегледне карте морају своју садржину позајмљивати од тих картографских извора.

Вредност прегледне карте огледа се у томе да ли је тај позајмљени материјал избором и обрадом, доведен у сагласност са циљем којем је намењена карта. По садржини која је овом картом обухваћена, види се: да је она намењена елементарној географској настави за познавање наше Отаџбине.

У њој се налазе: главни планински венци, који дају прегледну пластичност Србије; главне реке и њихове долине; комуникационе линије; границе државне и окружне; окружна, средња, историјска и друга главнија места; манастири, главне лековите воде и главни рудници.

Терен или пластика земљишта представљена је изохипсама, са сјечењем, које се јавља у пригодно изабраном косом осветљењу. Основна боја карте је зеленкаста, па прелази у разне нијансе, кроз које пролази боја листа док не почне рудити, румени. Загасито румени боју имају осенчене стране оних узвишења која су на карти представљена. Са овом основном бојом карте стоје у хармонији и друге боје — црвена, за окружне и државне границе, окружна и средња места; плава, за текуће и стајаће воде; црна, за картографску мрежу, комуникацију и целокупну номенклатуру. Остојања за изохипсе нису назначена, али се види да су овде узете изохипсе са словјевне карте аустријске, размере 1 : 750.000. Оне су тамо назначене овако: прва, тачкаста изохипса на висини 150 метара, остале су изохипсе извучене и то од 300, 500, 700, 1000, 1300, 1600, и т. д. Да ли су ове изохипсе најкарактеристичније за тачнију морфолошку преставу наших узвишења, то је у питању. Може бити да ће се одбирањем изохипса са наше специјалне карте доћи до повољнијих резултата у томе погледу. Сенчење и тонови поменуте боје оживели су незграпну пластичност, коју дају саме изохипсе, с тога је ова карта постала симпатична минијатурна слика наше Србије.

Границе државне и окружне (извучене и испрекидане црвене линије) одликују се тачношћу и врло су подесно означене. Овде су окрузи представљени тачније него и у једној досадашњој карти.

Номенклатура је вешто удешена. На овој малој карти има преко 470 имена; вароши, варошице и друга знатна места, манастири, лековите воде и рудници износе 215 имена; воде са клисурама 90; планине са висовима 127; области 40 имена. Сва су та имена, нарочитим писменима, тако подешена да се не може, у њиховим категоријама, доћи до забуне, види се одмах шта које име означаје. Сем тога, та многобројна имена, и ако су јасна, опет не сметају општој пластици и лакој прегледности карте. Номенклатура је богата, а није утрпана.

После тих главних и похвалних особина ове карте прелазим на неке напомене. Рачунам да нам је г. Дероко, пружио ову карту само као претечу његовим даљим радовима на школској картографији, с тога нека ми се не замери што ћу, овом приликом, истаћи неке замерке, које ће му бити од користи за будуће веће радове ове врсте.

Овој карти још недостаје т. з. генералисање по главним пластичним особинама у појединим крајевима Србије, како то захтева настава овога предмета. Тако н. пр. планински венци и речне долине, у ужичком и чабанском округу, на карти су исто онакви као што су у врањском и топличком округу. Међутим ту мора бити генералне разлике. У ужичком и чабанском округу главну улогу, у пластици, имају висоравни, са којих се дижу поједини истакнутији висови, као што су: Торник, Чигота и Мучањ. У тој области има река, али нема речних долина, већ су то узане клисуре, које се у генералној пластици губе, не падају у очи. Једина већа река, без клисуре, јесте Црни Рзав, али он у свему носи карактер реке која тече по висоравни. Он има само корито а нема долину, док се не спусти са висоравни. Ово генералисање на карти може се постићи бољим избором изохинса, а највише студирањем појединих теренских прилика. У топличком и врањском округу заступљене су и велике улоге имају речне долине. Сем Влашкине висоравни, сва су друга узвишења разривена и речним долинама раздвојена у поједине групе. Ни Тимочка Крајина нема у природи онаку лаку и приступачну везу са моравском долином, помоћу бочних (попречних) долина, као што је на овој карти представљено. Та веза постигнута је само вештачким путевима.

Сем тих инструктивних напомена, које школска настава очекује од добре карте, могу се учинити и неке топографске замерке. Шарган је одгурнут у северо-западном правцу, те је одстрањен од пута Ужице—Мокра Гора (ово место није на карти означено), а тај пут иде посред Шаргана. Димензије Златибора нису добро представљене. Та се висораван пружа од Чајтина и Шаргана на југ све скоро до државне границе. Торник и Чигота су висови на Златибору. Чак ни Муртеница није толико планина колико је то гора (шума). Стварају забуну област *Кучај*, *Кучајске планине* и *Маленик* (1172 м.). За Кучај и Кучајске планине нема ни појма тамошње становништво. То су само књижевни називи.¹ У стручној литератури зна се само за Кучај, а под тим именом разуме се само пространа височина која се пружа од Честобродице до Ресаве. Са те височине дижу се поједини висови, од којих је највиђенији Маленик. Дакле, он не сме бити издвојен, као засебна планина. Медведник је померен и пребачен на леву страну реке Љубовиће, а он у ствари стоји на десној страни те реке. Повлен је дошао јужније но што треба. Највиша тачка на Повлену (1480 м.) находи

¹ На ранијим картама тај је брдски комплекс носио имена: Голубињске, Подгорачке и Ајдучке планине.

се под $44^{\circ} 10' 50''$ северне земљописне ширине, а на карти је то за $4' - 5'$ јужније. Кад би се пошло овим путем, могло би се још накупити замерака, али ја то остављам, указујући само на разноврсне обзире о којима картограф мора водити рачуна. Штета је што се г. Дероко, при изради своје карте, није обзирао ни на наше ни на аустријске карте већег размера, него се само ослањено на карту у размери 1:750.000.

Сумњиво су вредности брдо *Самањач*, код Честобродице, и нека *Црквена планина*, на Власини. Ова имена у географској настави немају израженог значаја. Место Самањца корисније би биле *Столице*, а „Црквена“ планина, која се налази и на картама нашег ђенерал-штаба, биће производ неке погрешке.

Згодно ми дође да на овоме месту учиним још једну напомену за нашу орографију, а и то се не тиче директно г. Дерока, већ свију стручњака који су помињали *Голак* или *Гољак*. Тим је именом означаван, на картама, један планински гребен који се пружа нашем државном границом: у ствари тим се именом зове цео комплекс брда у срезу јабланичком, од Лебана—Гојтан планина—Сикирача—државна граница—Китка—стари ратни пут до Лебана.

Речна мрежа није у исправном стању, има и ту знатних грешака. *Буниска река* долази од Рибарске бање, а не онако као што на карти пише. Требало је водити рачуна о изворима бар оних река код којих су они утврђени и маркантни. Тако н. пр. зна се да *Млава* не долази од Црног врха, већ има своје чувено *Млавско врело* у Жагубици. Она долина што се на картама означава и која се пружа од Црног врха до Жагубице, то је тесна клисура којом тече вода само за време поводња, иначе је обично сува, то није Млава. *Биг* има одређен и познат извор — испод Сувобора, и то код манастирине Башке, из једне пећине, избија вода у великој количини, те одмах воденицу окреће.¹ На карти је то погрешно престављено. Код *Јадра*, изворни крај на карти, заковрчен је на другу страну, а не онамо одакле та река стварно долази. Ни *Сврљишком Тимоку* није покловљена довољна пажња, он долази од Бабине Главе. Неке техничке грешке оставиле су на суву, без означене воде, имена: Ресавчина, Топоница, М. Пек и Врла река.

Ни комуникациона мрежа није исправна онолико колико би требало у овој карти да буде. Путова има доста, више по што их треба. Ова сувишност путова нарочито се примећује због оскудице у назначењу оних места која играју улогу у комуникацији. На пример, на целом путу од Шапца до Каменице нема ниједног места; шта ће онда тај пут? Код толиких путова што се из Шапца разилазе, Владимирци (среско место) остали су без везе са Шапцом.

Такав је случај и са *Гучом*, ни она на карти, није везана никаквим путем. На путу од Крагујевца до Чачка нема ниједног места (ни Кнића, ни Мрчајеваца). Чак нема места ни на раскрсницама важнијих путова. Нетачно је представљено да пут иде само од Крушевца до Александровца, он иде на Јошаничку бању, па низ реку Јошаничку и везаће се са ибарским путем. Пут уз Расину иде даље од Бруса и везује се с горњим путем. Нетачно је означен пут Бунис—Рибарска бања. У овој карти виде се све оне грешке којима је богата аустријска карта с које је преношен картографски материјал. Та карта, сем грешака, носи на себи и јасне знаке застарелости.

¹ Мишковић Ј., — *Хидрографија независне кнежевине Србије*. Београд 1880, страна 172.

Од времена њене израде многи су нови путеви код нас направљени. Савремена карта треба да нам покаже право стање објеката свога времена. Незгодна је и класификација путова на окупне и среске, боља је по комуникационој вредности појединих путова.

Код железничких линија (чија је општа незгода у томе што су изведене црном бојом) показују се две веће грешке :

а) Железничка линија Параћин—Зајечар, на карти, није везана за Параћин, већ два километра ниже њега; б) од Чачка железничка пруга не иде десном, већ левом страном Мораве.

При одбирању места није се чинио у свему правиан избор. У читавим областима — Добрич, Заплање — нема ни једног јединог места, а то је велика штета. *Кусјак*, на Дунаву, није на своме месту. *Шиљеговац* је погрешно означен. Постоји М. и В. Шиљеговац, први је безначајан и изгледа да је тај обележен, а требало је обележити В. Шиљеговац, на путу за Рибарску бању. У подринском округу има Ноћајски и Црнобарски Салаш, а на карти је написан само *Салаш*. Није назначена варошица у рудничком округу — *Белановица*. Нема знака да је Варварин среско место, нити има области што се зове Темнић.

Незгодна је сигнатура за статистичко стање појединих вароши, нарочито за број од 10.000—70.000; ова последња ознака (преко 70.000) важи само за Београд. Ваљево је означено као село испод 2.000 становника. Азања је означена само црном тачком, као историјска и др. места; она је по броју становника већа од Смедерева. Кад има нарочити (?) знак за престоницу могао се метнути и на Софију. Соко град и бања нису на десној, него на левој страни Моравице. *Преполац* није село ни на нашој ни на турској страни.

Терен Краљевине Србије није требало засећи државном границом, тим пре, што територија Србије лежи у средини српских земаља, и што то није ни орографска ни хидрографска целина.

Поред свих ових замерака, ипак основа карти је добра, може се топло препоручити ученицима основних и средњих школа за ручну карту. Стоји у истини, да је овакав манир за преставу терена подеснији за зидну него за ручну карту, али је ипак ово најбоља карта за поменуту сврху, јер за сада немамо боље која би ученицима могла бити од боље користи, него што је карта г. Дерока.

Рад. Васовић,
професор.

Peeters Edvard, et Zlatanoff, Alexandre, *L'Éducation en Bulgarie*, d'après les Documents Officiels du Ministère de l'Instruction Publique de Bulgarie, par — —, officier d'Académie, Directeur de la Revue Internationale et Polyglotte „Minerva“, et — —, Sous-Chef de la Section d'Enseignement Moyenn et Supérieur au Ministère de l'Instruction Publique du Royaume de Bulgarie. Бриж, у Белгији, (1911.), изд. Ad. Moens-Patfoort. Стр. 230, м. 8°. Цена за Белгију 2·50 дин. ван Белгије 3 дин.

Са истим задовољством, које смо имали приказујући на овом месту¹ др. В. Николцова „Das bulgarische Bildungswesen“ приступамо приказу новог

¹ „Просветни Гласник“ св. 2. децембар 1910. год.

дела, коме смо тачан натпис изнели напред. Обе ове књиге имају исту задатку: да упознају страни свет са просветним и културним напретком наше браће Бугара и садашњим му стањем, прва на немачком а друга на француском језику; за обе је градиво дрино из службених извора софискога министарства просвете и обрадили су га људи зато позвани и подобни, те стога обе ваљано и успешно постижу своју намеру. Заиста леп пример за угледање!

У истој свесци „Просветног Гласника“, у којој је и приказ Николчовљева дела а у белешци „Васпитање у Бугарској“¹, саопштили смо да ће ово дело изићи и показали његов постанак, како је то донела Mine rva у својој свесци за октобар прошле године. Г. Златанов, подначелник министарства просвете, послао је уреднику тога листа г. Петерсу службене податке о школовању и образовању у Бугарској, овај их је обрадио и текст послао на преглед г. Златанову, те је тако постала повећа засебна књига а не само чланак као што се најпре мислило, и она чини двоструку свеску у Петерсовој збирци *Nouvelle Bibliothèque Pédagogique*. У предговору се вели, да је ово дело кратак али општи и релативно потпун преглед васпитања и наставе у Бугарској. Дело Николчева као да је нешто опширније у излагању и богатије у статистичким подацима; али по јасности и прегледности а и по целокућном градиву као и по броју (26) и избору слика, рад Петерса и Златанова не заостаје иза прве књиге, која је била позната нашим писцима и коју они наводе у своме делу.

По распореду градива обе књиге доста се подударају. И Петерс и Златанов у „Уводу“ дају преглед историјскога развитка бугарске културе и бугарских школа; главни део књиге посвећен је садашњој Бугарској а три стране бугарским школама у Турској. Цела књига, поред предговора, увода и додатка о бугарским школама у Турској има ових шест одељака: основна настава, средња настава, виша настава, културне и филантропске установе, централна управа, народна настава у Бугарској. Ови одељци подељени су на потребан број глава, које ћемо прегледати сасвим у кратко а то нам је утолико лакше и zgodније учинити, пошто је нам приказ Николчовљева дела опширан и исцрпан.

Додирујући политичку историју Бугара пре турског освојења па до ослобођења од турске власти, писци у уводу говоре о култури и просвети њиховој, истичу рад Св. Климентија и Симеона, богомила Глигорија Синаита, Глигорија Цамблака и Константина Констанског; дају опис „килицких“ (ћелијских) и Бел-Ленкестровских школа; показују даљи напредак бугарских школа и износе рад и значај познатих наставничких конференција, најпре у Старој Загори, а после у Шумену (1874) и Шловдву (1876), које је сазвао бугарски ексархат. Прелазећи на време по ослобођењу, они говоре о општим начелима новога министарства просвете, о стручном, женском и домаћем образовању и васпитању, па наводе просветне законе од 1878 године све до закона од 18 јануара и 3 марта 1909. године. Неколико речи у „закључку“ завршују овај одељак.

Одељак о основној настави подељен је на четири главе: Фребелове школе, основне школе, виши течај основне школе, приватне школе. Код сваке од ових школа показан је сасвим укратко њен развитак и садашње стање. Код правих основних, народних школа изнесене су опште одредбе, које се тичу основне наставе у опште: отварања и издржавања

¹ Стр. 1206—1207.

основних школа, броја разреда и одељења као и броја ученика у њима; школске године; школских фондова, школских одбора, школских окружних савета, дисциплинског школског суда; школског надзора и др.; набројани су предмети који се предају у основној школи; изнесен је број школа и број ученика у њима, а показани и узроци због којих се није могло до сада потпуно извести начело обавезне наставе; за овим је наведен број учитеља и учитељица, њихова подела по спреми и по платама на основи закона од 1909. године. Подаци су из школске 1908—1909. године. На послетку по неколико речи посвећено је бугарском учитељском удружењу, бесплатним ђачким трезама, ђачким летњим колонијама, друштву за бесплатно одевање ђака и књигама и листовима за ђаке.

О трећој глави, где је реч о вишем течају основних школа и о четвртој, приватним основним школама, немамо шта нарочито рећи; види се да у бугарској имаде турских, татарских, јеврејских, јерменских, грчких и других приватних школа.

Други одељак, о средњој настави, подељен је овако: прогимназије, гимназије, учитељске или педагошке школе, стручне средње школе.

И ако, не слажући се са поделом код Николчева, писци прогимназију рачунају у средње школе, ипак се из њихова излагања види да је прогимназија наставак основне школе, којој се по уређењу и издржавању више приближује а одваја се од гимназије.

Као год и код прогимназија тако је и код гимназија лепо показан наставак и развитак и садашње стање и уређење њихово, нарочито према општем просветном закону од 1909 године. Речено је све што се односи на гимназије, мушке и женске; ту је на пример, трајање учења у њима; наставни предмети; наставничко особље; ученици, њихово оцењивање и превођење, испит зрелости; број школа и ученика; број наставника, њихова подела по годинама и по платама; удружење наставника средњих школа; гимнастичка друштва „Јунак“; књижевни и педагошки рад наставника средњих школа.

Истога реда и истога начина излагања писци се држе и код учитељских (педагошких) школа. Врло кратко (на челу стране) говори се о стручним средњим школама. Богословији, уметничко-занатлијској школи, музичкој школи, војној школи, другим школама војног министарства (инжињерска војна школа, маринска школа и школа за резервне офицере) посвећено је само по неколико редака на непуних двама странама; техничкој школи дате су две стране.

О софском универзитету говори се на дванаест страна, при чему је изнесен наставак, развитак и садашње стање његово, плате и број универзитетских наставника и осталих службеника (свега 71), као и број студената (свега 1569 у школској години 1908—1909., редовних 1321 и слушалаца 248; од целокупног броја је 1352 мушкараца и 217 женских; од редовних је 1157 мушких и 164 женске, а од слушалаца 195 мушких и 53 женске).

За културне и филантропске установе, о којима је реч у четвртој одељку ове књиге, створена је 1909 године у министарству просвете нарочита канцеларија, која је у 1910 претворена у засебан одсек, у чијем су ресору: 1) школа за примењене уметности; 2) народни музеји; 3) народне библиотеке; 4) народно позориште; 5) јавне читаонице и књижнице, добротворна и научна друштва итд.; 6) стипендије и новчана помоћ; 7) филантропске установе и заводи за сирочад; 8) фондови.

Најоширије се говори о школи за примењене уметности и о народном позоришту; довољно обавештења даје се и о осталим установама. О стипендијама, повчаног помоћи и фондовима реч је у петом одсеку: Централна Управа. Ту се најпре спомиње општа уредба министарства просвете и главни надзорници; затим долазе: помоћ и потпоре ученицима и студентима; помоћ сиромашним општинама ради подизања и оправке школа; помоћ муслманским школама; помоћ бугарском књижевном друштву у Софији; помоћ заводима за сирочад; помоћ јавним читаоницама; субвенција музичкој школи у Софији; субвенција бугарском семинару у Лајпцигу (од 1906 године издаје се по 5000 дин. годишње професору др. Густаву Вајганду као помоћ румунском универзитетском институту а ради изучавања осталих језика на Балканском Полуострву, понајпре бугарскога); помоћ позоришном друштву у Пловдиву; помоћ летњим ученичким колонијама; помоћ археолошком друштву; специјална помоћ за изучавање вокалне и инструменталне музике на страни (ради спремања особља за Народну Оперу, која ће се отворити, уноси се од 1909. године у буџет по 15000 дин. годишње, да шест лица уче на музичким конзерваторијама у Милану, Паризу, Прагу и Бечу); бесплатне ђачке трезезе; стипендије за учење на страни; фондови за просвету и школе; буџет министарства просвете, који за 1910 годину износи 21.670.182¹ динара од целокупног буџета у 172.079.000-96 динара.

У шестом одељку су изнесени статистички подаци о настави: број школа, наставника, ученика, коефицијент наставе, писменици, у вези са целокупним становништвом. Као што смо рекли напред, у додатку и кратак преглед бугарских школа. У Турској: забавишта, основних школа, прогимназија, средњих и виших школа. А тиме Петерс и Златанов завршују своју поучну и занимљиву књигу.

Београд, маја 1911.

М. Ј. П.

Le Volume за фебруар 1911; број 19—22. У овим бројевима су ови чланци: *Потерда* — Louis Minjot. — У Француској се у, последње време, у великој расправља питање о томе: како је настала криза у француском језику, како се не обраћа довољна пажња на лепоту језика и на изражавање и покушава се на све стране да се томе нађе лека и да се зло стање поправи. Поред тога што се о овом питању занимају стручњаци и стручни листови почело се о томе писати и у дневним политичким листовима. Један такав лист донео је недавно такав један чланак у коме *Le Volume* налази потврде својим идејама. „Узимајући да постоји криза у француском језику и да се данас пише много горе, по што се писало пре десет или двадесет година, коме треба приписати у грех тај назадак?.. У средњој школи се учи правилном писању и лепом изражавању и ту треба тражити повода“.

Књижевне различности за одрасле — F. Chadevas. — Сирано де Бержерак. — Са разних страна чује се жаљење како младеж на селу не чита ништа, и како у варошима опет чита и слуша ствари које јој служе на разврат и кварење. Онај који уме код својих ученика и слушалаца да развије укусу за снажну и здраву лектуру, тај врши извршено васпитачко дело. Код младежи и одраслих који посећују вечерње курсеве развијање овога укуса у толико је теже и учитељ који живи у оваквој средини дужан је да јој омили читање и разумевање оваквих дела. Да би учитељима олакшао

¹ Код Николева в. рук. л. 11.

тај посао, писац овога чланка указује претом на књигу Сирано од Бержерака и износи им пред очи најлепше делове њене. Он мисли да би тако требало и други да раде с другим класичним делима и да би се тако имало успеха.

Изазивање пажње — E. Goblot. — У броју овога часописа од 12 децембра 1910 писац почиње а у овом броју завршава свој стручни чланак о пажњи за коју вели да може бити *вољна* и *изазвана*.

Слобода наставе — A. Moulet. — Писац овога чланка занима се приказивањем књиге William-a Martin-a, Швајцарца, који говори и брани слободу наставе у Швајцарској. Препоручујући топло књигу Martin-ову приказивач вели да је писана веома јаким познавањем питања и поткрепљена научним аргументима.

Васпитавање и надзор — Michel Busson. — У нашим предавањима, вели писац овог кратког чланка, често говоримо нашим ученицима шта треба да раде па да буду добра деца, добри ђаци, добри другови, па затим да постану достојни грађани и часни људи. Свакако је ово врло добро. Али, шта ће остати од свега овог нашег препоручивања и наших речи ако не будемо успели да створимо код њих добре навике? Докле год наши савети не буду постали правила за живот нашим ученицима, дотле нећемо постићи свој истакнути циљ. На тај начин треба да употребимо сву своју снагу да створимо код ученика добре навике, у чем ћемо успети пре непрекидним надзором него ли одличним предавањима. Овај надзор који треба да је саставни део позива свакога васпитача, треба да се врши не само у разреду, у школском дворишту, него још и то нарочито ван школе. Надзор у школи је најлакши, али зато и не тако важан. Непрекидно зането пословима које му је прописала туђа воља а не његова, дете у тим пословима не ужива ону слободу која је потребна за манифестацију његових природних склоности: у овим приликама оно ће бити радљиво или равнодушно, улудно или неулудно, и према томе бити похваљено или кажњено. Посматрајмо дете у дворишту и дајмо му прилике да осети да је и ту под нашим надзором, који никако не треба да је тирански. Исто тако нека буде и ван школе и школског дворишта. Кад будемо овако радили, лако ћемо открити код ученика какву неправност која преслађује и казнићемо га. Кад буде на тај начин лечен ближе смо циљу, јер у васпитавању каогод и у медицини много је лакше дати лек који оздравља него ли што је наћи сам тај лек. Васпитавање је непрекидан посао и важно је за његов успех да наши ученици не сматрају да им је допуштено оно ван школе, што им није допуштено пред учитељевим очима.

Одбрана учитељева — Учитељ и његова жена учитељица нису од општинског кмета и његовог помоћника могли ући у школу, нити радити школски посао. Против те самовоље повели су спор који је решен на штету општине која је осуђена да плати 1500 динара накнаде учитељима и судске трошкове.

О повластици у возњи — На последњем међународном конгресу за основну наставу изнео је неко предлог да се изради да *учитељи у свима земљама путују у пола цене*. Предлог је већ скоро био усвојен кад је устао један берлински делегат и рекао ово: „како, зар се усуђујете да тражите привилегију, ви, учитељи, у моменту када глорификујете уништење привилегија и када тражите да budete пуноправни грађани као и други. Ми се тога одричемо.“ — Изражена жеља првог предлагача прихваћена је са ограничењем.

Зашто се занимамо религиозним питањем, чланак од Jules Payot-a

www.ubk.rs одговор на писмо једној учитељици на горње питање.

У *веселости* (из школског живота) — Gustave Fautras — Писац говори о томе како треба у школи увек да влада добро расположење. Да ли сте кадгод, вели писац, били у каквом разреду патмуреном, монотоним, у којем је пуно досаде, у којем је предавање ипак било протумачено и изведено потпуно методски? Шта је требало па да се одагна облак и да унутра пробије сунчана светлост. Довољно би било да учитељ не буде непрекидно намрштен, да нестане бора с његова чела, да речи изговара мекше и пријатније, да „светом ватром“ оживи свој дах, да напослетку цело његово биће показује добро расположење, веселост, одушевљење.

Свакако потребан је напор и ми не мислимо да га потискујемо: дете ће научити неку ствар и знаће добро само ако у њу унесе и „свога“, ако буде индивидуално радила његова интелектуална енергија да прими нова знања. Али не проповедајући му у његову корист теорију о најмањем напору, могућно је, лако је чак олакшати му лични труд. Каже се у моралу: „да више вреди начин како се нешто даје него ли шта се даје“. То је педагошка истина: настава је споредно, важно је како се врши. И неће у ствари бити од користи ако буде увијена у меланхолију, ако не буде улепшана ма чим пријатним, ако се дух детиња не буде моментално одморио у смеху и задовољству.

Судови за децу — И у Француској су каогод у Америци и Немачкој установљени нарочити судови који ће судити деčје кривице. Поред судија ови судови имају и лекаре, који ће, пре изречене пресуде, имати да прегледају кривице и да утврде није ли можда учињени злочин последица какве наследне болести или душевног поремећаја. У овом се чланку замера што је у закону пропуштена да се унесе и одговорност родитељска.

Објашњавање лектуре и француски састави — Усвојено је да објашњавање прочитаних чланака учи децу новим речима и даје им могућности да стварају нове идеје. Но поред овога често се заборавља да овакав начин рада може дати најбољу припрему за писмене саставе, и тога ради греша се што се у том правцу понекипут не ради. Писац вели да овако радити значи проћи поред блага и не опазивши га. У овом погледу даје упуства овај чланчић и завршава: кад се са оваквом намером врши читање и објашњавање иде се непосредном циљу. Посао је тежак, нема спора, али је драгоцене вежбање. Зарад постигнутог резултата треба се мало помучити.

Свеске за задатке — Laforest, инспектор, вели како је једном приликом разгледао деčје свеске за задатке, и како је у њима наишао на решене задатке, на какав исписани састав, у што је дете морало уложити своју иницијативу и лични рад. Али у тим свескама наишао је на поједине наслове узете из ђачке или учитељеве књиге исписане калиграфски. Сматра да се овим исписивањем муче деца и оправдано тражи да се то уклони.

Тражимо да наше кћери решавају проблеме — Magais, учитељица — „Пребацује нам се да је васпитање девојака које се спремају за раднице сувише теоријско и да се таквом наставом само циља на успех на испитима. Ученице, не имајући прилике да у пракси примене толика стечена знања необично их лако заборављају.“ Ово заборављање нарочито се односи на аритметику. У потврду овога наводи ова учитељица примере. Критикујући овај теоријски систем васпитавања ова учитељица тражи нарочито у математици више пажње према практичној примени у животу. Она тражи да настава у математици буде једна за дечаке а друга за девојке.

Историја у основној школи — У овом чланку критикују се уџбеници писани тешким и неразумљивим стилем.

Школеки рад под редакцијом — *Mironneau* пређашњег управитеља учитељске школе, а сада инспектора основних школа.

Морал: *Одважност*, одважност према патњама (физичким и моралним), одважност према опасности, одважност према самом себи, одважност према другима, људи који немају одважности, кукавице и никоговићи, одважан човек, његова моћ, његова оданост.

Рад — *Рад* је потребан човеку, рад је потребан друштву, рад је потребан човечанству, ројски рад, негдашње робовање, остаци садашњег робовања, рад који ослобођава.

Грађанско и друштвено васпитање — Административно уређење Француске. (Историја и општи поглед на садашње уређење). — Уређење општинско, живот у општини, срез, округ, (покрајине, председник републике, како се бира, карактер и улога председникова, министри, избор министара, улога министара) однос између председника и министара. Административно уређење Француске, уређење општинско (историја и садашња општина). Живот у општини; одлика садашње општине, грађански дух у животу једне општине.

Уљудност и пристојност — Дете ван куће, на улици, у посети, у петњи, на путу, неваљала деца.

Француски језик: (Курс припремни и основни). *Грамматика:* глагол (наставка). Три лица са посесивним адјективом. Помоћни глаголи *имати* и *бити*. Време: садашње, будуће, прошло. *Списак речи с тумачењем:* стап, новине, врабац, игра. *Француски састави*, редакција која одговара речнику (списку речи) према непосредном посматрању, према цртежу и сећању.

(Курс средњи и виши). *Грамматика:* глагол (наставка). Проста и сложена времена. Корен и наставак. Облици глагола: активни пасивни. Промена глагола. *Речник:* земљорадња, пловљење по води и по мору, Рад, Ваздух; префикс и суфикс (наставка). *Писмени састав:* Излагања и опис према стварности или сећању у колико је могуће у односу с речником.

Историја (Основни курс). Ришење натерује племиће на покорност краљу Лују XIV у Версаљу, краља признају сви. (Средњи курс) апсолутна монархија у Француској, четири Луја.

Географија (основни курс) Море и његове обале, (средњи курс) о француским покрајинама на Северу и у Центру.

Физика и природне науке (основни курс) Тичја јаја; (средњи и виши курс) употреба електрицитета, Галванопластика, Електрична светлост, Електричне струје, Телеграфија.

Аритметика, метарски систем, геометрија — (припремни курс) Бројеви од 1—80, (основни курс) Множење целих бројева и десетних разломака, таблица множења, мере за тежину, (средњи курс) разломци, особине. Упрошћавање, довођење на заједнички именитељ. Множење и дељење (на памет) мера за запремину, коцка, правоугаоник, паралелолипед, призма.

Цртање: Примена праве линије, цртање појединих предмета: торбе, чекића, лопате, столице. Перспектива, декоративно украшавање.

Забавник Српске Књижевне Задруге¹.

I

Идеја о издавању *Забавника Српске Књижевне Задруге* врло је добра. Наша књижевност нема оригиналних белетристичких дела од велике важности, или их има у врло малој мери. Оно што је у тој врсти у нас најбоље и најјаче, то су неколике кратке приповетке, којима без зазора можемо ући и у европску књижевност. У романима само сиромашни и по количини и по каквоћи. Говорило се да то долази са простоте нашег друштвеног живота, али је то проста заблуда. Сваки живот има грађе за роман почев од „једноставног“ и „срећног“ живота простих људи, какав постоји само у уображењу наивних идиличара, па до разноврсних и страчних покрета у најкултурнијим друштвеним редовима и класама. Све разноврсне емоције и страсти, за које зна психолошка наука, постоје у најразличнијим друштвеним слојевима: егоизма, симпатија, породично осећање, љутина, мржња, гнев, честољубље, сујета, страх, морална и хумана осећања, религиозност, естетичке и интелектуалне емоције и тп. Каковоћа и јачина њихова не зависи само од културног напредовања него и од индивидуалитета појединих особа. У свакој друштвеној средини има огромно материјала и за слику ведро, веселог и спокојног живота, и за меланхоличну драму туге и бола, и за буран роман пустоши коју стварају силне и необуздане страсти, и за дирљиву трагедију слоњених срдаца и сахрањених идеала. Свуда у животу, ма како он био на први поглед прост и хомоген, има љубави и мржње, задовољства и бола, социјално осећања и антисоцијалних инстинката; мирних часова и узбудљивих тренутака! Свуд има врећа и сталожавња осећања; племе и одсеке воље и нагона; снажних акција и малодушне пасивности.

Треба то све умети наћи, и то је оно што недостаје нашим приповедачима и романсијерима. Њихово је књижевно образовање недовољно, испитивање површно и мимогредно, а научна спрема познатна. Они раде свој посао дилетантски, а не као људи од струке, којима је књижевност главно, ако не и једино занимање. И најбољи од њих уносе у посао само свој таленат, и ослањају се на оно што он у лету ухвати. Они не проучавају објективне чињенице друштвеног живота; не улазе у детаљну и значајку анализу психичког стања разних личности; не испитују главне и споредне одлике људских карактера и темперамената; не схватају дух и осећања епохе у којој живе и средине у којој се крећу њихове личности. Дobar роман није дело самог уметничког надахнућа него и савесне и разумне студије. За њега као и за научно дело, треба добар посматрачки дар; моћ одабирања чињеница; способност наћи разноврсност у привидној једноликости и сличност у видљивој разноврсности друштвених и психичких појава. За њега треба критичност, а то ће рећи способност одвојити битне одлике од споредних и сталне елементе од случајних. Треба затим умети формирати личности из масе прикупљених дата, удахнути им живот, дићи их на ноге, пустити их у покрет, и начинити их уметнички истинитим. Најпосле, треба из масе личности одабрати главне од споредних и конструисати роман да буде јасан и изразит, али у исто време чврст и концизан. И најбоља дела

¹ Овај реферат обухвата свих 14 књига *Забавника Српске Књижевне Задруге*. Биће подељен у шест одељака: I Кратак увод; II руска књижевност: а. *Обломов* од Ив. Гончарова и б. *Рај и мир* од Лава Толстоја; III француска књижевност: а. *Богородичина црква* од В. Ига и б. *Породица Оберле* од Рене Базена; IV енглеска књижевност: *Давид Коуерфилд* од Ч. Дикенса; V пољска књижевност: *Огњем и мачем* од Х. Сенкијевића и VI *Приповетке* (разних писаца), све три књиге.

слабе ако нису добро сарађена, него су пуна излишних појединости, претрпаности и развучености...

Ту вештину знају велики европски приповедача. Они су, по речима Золиним, спојили високу уметничку инспирацију са савесном запатлијском обрадом. Они *граде* своје романе, како то каже Лафонтен за своје стихове. Један од наших најбољих приповедача, Јанко Веселиновић, хвалио се како чешће напише по коју приповетку без иједног брисања и икакве поправке. И тако је, збиља, и било, само што такав рад није за похвалу. Толстој, један од највећих романописца у Европи, није се стидео да по десет и више пута поправља своје романе; да мења појединости, брише, дописује, одузима, додаје, док не створи целину каква се њему допада. То је, наравно, познато и нашој читалачкој публици, јер је о томе и у нас писано. Ми то помињемо само као пример на кога се треба угледати, ако се жели постићи успех који сам таленат никад не даје.

Добро је учинила Српска Књижевна Задруга што нам је дала српским читаоцима неколико у истини великих дела. И још је боље урадила што се задржала на старијим писцима, из епоха које су најкњижевније и уметнички најбогатије. То су велики учитељи уметности, чија су дела још и данас онако исто свежа и млада, као и у доба свога постанка. Ја без устезања потписујем мишљење уваженог професора упоредне књижевности на универзитету г. Богдана Поповића о новим књигама. Тако сам увек говорио својим ђацима а тако сам и себи бирао лектуру. Нове ствари често имају незаслужен глас, који брзо пролази. Најве каткад епоха лажних ђеција и пролазних талената. Уђе у људе нека помага за ексцентричним књижевним производима, у којима је извештачена оригиналност без вредности. Створи се за час изоначен укусе, као у грозници или замуруку. А многи читаоци хвале дело због гласа који оно већ узвик у критике, да се не би показали незналице, као што лепо казује гатка о невидљивим хаљинама краљевим. Г. Поповић помиње Хауптмана и Ибзена, али свака књижевност има тих примера. Кад се појавио Горки, њим се опјале масе необавештених читалаца и заносили лако запаљиви критичари. Прочитао сам тада Тому Гордјејева, његово понајглавније дело и био сам запрепаштен несразмерношћу између репутације Горкога и његове стварне вредности. Рекао сам да ће његова слава брзо проћи, и, како ми се чини, изгледа да је већ прошло време заносу за њега. Има таквих примера и у Француској и у Енглеској књижевности, нарочито у последње време. Изнучу имена која свако изговара скоро с побожношћу, а једва да ће проћи једна или две деценије, па их се нико неће ни сећати, а то ли читати њихова дела. А Тургењев остаје; остаје и Толстој, и Дикенс и Хиго па и Сенкијевић и Гончаров. Понеки од њих, баш као и Шекспир, постају већи што се више одмиче у будућност, и док су их савременици поштовали, најближи потомци им се дивили, даља колена почињу их обожавати.

Добро је преносити у нашу нејаку књижевност таква дела која су неопштећена прошла кроз читаве деценије, и задобила и критику и читаоце. То су као монументалне грађевине које су одолеле потресима времена и показују висину до које је дошла уметност у своје златно доба. Она су не само свето завештање прошлости, него и окрета садашњости, јер се после њих не може наћи ништа што би им било равно, а камо ли што би их премашало. За данашња дела не може човек никад бити поуздан да много вреде, јер се пуно разноврсних интереса меша у оцену читалаца и критичара. Ту су лична осећања; ту пријатељства или непријатељства према

WWW.UNILIB.BS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ауторима, ту партијске или класне наклоности и симпатије. Савременост никад не суди потпуно правично чак ни научнике, још мање књижевнике, а најмање политичаре. Један од даровитих руских критичара, најдаровитији можда после Белинског, Димитрије Ивановић Писарев ставио је у једној својој расправи Писемског изнад Тургењева. Данас је Писемски скоро заборављен, а Тургењев је по мишљењу Теновом, а и многих других литератора, један од највећих уметника светских. Ја бих рекао највећи, јер у свим романима, које сам читао, нисам нашао тако уметничко савршенство и тако снага психолошка и социолошка открића у онако кратком и концизном обиму као у његовим романима...

Забавник Српске Књижевне Задруге почиње руском књижевношћу. А и иначе је она најбоље и највише заступљена: од четрнаест књига забавника пет је посвећено руској књижевности. Та је идеја такође врло добра. Русија и руски народ свагда су нам били драги, и ако руска политика није увек ишла у корист Србијину. Новија историја Србијина тесно је везана за акцију највеће словенске државе. Руски романијери имали су јак утицај на најбоље од наших приповедача. Лаза Лазаревић пишући свога „Вертера“ био је инспирисан Гончаровљевом „Обичном историјом“ а у „Школској Икони“ Мара попова има извесних црта Тургењевљеве Наташе („Руџин“). Јанков „Хајдук Станко“ подсећа извесним сценама на Гогољева „Тарас Булбу“. Код Сремца је угледање на Гогоља много јаче и непосредније, нарочито у приповетки „Поп Ђира и поп Спира“ која је рађена у инспирацији Гогољевом приповетком: Како се свadio Иван Ивановић са Иваном Никифоровићем. Милован Глишић у својим причама такође уноси Гогољев дух из његових малоруских приповедака и ако осетно разблажен народним приповеткама. Његов Сава Савановић мало те неће бити посрбљен Гогољев Басаврјук или Вије.

Није ни мало замерити овом угледању, јер је руска књижевност стигла до највишег врхунца приповедачке уметности. Гогољ, Тургењев, Толстој, Достојевски, Гончаров — ево великих имена чија је слава прешла не границе Русије него и међе Европе, па се у већине и данас, после пола века, још једнако држи у снази. Кад су превођена прва дела ових руских класика, сав књижевни свет у Европи, нарочито у Француској, био је просто пљењен богатством духа, потпуношћу уметничког осећања, савршеношћу конструкције и изобиљем људских докумената, како би то Зола казао. У земљи која се сматрала као „варварска“ наша се читава група снажних, првокласних талената праве европске културе, високе књижевне спреме и необичне уметничке способности. За непосвећене то је била изненадна ерупција највише интелектуалне и емоционе силе; за зналаца руске књижевности то је брз и одлучан, али припремљен и приутовљен излив руске поезије стварног живота. Родоначелник те плејаде великих уметника Гогољ наслањао се левом, слабијом страном на романтичну прошлост, а десном је снажно указивао на реалистичку будућност. Ниједан од његових последника није избегао његов моћни, сугестивни утицај; све велике особине руског романа налазе се као клица, као ембрио у његовим делима...

И Иван Александровић Гончаров није избегао благотворни утицај великог учитеља руских романиста. То се најбоље и најјасније види на **Обломову**, његовом најпознатијем и најпопуларнијем роману.

Ј. М. Продановић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА